

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Διπλωματική Εργασία

Η Τουρκική Πολιτική στο Κουρδικό Ζήτημα, εντός και εκτός
Τουρκίας, τον Καιρό του Ερντογάν

Του
Άγγελου Κώππα

Επιβλέπων: Καθηγητής Σπυρίδων Ν. Λίτσας

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2020

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Θεσσαλονίκη

11 Νοεμβρίου 2020

Άγγελος Θ. Κώππας

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί το επιστέγασμα μίας προσπάθειας που ξεκίνησε πριν από δύο έτη, όπου και τέθηκε η προσωπική στόχευση αφενός να φοιτήσω στην Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ) και αφετέρου να παρακολουθήσω ταυτόχρονα το Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΔΠΜΣ) «Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια», το οποίο παρέχει η ΑΔΙΣΠΟ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Το παραπάνω εγχείρημα απαίτησε ιδιαίτερα αυξημένη προσπάθεια, η οποία εκ του αποτελέσματος δικαιώνει τις προσδοκίες μου. Μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία του ΔΠΜΣ, πιστεύω ότι κατάφερα να βελτιωθώ τόσο ως προσωπικότητα όσο και ως Αξιωματικός της Πολεμικής Αεροπορίας. Βέβαια, σε αυτό συνέβαλλαν καταλυτικά οι διδάσκοντες του ΔΠΜΣ, οι οποίοι πέτυχαν να μεταδώσουν υψηλής αξίας γνώση στο σύνολο των σπουδαστών.

Η διπλωματική εργασία ως τελικό στάδιο αυτής της προσπάθειας, είναι σε κάθε περίπτωση εξόχως σημαντική, δεδομένου ότι κατά την εκπόνησή της ο σπουδαστής κάνει χρήση όλων αυτών των θεωρητικών εργαλείων που διδάχθηκε.

Φυσικά, η εκπόνηση μίας σωστά δομημένης διπλωματικής εργασίας δεν είναι εφικτή χωρίς τη σωστή καθοδήγηση. Για αυτόν ακριβώς τον λόγο, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον Καθηγητή Σπυρίδωνα Ν. Λίτσα, ο οποίος παρείχε από την έναρξη μέχρι και το πέρας της εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αδιάλειπτη και ουσιαστική καθοδήγηση.

Εκτός από την καθοδήγηση κατά την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, οφείλω περαιτέρω ευχαριστίες, διότι μέσα από τη διδασκαλία του στο πλαίσιο του μαθήματος «Στρατηγική Ι» κατά το 1^ο εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2019-2020, κατάφερα να αναπτύξω μία ολοκληρωμένη άποψη για τη στρατηγική σκέψη και τη διεθνή πολιτική στο πέρασμα των αιώνων και στη σύγχρονη εποχή.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στους γονείς μου, οι οποίοι με στηρίζουν σε κάθε ακαδημαϊκή και επαγγελματική μου προσπάθεια.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το *Κουρδικό Ζήτημα* αποτελεί από την ίδρυση του Τουρκικού κράτους μέχρι και τη σύγχρονη εποχή, ένα πολυδιάστατο θέμα τόσο για την Τουρκία όσο και για το υποσύστημα της Μέσης Ανατολής, κυρίως ένεκα της γεωγραφικής διασποράς των Κούρδων – πέραν της Τουρκίας – σε Συρία, Ιράκ και Ιράν. Ως εκ τούτου, η πολιτική και συνακόλουθα οι σχέσεις μεταξύ των υπόψη κρατών επηρεάζονται σε σημαντικό βαθμό από τη δράση των Κουρδικών κοινοτήτων που υφίστανται στην επικράτειά τους. Επιπρόσθετα, το *Κουρδικό Ζήτημα* συνιστά μία μεταβλητή η οποία αυξάνει την πολυπλοκότητα στο ευρύτερο υποσύστημα της Μέσης Ανατολής, δεδομένου ότι τυγχάνει της προσοχής και του ενδιαφέροντος των Μεγάλων Δυνάμεων, όπως οι ΗΠΑ και η Ρωσία. Υπό το πρίσμα των προαναφερθέντων, το *Κουρδικό Ζήτημα* έχει καταστεί αντικείμενο μελέτης πληθώρας ακαδημαϊκών ερευνητών.

Δεδομένου ότι το *Κουρδικό Ζήτημα* είναι εξόχως πολύπλευρο, καθίσταται σαφές ότι η προσπάθεια ανάλυσης του συνόλου των επιμέρους παραμέτρων αυτού στην πάροδο του χρόνου, είναι εκ προοιμίου ιδιαίτερα απαιτητική και χρονοβόρα. Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρεί να αναλύσει εξειδικευμένα την Τουρκική πολιτική για το *Κουρδικό Ζήτημα* κατά τη διακυβέρνηση Erdoğan, εντός και εκτός της Τουρκίας. Η εν λόγω ανάλυση διεξάγεται λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη το ιστορικό υπόβαθρο του *Κουρδικού Ζητήματος* εντός και εκτός Τουρκίας, ώστε να αποτιμηθεί σε πρώτη φάση η εξέλιξη της Τουρκικής πολιτικής κατά τη σχετικά μακρά περίοδο της διακυβέρνησης Erdoğan, εν σχέσει με τις πολιτικές προηγούμενων κυβερνήσεων. Παράλληλα, εξετάζεται η επιρροή των διάφορων ενδογενών (π.χ. Κουρδικά πολιτικά κόμματα/κινήματα) και εξωγενών παραγόντων (π.χ. όμορα κράτη), στη διαμόρφωση της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας αναφορικά με το *Κουρδικό Ζήτημα*.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΛΙΣΤΑ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ	iii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	5
1.1 Ερευνητική μεθοδολογία	5
1.2 Σκοπός διπλωματικής εργασίας.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΚΟΥΡΔΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΣΤΑΣΗ	15
2.1 Καταγωγή Κούρδων και η θέση τους στην Οθωμανική Αυτοκρατορία	15
2.2 Η θέση των Κούρδων εντός της Τουρκίας από την ίδρυση του Τουρκικού κράτους μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.....	20
2.3 Η θέση των Κούρδων εντός της Τουρκίας κατά τον Ψυχρό Πόλεμο μέχρι και το τέλος του 20 ^{ου} αιώνα	23
2.4 Οι Κουρδικές κοινότητες εκτός Τουρκίας	31
2.4.1 Συρία	31
2.4.2 Ιράκ	34
2.4.3 Ιράν	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΙΣΤΑΝ (ΡΚΚ)	39
3.1 Συνθήκες δημιουργίας, σκοποί και δομή του ΡΚΚ.....	39
3.2 Δράση του ΡΚΚ στην προ Erdoğan εποχή	42
3.3 Δράση του ΡΚΚ κατά τη διακυβέρνηση Erdoğan.....	47
3.4 Πτυχές δράσης του Abdullah Öcalan ως ηγέτης του ΡΚΚ.....	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ERDOĞAN ΕΠΙ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΕΚΤΟΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ	55
4.1 Πολιτική Erdoğan έναντι των Κούρδων της Συρίας.....	55
4.2 Πολιτική Erdoğan έναντι των Κούρδων του Ιράκ	62
4.3 Πολιτική Erdoğan έναντι των Κούρδων του Ιράν	69

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ERDOGAN ΕΠΙ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ.....	73
5.1 Πολιτική Εκπροσώπηση των Κούρδων στην Τουρκική Πολιτική Σκηνή..	73
5.2 Πολιτική Erdoğan έναντι των Κούρδων στο εσωτερικό της Τουρκίας	79
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	97
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	102
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	103
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»: ΧΑΡΤΕΣ	A-1

ΛΙΣΤΑ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ

Ελληνικά Ακρωνύμια

ΕΔ	Ένοπλες Δυνάμεις
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
μ.Χ.	μετά Χριστόν
ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΠΑ	Πολεμική Αεροπορία
ΠΠ	Παγκόσμιος Πόλεμος
π.Χ.	προ Χριστού
ΣΑ	Συμβούλιο Ασφαλείας
ΥΠΕΞ	Υπουργείο Εξωτερικών

Ξενόγλωσσα Ακρωνύμια

AKP	Adalet ve Kalkinma Partisi (Κόμμα Δικαιοσύνης και Προόδου)
ARGK	Artes-i Rizgariye Geli Kurdistan (Απελευθερωτικός Στρατός του Κουρδιστάν)
AYÖD	Ankara Yüksek Öğrenim Derneği (Σύνδεσμος Ανώτερης Εκπαίδευσης Άγκυρας)
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi (Κόμμα Ειρήνης και Δημοκρατίας)
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi (Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα)
DBP	Demokratik Bölgeler Partisi (Κόμμα Δημοκρατικών Περιοχών)
DDKO	Devrimci Doğu Kültür Ocakları (Επαναστατικά Πολιτισμικά Κέντρα της Ανατολής)
DEHAP	Demokratik Halk Partisi (Δημοκρατικό Λαϊκό Κόμμα)
DEP	Demokrasi Partisi (Δημοκρατικό Κόμμα)
DFNS	Democratic Federation of Northern Syria (Δημοκρατική Ομοσπονδία της Βόρειας Συρίας)

DTP	Demokratik Toplum Partisi (Κόμμα Δημοκρατικής Κοινωνίας)
DYP	Doğru Yol Partisi (Κόμμα του Αληθινού Μονοπατιού)
EDÖB	Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloğu (Μπλοκ για την Εργασία, την Ειρήνη και τη Δημοκρατία)
ERNK	Eniye Rizgariye Navata Kurdistan (Εθνικό και Απελευθερωτικό Μέτωπο του Κουρδιστάν)
HADEP	Halkin Demokrasi Partisi (Λαϊκό Κόμμα Δημοκρατίας)
HDK	Halkların Demokratik Kongresi (Λαϊκό Δημοκρατικό Κογκρέσσο)
HDP	Halkların Demokratik Partisi (Λαϊκό Δημοκρατικό Κόμμα)
HEP	Halkin Emek Partisi (Λαϊκό Εργατικό Κόμμα)
HPG	Hezen Parastina Gel (Λαϊκές Δυνάμεις Άμυνας)
HRK	Hazen Rizgariya Kurdistan (Ταξιαρχίες Ελευθερίας του Κουρδιστάν)
IKP	Iraqi Kurdistan Parliament (Κοινοβούλιο του Ιρακινού Κουρδιστάν)
ISIS	Islamic State of Iraq and Syria (Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και της Συρίας)
KADEK	Kurdistan Azadi Demokrasi Kongire (Κογκρέσσο της Ελευθερίας και της Δημοκρατίας του Κουρδιστάν)
KCK	Koma Civaken Kurdistan (Ένωση των Κοινοτήτων του Κουρδιστάν)
KDP	Kurdistan Democratic Party (Δημοκρατικό Κόμμα του Κουρδιστάν)
KDPI	Kurdish Democratic Party of Iran (Κουρδικό Δημοκρατικό Κόμμα του Ιράν)
KİP	Kürdistan İşçi Partisi (Κόμμα των Εργατών του Κουρδιστάν)
KODAR	Komelgeya Demokratîk û Azad a Rojhilatê Kurdistanê (Δημοκρατικός και Ελεύθερος Σύνδεσμος του Ανατολικού Κουρδιστάν)
KRG	Kurdistan Regional Government (Περιφερειακή Κυβέρνηση του Κουρδιστάν)
KUK	Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları (Εθνικοί Απελευθερωτές του Κουρδιστάν)
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi (Κόμμα Εθνικιστικού Κινήματος)
MİT	Milli İstihbarat Teshilatı (Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών Τουρκίας)

OHAL	Olaganustu Hal Bolge Valiligi (Διοίκηση Περιφέρειας υπό Καθεστώς Έκτακτης Ανάγκης)
PCDK	Partiya Careseriya Demokratik a Kurdistane (Κόμμα Δημοκρατικής Λύσης του Κουρδιστάν)
PDK-S	Partiya Demokrat a Kurdistanê li Sûriyê (Δημοκρατικό Κόμμα του Συριακού Κουρδιστάν)
PJAK	Parti Jiyani Azadi Kurdistan (Κόμμα της Ελεύθερης Ζωής του Κουρδιστάν)
PKDW	Parlamana Kurdistanê Li Derveyi Welat (Εξόριστη Κουρδική Βουλή)
PKK	Partiya Karkerên Kurdistanê (Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν)
PRIO	Peace Research Institute Oslo (Ινστιτούτο Ειρήνης του Όσλο)
PUK	Patriotic Union of Kurdistan (Πατριωτική Ένωση του Κουρδιστάν)
PYD	Partiya Yekita ya Demokratik (Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης)
RP	Refah Partisi (Κόμμα της Ευημερίας)
SHP	Sosyaldemokrat Halk Partisi (Σοσιαλιστικό Δημοκρατικό Κόμμα)
SNC	Syrian National Council (Συριακό Εθνικό Συμβούλιο)
TAK	Teyrebazen Azadiya Kurdistan (Γεράκια της Ελευθερίας του Κουρδιστάν)
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi (Τουρκική Εθνική Συνέλευση)
TİP	Türkiye İşçi Partisi (Τουρκικό Εργατικό Κόμμα)
TKDP	Türkiye Kurdistan Demokratik Partisi (Δημοκρατικό Κόμμα του Τουρκικού Κουρδιστάν)
TKSP	Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi (Σοσιαλιστικό Κόμμα του Τουρκικού Κουρδιστάν)
YPG	Yekineyen Parastina Gel (Λαϊκές Μονάδες Άμυνας)
YRK	Yekîneyên Rojhilatê Kurdistan (Δυνάμεις Άμυνας του Ανατολικού Κουρδιστάν)

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το *Κουρδικό Ζήτημα* εντός της Τουρκίας, χρονολογείται από την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας το 1923, όπου η Κουρδική εθνότητα επιδιώχθηκε να αφομοιωθεί εντός της λεγόμενης «Τουρκικότητας». Βέβαια, πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τη *Συνθήκη της Λωζάνης (1923)*, οι επισήμως αναγνωρισμένες από το Τουρκικό κράτος μειονότητες ήταν οι Αρμένιοι, οι Εβραίοι και οι Έλληνες. Οι συγκεκριμένες μειονότητες αναγνωρίζονταν επί τη βάση της θρησκευτικής τους ετερότητας. Εντούτοις, η Κουρδική ταυτότητα – εθνική, φυλετική ή εθνοτική – δεν είχε αναγνωρισθεί από το νεότευκτο Τουρκικό κράτος (Nykänen, 2013, σ. 85). Ένεκα των προαναφερθέντων, οι μετέπειτα κυβερνήσεις της Άγκυρας είχαν ως μείζον εσωτερικό ζήτημα την παρουσία της Κουρδικής εθνικής μειονότητας, η οποία εκδήλωνε εμπράκτως σε διαρκή βάση, την αντίθεσή της στις πολιτικές βίαιης υποταγής και αφομοίωσης εντός της ευρύτερης Τουρκικής εθνικής οντότητας (Barkey H. , 2017, σ. 211).

Το *Κουρδικό Ζήτημα* έχει λάβει κατά καιρούς διάφορες ονομασίες, εκ των οποίων χαρακτηριστικότερες είναι «Ανατολικό Ζήτημα», «Ανατολικό Πρόβλημα», «Νοτιοανατολικό Πρόβλημα», «Κουρδικό Πρόβλημα», καθώς και το «Ζήτημα του Κουρδιστάν». Εξ αυτών, η ονομασία «Ανατολικό Ζήτημα» αναφέρεται θεμελιωδώς στη γεωγραφία, απορρίπτοντας τη διάσταση της Κουρδικής ταυτότητας. Συναφώς, η ονομασία «Νοτιοανατολικό Πρόβλημα», θέτει το ζήτημα της υπο-ανάπτυξης και των ανισοτήτων ανάμεσα στις γεωγραφικές περιφέρειες της Τουρκίας, καταδεικνύοντας εμμέσως ότι η εξάλειψη των οικονομικών προβλημάτων αποτελεί και μέσο επίλυσης του *Κουρδικού Ζητήματος* (Ensaroglu, 2013, σ. 7).

Επί του παρόντος, ο όρος «Κουρδικό Ζήτημα» χρησιμοποιείται ευρέως για να περιγράψει τη φιλοδοξία των Κούρδων, οι οποίοι είναι εγκατεστημένοι σε τέσσερα κράτη της Μέσης Ανατολής (Τουρκία, Συρία, Ιράκ, Ιράν), να δημιουργήσουν το δικό τους κράτος. Βέβαια, το γεγονός ότι η μεγάλη πλειοψηφία των Κούρδων βρίσκεται στην επικράτεια της Τουρκίας, καθιστά την Τουρκία ως προεξέχοντα δρώντα αναφορικά με το *Κουρδικό Ζήτημα* (Shlykon, 2019, σσ. 519-520). Αναλυτικότερα, βάσει της απογραφής του 2017, οι Κούρδοι εκτιμάται ότι αποτελούν το 20-25% του συνολικού πληθυσμού της Τουρκίας, ήτοι περί τα 20 εκατομμύρια (Saeed, 2020, σ. 2).

Αναφορικά με τις κύριες συνιστώσες του *Κουρδικού Ζητήματος* εντός της Τουρκίας αυτές είναι οι ακόλουθες (Gurses, 2020, σσ. 1-2):

- Αυτό το οποίο ξεκίνησε ως βίαια αναδόμηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τον 19^ο αιώνα και εξάλειψε τις τοπικές διοικητικές δομές στο τότε Οθωμανικό Κουρδιστάν, κατόπιν της ίδρυσης του Τουρκικού κράτους μετατράπηκε σε ένα πρόγραμμα βίαιας αφομοίωσης, ειδικά κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930. Αυτή η καταναγκαστική ομογενοποίηση των Κούρδων υπό το πλαίσιο του εκτουρκισμού, δημιούργησε εξ αρχής μία παραχώδη σχέση με το Τουρκικό κράτος, όπως επιβεβαιώνουν οι πολυάριθμες Κουρδικές εξεγέρσεις κατά τις υπόψη δεκαετίες. Ως εκ τούτου, έλαβε χώρα διαχωρισμός των Κούρδων από την τουρκική κρατική ταυτότητα, αποτελώντας έτσι το πιο σοβαρό εμπόδιο για το ζωτικής σημασίας πρόγραμμα εθνικής ομογενοποίησης της νέστευκτης Τουρκικής κρατικής οντότητας.

- Παρόλο που η ανάδυση του Εργατικού Κόμματος του Κουρδιστάν (Partiya Karkerên Kurdistanê – PKK) και η ένοπλη σύγκρουση που ακολούθησε δεν είναι παντελώς ανόμοιες με πολλές από τις πρώιμες Κουρδικές εξεγέρσεις, εντούτοις αποτελεί σημείο καμπής για τη μακρόχρονη διαμάχη των Κούρδων με το Τουρκικό κράτος. Εν κατακλείδι, το PKK συνιστά μέχρι και σήμερα την πιο σοβαρή πρόκληση για το Τουρκικό κράτος, από την ίδρυσή του.

Επίσης, κρίνεται σκόπιμο να τεθεί στο ευρύτερο πλαίσιο του *Κουρδικού Ζητήματος* και το επονομαζόμενο «Σύνδρομο των Σεβρών» που διακατέχει το Τουρκικό κράτος. Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται στις διεθνείς σχέσεις, προκειμένου να περιγράψει τον συνωμοσιολογικό φόβο περί μηχανορραφιών των Δυτικών δυνάμεων για τη διάλυση της Τουρκίας, κατά όμοιο τρόπο με τη θνησιγενή *Συνθήκη των Σεβρών (1920)*. Αυτό το «σύμπλεγμα ανασφάλειας» έχει ενισχυθεί από το γεγονός ότι η κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν αποτέλεσμα των μυστικών πολιτικών σχεδιασμών των Δυτικών δυνάμεων, ενώ κατά το παρόν χρονικό διάστημα το υπόψη σύνδρομο συντηρείται από την άποψη μεγάλης μερίδας Τούρκων, ότι το *Κουρδικό Ζήτημα* και συνακόλουθα η πίεση από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) για τον σεβασμό στα δικαιώματα των μειονοτήτων, συνιστούν απειλή για την ενότητα του Τουρκικού κράτους (Guida, 2008, σ. 38).

Οι θεμελιώδεις θέσεις για το *Κουρδικό Ζήτημα* δύνανται να συνοψισθούν στις ακόλουθες (Jahn, 2015, σσ. 143-144):

- Δημιουργία εθνικού κράτους για όλους τους Κούρδους, σχηματιζόμενο από τμήματα της εδαφικής επικράτειας της Τουρκίας, Συρίας, Ιράκ και Ιράν. Η υπόψη θέση βασίζεται στην αρχή της αυτοδιάθεσης και στην πεποίθηση ότι οι Κούρδοι είναι ένας ενιαίος λαός. Θεωρείται ως η πλέον ακραία, δεδομένου ότι έχει ως κύριο στοιχείο την απόσχιση εδαφών κυρίαρχων κρατών.

- Δημιουργία μίας ξεχωριστής πολιτειακής οντότητας με χαρακτηριστικά εδαφικής αυτονομίας ή ομόσπονδου μέλους εντός της επικράτειας ενός υπάρχοντος, διεθνώς αναγνωρισμένου κράτους. Η συγκεκριμένη θέση, στην περίπτωση της Τουρκίας προϋποθέτει συνταγματικές αλλαγές, προκειμένου να λάβει χώρα μετάβαση από το παρόν κεντρικό κράτος σε ένα κράτος ομοσπονδιακής δομής. Συναφώς, οι υποστηρικτές της αρκούνται σε αυτού του είδους την αυτονομία, χωρίς να αμφισβητούν την ηγεμονική θέση των Τούρκων, Περσών και Αράβων στα τέσσερα κράτη όπου υπάρχουν Κούρδοι.

- Υιοθέτηση πλαισίου πολιτικών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ανάπτυξη της αστικής κοινωνίας, καθώς και διασφάλιση των δικαιωμάτων των μειονοτήτων μέσα από νομοθετικές πράξεις. Η υπόψη θέση, απαιτεί μεν πληθώρα τροποποιήσεων στην υφιστάμενη νομοθεσία του Τουρκικού κράτους, αλλά όχι μείζονες συνταγματικές τροποποιήσεις. Πέρα από το δικαίωμα των Κούρδων να ομιλούν την Κουρδική γλώσσα, μείζονος σημασίας είναι το δικαίωμα της αναγνώρισης των Κούρδων από το Τουρκικό κράτος και την ευρύτερη κοινωνία της Τουρκίας.

Εν σχέσει με την πολιτική ελίτ της Τουρκίας, αυτή προωθεί μία τελείως διαφοροποιημένη άποψη για το *Κουρδικό Ζήτημα*, η οποία δεν τυγχάνει αποδοχής από τις δυτικές κοινωνίες. Σύμφωνα με την επίσημη Τουρκική θέση, δεν υφίσταται *Κουρδικό Ζήτημα* στο εσωτερικό της Τουρκίας, αλλά κατά κύριο λόγο ένα κοινωνικο-οικονομικό πρόβλημα στη νοτιοανατολική περιφέρεια της χώρας. Παράλληλα, καλλιεργείται η πεποίθηση περί ύπαρξης ενός προβλήματος συνδεδεμένου άμεσα με την τρομοκρατία, η οποία υποστηρίζεται από ξένα κράτη

που έχουν ως απώτερο στόχο την αποδυνάμωση της Τουρκίας (Cornell, 2001, σσ. 31-32).

Η ύπαρξη αντικρουόμενων απόψεων και εν γένει αντιλήψεων περί του *Κουρδικού Ζητήματος* στο εσωτερικό της Τουρκίας, αποτελεί εξ ορισμού ένα θεμελιώδες πρόβλημα για τον δημόσιο διάλογο στην υπόψη χώρα. Ακόμη και η χρήση της φράσης «Κουρδικό Ζήτημα» εκλαμβάνεται σε πολλές των περιπτώσεων από το Τουρκικό κράτος ως ιδεολογική στάση, ένεκα της λανθασμένης ταύτισης με τις αποσχιστικές συνιστώσες της Κουρδικής μειονότητας. Από την άλλη πλευρά, η άρνηση της ύπαρξης του *Κουρδικού Ζητήματος* δύναται να εκληφθεί ως υπερεθνικιστική θέση, στοχεύουσα στην καταπίεση της πολιτιστικής ταυτότητας των Κούρδων. Κατά τη δεκαετία του 2010, διάφορες δημοσκοπήσεις εντός της Τουρκίας, σχετικές με τον ορισμό του *Κουρδικού Ζητήματος*, ανέδειξαν ένα ευρύ φάσμα ερμηνειών και θέσεων έναντι αυτού, κυμαινόμενες από τη διατύπωση ως «πρόβλημα δημοκρατίας» έως τη διατύπωση ως «απειλή για την εδαφική ακεραιότητα» (Shlykon, 2019, σ. 520).

Σε κάθε περίπτωση, τα μέχρι στιγμής καταγραφέντα γεγονότα έχουν καταδείξει ότι είναι εξόχως δύσκολο να αρνηθεί κάποιος τον ισχυρισμό ότι υπάρχει εθνοτική διάσταση στο *Κουρδικό Ζήτημα*, δεδομένου ότι ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού εντός της Τουρκικής επικράτειας κατέχει μία ταυτότητα διακριτή από αυτή της πλειοψηφίας, με αποτέλεσμα την κατ' ελάχιστον πρόκληση μίας περιορισμένης εθνοτικής κινητοποίησης. Πέραν της αδιαμφισβήτητης εθνοτικής διάστασης του *Κουρδικού Ζητήματος*, αυτό εμπεριέχει κοινωνικές, πολιτικές, ιδεολογικές και διεθνείς διαστάσεις, οι οποίες φέρουν διαφοροποιημένο ειδικό βάρος στο πέρασμα του χρόνου (Cornell, 2001, σ. 32).

Αναφορικά με τη διεθνή διάστασή του, το *Κουρδικό Ζήτημα* αποτελεί για την Τουρκία το εσωτερικό πρόβλημα με τη μεγαλύτερη επίδραση στην Τουρκική εξωτερική πολιτική, επηρεάζοντας τόσο τις σχέσεις της με τα άμεσα συνορεύοντα κράτη (Συρία, Ιράκ, Ιράν), όσο και τις σχέσεις της με σημαντικούς δρώντες του Διεθνούς Συστήματος όπως μεγάλες δυνάμεις (π.χ. ΗΠΑ, Ρωσία) και υπερεθνικές οντότητες (ΕΕ) (Bengio, 2011, σ. 625).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1.1 Ερευνητική μεθοδολογία

Προ της της ανάλυσης που θα διεξαχθεί στα επόμενα κύρια κεφάλαια, είναι εξόχως σημαντικό να αποσαφηνισθεί το μεθοδολογικό πλαίσιο που πρόκειται να υιοθετηθεί. Κατ' αρχήν, είναι σκόπιμο να προσδιορισθεί η θεώρηση των Διεθνών Σχέσεων υπό την οποία θα τεθεί η διεξαχθείσα ανάλυση. Συναφώς, είναι επίσης σημαντικό να αναφερθούν οι διαστάσεις του μεθοδολογικού πλαισίου οι οποίες αφορούν στη διεξαγωγή της έρευνας/ανάλυσης, στη συλλογή/αξιολόγηση/αξιοποίηση των βιβλιογραφικών πηγών, καθώς και στο υιοθετηθέν στυλ αποτύπωσης των βιβλιογραφικών παραπομπών και της χρησιμοποιηθείσας βιβλιογραφίας.

Πριν να προσδιορισθεί η θεώρηση των Διεθνών Σχέσεων βάσει της οποίας θα διεξαχθεί η ανάλυση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, είναι αναγκαίο να τονισθεί ότι καθεμία εξ αυτών παρουσιάζει μεθοδολογικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Συνεπώς, δεν είναι εφικτό να λεχθεί ότι κάποια θεώρηση είναι ανώτερη ή εν γένει προσηγορότερη από τις υπόλοιπες (Κουσκουβέλης, 2004, σ. 105). Υπ' αυτό το πρίσμα, η επιλογή της κατάλληλης θεώρησης άπτεται αφενός των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του υπό μελέτη θέματος και αφετέρου των παραδοχών που θα τεθούν σε αυτή.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία υιοθετήθηκε μία «εκλεκτικιστική» προσέγγιση (Κουσκουβέλης, 2004, σ. 105), χρησιμοποιώντας στοιχεία των θεωρήσεων που έχουν ως βάση τη σχολή/ρεύμα σκέψης του ρεαλισμού. Συγκεκριμένα, ο πυρήνας της συγκεκριμένης σχολής σκέψης των Διεθνών Σχέσεων αποτελείται από τον κλασικό ρεαλισμό (classical realism), τον δομικό ρεαλισμό ή νεορεαλισμό (structural realism/neorealism) και τον νεοκλασικό ρεαλισμό (neoclassical realism) (Jørgensen, 2018, σ. 89). Οι θεμελιώδεις παραδοχές της συγκεκριμένης σχολής σκέψης συνίστανται στις ακόλουθες (Roselle, Spray, & Shelton, 2020, σ. 17):

- Οι μέθοδοι που υιοθετούνται από τα κράτη πρέπει να προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, χωρίς να ακολουθούν αφηρημένες ηθικές αρχές.
- Τα κράτη είναι ορθολογικά, ιδιοτελή και επιζητούν την ασφάλεια.
- Η άναρχη φύση του Διεθνούς Συστήματος παράγει αβεβαιότητα, δυσπιστία και σύγκρουση, ενώ η διεθνής κοινωνία είναι ελάχιστα παρούσα ή και απύουσα.
- Η επιδίωξη της σχετικής ισχύος υπερισχύει έναντι των άλλων μελημάτων του κράτους, ενώ η ισχύς αποκομίζεται για αμυντικούς ή επιθετικούς σκοπούς.
- Οι διαδικασίες διαπραγμάτευσης καθοδηγούνται από την ορθολογική ιδιοτέλεια των κρατών.
- Οι συμμαχίες και οι συνθήκες μεταξύ των κρατών, αντιπροσωπεύουν μία προσωρινή ευθυγράμμιση στρατηγικών συμφερόντων και όχι μία μόνιμη φιλία.

Εν σχέσει με τους κύριους δρώντες/παράγοντες του ρεαλισμού, αυτοί είναι τα κράτη, οι μεγάλες/ηγεμονεύουσες δυνάμεις, οι συμμαχίες και οι ηγέτες. Συναφώς, αναφορικά με τα κύριες ιδέες/αρχές του ρεαλισμού αυτές είναι η ισορροπία της ισχύος, η αναρχία, η αυτοβοήθεια, το επονομαζόμενο «δίλημμα ασφαλείας», η σχετική ισχύς, η ηγεμονία και η πολικότητα (Roselle, Spray, & Shelton, 2020, σ. 17).

Κατ' αρχήν, η παρούσα διπλωματική εργασία υιοθετεί την αντίληψη των κλασικών ρεαλιστών, κατά την οποία επιμένουν στην περιγραφή του κόσμου *όπως είναι* και όχι *όπως θα έπρεπε να είναι*, δηλαδή όχι σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο και τις προβλέψεις των συναφθεισών συνθηκών. Συνεπώς, η περιγραφή των γεγονότων και των επιμέρους εξελίξεων επιδιώκεται να είναι άνευ οποιασδήποτε προκατάληψης ή εν γένει παραμορφωτικού πρίσματος, ήτοι η αποτύπωσή τους όπως ακριβώς είναι στην πραγματικότητα (γερμανιστί «wie es eigentlich gewesen») (Jørgensen, 2018, σ. 92).

Στο πλαίσιο διερεύνησης της ταύτισης των παραδοχών του ρεαλισμού και των επιμέρους θεωρήσεων του εν σχέσει με την Τουρκική πολιτική έναντι του

Κουρδικού Ζητήματος, θα αναφερθούμε πρωτίστως στη δόμηση των *ad hoc* συμμαχιών εκ μέρους της Τουρκίας με τα όμορα κράτη της Μέσης Ανατολής, προκειμένου να αντιμετωπίσει το ζήτημα της διασυνοριακής ένοπλης σύγκρουσης με το ΡΚΚ και της αυτονόμησης των εκτός Τουρκίας Κουρδικών κοινοτήτων. Συνεπώς, ισχύουν οι προαναφερθείσες παραδοχές περί προσαρμογής στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, της ορθολογικότητας της δράσης, της επιζητούμενης ασφάλειας, καθώς και της προσωρινής ευθυγράμμισης στρατηγικών συμφερόντων.

Βέβαια, αναφορικά με τη δόμηση συμμαχιών από την Τουρκία με τα όμορα κράτη όπου υφίστανται ταυτόχρονα Κούρδοι, πέραν από τις θεωρίες εξισορρόπησης ισχύος των Morgenthau (1954) και Waltz (1979), στη διεξαχθείσα ανάλυση λαμβάνεται υπόψη και η θεωρία του Walt (1987). Σύμφωνα με τη θεωρία του Walt (1987), τα κράτη συμμαχούν για την εξισορρόπηση των απειλών, παρά για λόγους που άπτονται αποκλειστικά της ισχύος. Επίσης, κατά τον Walt (1987), παρά το γεγονός ότι η κατανομή της ισχύος είναι εξαιρετικά σημαντικός παράγοντας, το επίπεδο της απειλής επηρεάζεται και από τη γεωγραφική εγγύτητα, τις επιθετικές ικανότητες, καθώς και την αντίληψη περί των προθέσεων. Συνέπεια της θεωρίας του Walt (1987) είναι η απόρριψη της δομικής προσέγγισης των Διεθνών Σχέσεων, ένεκα του ότι η εκτίμηση των απειλών αναπόφευκτα περιέχει εκτίμηση προθέσεων (Morgenthau, 1954, σσ. 187-197; Waltz, 1979, σσ. 116-128; Walt, 1987, σ. 5; Jørgensen, 2018, σσ. 96,99-100,105).

Λαμβάνοντας υπόψη τις *Έξι Αρχές του Πολιτικού Ρεαλισμού* τις οποίες διατύπωσε ο Morgenthau (1954), δύναται να λεχθεί ότι η Τουρκική πολιτική έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος*, εντός και εκτός Τουρκίας, εμπεριέχει στοιχεία αυτών. Συγκεκριμένα, η τέταρτη και πέμπτη αρχή οι οποίες αφορούν στην υιοθέτηση των οικουμενικών αρχών ηθικής από τα κράτη (Morgenthau, 1954, σσ. 12-13), εκτιμάται ότι δύναται να αποτελέσουν ένα επαρκές πλαίσιο της δράσης της Τουρκίας, εντός και εκτός συνόρων αυτής, εν σχέσει με το *Κουρδικό Ζήτημα*.

Βέβαια, ο ρεαλισμός και συγκεκριμένα ο νεορεαλισμός έχει ως προεξέχουσα αδυναμία το γεγονός ότι δεν είναι σε θέση να λάβει υπόψη τις αλλαγές, ειδικά στις περιπτώσεις όπου οι αιτίες των αλλαγών εναπόκεινται στο πλαίσιο της παγκόσμιας πολιτικής οικονομίας ή στις εσωτερικές δομές των

κρατών. Εντούτοις, η εσωτερική πολιτική, οι διεργασίες των διεθνών θεσμών, καθώς και η διεθνής πολιτική δομή, όλες επηρεάζουν τη συμπεριφορά του κράτους και τα αποτελέσματα αυτής (Keohane, 1986, σσ. 159, 190).

Επομένως, με βάση τη διατύπωση εντός του εισαγωγικού κεφαλαίου ότι το *Κουρδικό Ζήτημα* αποτελεί το εσωτερικό πρόβλημα της Τουρκίας με τη μεγαλύτερη επίδραση στην Τουρκική εξωτερική πολιτική, συνάγεται ότι η διεξαχθείσα ανάλυση θα τεθεί ταυτόχρονα υπό το πρίσμα του τροποποιημένου δομικού ρεαλισμού. Αναλυτικότερα, η συγκεκριμένη πρόταση βελτίωσης της θεώρησης του δομικού ρεαλισμού, διατηρώντας τις θεμελιώδεις παραδοχές του ρεαλισμού ότι τα κράτη παραμένουν οι κύριοι παράγοντες του Διεθνούς Συστήματος και την ορθολογικότητα των κρατών για μεγιστοποίηση οφελών, διατυπώνει ταυτόχρονα ότι τα κράτη κατά τον προσδιορισμό των συμφερόντων τους, διερευνούν τις επιδράσεις της διεθνούς δομής, έτερων διεθνών παραγόντων, καθώς και της εσωτερικής δομής του κράτους (Keohane, 1986, σσ. 193-195; Κουσκουβέλης, 2004, σσ. 77-78).

Στο πλαίσιο της «εκλεκτικιστικής» προσέγγισης, πέραν από τις επιμέρους θεωρήσεις που πηγάζουν από τη σχολή σκέψης του ρεαλισμού, η διαξαχθείσα ανάλυση λαμβάνει υπόψη και το θεωρία της «ασφαλειοποίησης» (securitization), όπως αυτή αναπτύχθηκε από τους Buzan, Wæver και De Wilde (1998). Κατ' αυτήν, ένα δημόσιο ζήτημα δύναται να κηρυχθεί ως μία υπαρξιακή απειλή, η οποία απαιτεί επείγοντα μέτρα και δικαιολογεί ενέργειες πέραν των κανονικών ορίων της πολιτικής διαδικασίας. Βέβαια, το δημόσιο ζήτημα «ασφαλειοποιείται» εφόσον το κοινό στο οποίο απευθύνεται αυτή η κήρυξη, αποδέχεται ότι το ζήτημα αποτελεί όντως υπαρξιακή απειλή. Βάσει του παραπάνω ορισμού και έχοντας υπόψη τη μέχρι τώρα διαμορφωθείσα πολιτική του Τουρκικού κράτους έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος* εντός και εκτός Τουρκίας, καθίσταται σαφής η σκοπιμότητα να συμπεριληφθεί η παράμετρος της «ασφαλειοποίησης» στην ανάλυση (Buzan, Wæver, & De Wilde, 1998, σσ. 23-25, 43).

Αναφορικά με τη διάσταση του μεθοδολογικού πλαισίου η οποία αφορά στην έρευνα/ανάλυση, η παρούσα διπλωματική εργασία υιοθετεί τις ακόλουθες επιμέρους μεθόδους:

- Ποιοτική Έρευνα (Qualitative Research), ήτοι η ανάλυση και εκτίμηση φαινομένων με χρήση ποιοτικών στοιχείων (όχι ποσοτικά μετρήσιμων) (Kothari, 2004, σσ. 3-4; Kumar, 2008, σ. 8).
- Αναλυτική Έρευνα (Analytical Research), κατά την οποία ο ερευνητής συλλέγει ήδη υπάρχουσες πληροφορίες, προβαίνοντας εν συνεχεία στην κριτική αξιολόγησή τους (Kothari, 2004, σ. 3; Kumar, 2008, σσ. 6-7).
- Συγκριτική Μελέτη Χρονικού Χαρακτήρα (Cross-Time Comparison), ήτοι η σύγκριση της ίδιας πολιτικής μονάδας σε συγκεκριμένο βάθος χρόνου, δεδομένου ότι εντός ενός πολιτικού συστήματος κάποια χαρακτηριστικά του (π.χ. κοινωνικά και πολιτιστικά μοτίβα) ενδέχεται να μεταβάλλονται στην πάροδο του χρόνου (Peters, 2013, σσ. 24-25).
- Ιστορική Έρευνα (Historical Research), όπου ο ερευνητής εξετάζει την υφιστάμενη κατάσταση ή/και εκτιμά την μελλοντική κατάσταση, με βάση τα γεγονότα του παρελθόντος, όπως αυτά αποτυπώνονται σε πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές (Goddard & Melville, 2001, σ. 10).

Εν σχέσει με τη διάσταση του μεθοδολογικού πλαισίου που έχει να κάνει με τη συλλογή/αξιολόγηση/αξιοποίηση των βιβλιογραφικών πηγών, κατά κύριο λόγο υιοθετήθηκε η «Διαδικτυακή Πρόσβαση Πληροφοριών» (Online Information Access). Η υπόψη μέθοδος προβλέπει τη διερεύνηση σχετικών ψηφιακών ερευνητικών άρθρων και βιβλίων, είτε εντός βάσεων δεδομένων (π.χ. Google Scholar, EBSCO) είτε εντός των ιστοσελίδων εκδοτικών οίκων (π.χ. Elsevier, Springer).

Σημειώνεται ότι, στο πλαίσιο της παρούσας διπλωματική εργασίας έγινε διερεύνηση κυρίως εντός της βάσης δεδομένων Google Scholar (<https://scholar.google.com/>), καθώς και στις ιστοσελίδες των εκδοτικών οίκων Springer (<https://link.springer.com/>) και Taylor and Francis (<https://www.tandafonline.com/>), με χρήση κατάλληλων λέξεων-κλειδιών όπως «Kurdish Issue», «Kurdish Question», «Kurdish Question and Erdogan», «Kurdish Question and AKP» κλπ. Κατόπιν της λήψης των ψηφιακών ερευνητικών άρθρων και βιβλίων, αυτές αξιολογήθηκαν και αξιοποιήθηκαν με ποιοτικά κριτήρια που άπτονται κυρίως της επιστημονικής επάρκειας (δημοσίευση με κριτές, πρότερη

συγγραφική εμπειρία ερευνητών στο υπό διαπραγμάτευση θέμα κλπ) (Kothari, 2004, p. 111; Nagmode, 2019, pp. 31-34).

Δευτερευόντως, για τη συλλογή περαιτέρω βιβλιογραφικών πηγών υιοθετήθηκε η επονομαζόμενη «Ανάλυση Εγγράφων» (Document Analysis) ή «Μέθοδος της Χιονόμπαλας» (Snowball Method). Στην υπόψη μέθοδο, εξετάζεται η τυχόν ύπαρξη παλαιότερης σχετικής βιβλιογραφίας, εντός των ερευνητικών άρθρων και βιβλίων που συλλέχθηκαν σε πρώτη φάση, μελετώντας τις βιβλιογραφικές τους αναφορές, οι οποίες απαρτίζονται από πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές (Powner, 2015, σσ. 144-145; Nagmode, 2019, σσ. 30-31).

Εν σχέσει με την τελευταία διάσταση του μεθοδολογικού πλαισίου, η οποία αφορά στην αποτύπωση των βιβλιογραφικών αναφορών εντός κειμένου, καθώς και στην κατάρτιση του πίνακα βιβλιογραφίας, υιοθετήθηκε το στυλ της American Psychological Association (APA). Αναλυτικότερα, υιοθετήθηκε η 6^η έκδοση του υπόψη στυλ, της οποίας τα επιμέρους χαρακτηριστικά αποτύπωσης έκαστου είδους πηγής (ερευνητικά άρθρα, βιβλία, ιστοσελίδες κλπ) εντός κειμένου και στον πίνακα βιβλιογραφίας, περιγράφονται στο 6^ο και 7^ο Κεφάλαιο αντίστοιχα του εκδοθέντος βιβλίου της APA. Συναφώς, στο 6^ο Κεφάλαιο του υπόψη βιβλίου δίδονται οδηγίες για την αποφυγή της λογοκλοπής (American Psychological Association, 2010).

Επιπρόσθετα, είναι σκόπιμο να αναφερθούν οι περιορισμοί/δυσχέρειες που αντιμετωπίστηκαν κατά την συγγραφή της παρούσας διπλωματικής εργασίας, οι οποίοι συνοψίζονται ως ακολούθως:

- Περιορισμένος αριθμός ακαδημαϊκών κειμένων (βιβλία, επιστημονικά άρθρα) σχετικά με την πολιτική της Τουρκίας επί του Κουρδικού ζητήματος στο εσωτερικό της χώρας, καθώς και σε Συρία-Ιράκ, κατά το χρονικό διάστημα μετά την απόπειρα πραξικοπήματος (Ιούλιος 2016) και ειδικά από το 2018 έως σήμερα.
- Περιορισμένη ακαδημαϊκή βιβλιογραφία (βιβλία, επιστημονικά άρθρα) σχετική με την πολιτική της Τουρκίας έναντι των Κούρδων του Ιράν και ειδικά μετά το 2011.

Σε αμφότερες τις παραπάνω περιπτώσεις, η άντληση στοιχείων έγινε από εναλλακτικές διαδικτυακές πηγές, όπως π.χ. ιστοσελίδες ερευνητικών ιδρυμάτων και ιστοσελίδες διαδικτυακών εφημερίδων.

1.2 Σκοπός διπλωματικής εργασίας

Όπως αναφέρθηκε και στην Περίληψη, η ανάλυση του συνόλου των επιμέρους παραμέτρων του *Κουρδικού Ζητήματος* στην πάροδο του χρόνου, αποτελεί μία ιδιαίτερα απαιτητική και χρονοβόρα διαδικασία. Εντούτοις, η επικέντρωση της θεματολογίας της εργασίας στην Τουρκική πολιτική επί του *Κουρδικού Ζητήματος* εντός και εκτός Τουρκίας κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Recep Tayyip Erdoğan, ως πρωθυπουργός της Τουρκίας (15 Μαρτίου 2003 – 28 Αυγούστου 2014) και ως πρόεδρος της Τουρκίας (28 Αυγούστου 2014 – σήμερα) (Presidency of the Republic of Turkey, 2020), εκτιμάται ότι προσφέρει τη δυνατότητα επαρκούς μελέτης εντός της σχετικά περιορισμένης έκτασης μίας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας.

Βέβαια, η σαφής διατύπωση του σκοπού της παρούσας διπλωματικής, επικουρεί στην περαιτέρω επικέντρωση και συνακόλουθα στην εξειδίκευση των πτυχών του *Κουρδικού Ζητήματος* που θα τεθούν υπό διεξοδικότερη ανάλυση. Κατ' αυτόν τον τρόπο, αφενός καθίσταται εφικτή η στοχευμένη μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και αφετέρου αποφεύγεται η παράθεση στοιχείων τα οποία ενδεχομένως έχουν μικρή βαρύτητα ή εκφεύγουν της θεματολογίας της διπλωματικής εργασίας.

Προ της διατύπωσης του σκοπού, είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι προηγήθηκε μία διαδικασία μελέτης πληθώρας βιβλιογραφικών πηγών, διάρκειας περίπου τριών μηνών. Η συγκεκριμένη διαδικασία ακολουθήθηκε προκειμένου να αποκτηθεί μία σαφής εικόνα για το ιστορικό υπόβαθρο του *Κουρδικού Ζητήματος*, καθώς και για πως αυτό εξελίχθηκε εντός και εκτός Τουρκίας κατά τη διακυβέρνηση Erdoğan. Ταυτόχρονα, το μεθοδολογικό πλαίσιο που παρατέθηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, εκτιμάται ότι επικουρεί καταλυτικά στο να διαμορφωθεί ο σκοπός και συνακόλουθα τα ερωτήματα στα οποία θα απαντήσει η παρούσα διπλωματική εργασία.

Με βάση τα παραπάνω, ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας συνοψίζεται ως ακολούθως:

- Ανάλυση της ιστορικής διάστασης του *Κουρδικού Ζητήματος* εντός και εκτός Τουρκίας, από την εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι και το τέλος του 20^{ου} αιώνα.
- Ανάλυση της διάστασης του *Κουρδικού Ζητήματος*, η οποία αφορά στην ανάδυση και δράση του Εργατικού Κόμματος του Κουρδιστάν (PKK) προ και κατά τη διάρκεια της εποχής του Erdoğan.
- Εξέταση της πολιτικής της Τουρκίας για το *Κουρδικό Ζήτημα* εκτός της επικράτειάς της και συγκεκριμένα πως αυτή επηρεάζει τη διαμόρφωση των σχέσεων της με τα όμορα κράτη όπου υφίστανται Κουρδικοί πληθυσμοί (Συρία, Ιράκ, Ιράν).
- Εξέταση της επίδρασης που έχει η Τουρκική πολιτική για το *Κουρδικό Ζήτημα* εκτός της επικράτειάς της – ειδικά σε Συρία και Ιράκ – στη διαμόρφωση των σχέσεων της με τις ΗΠΑ και τη Ρωσία.
- Ανάλυση της Τουρκικής πολιτικής έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος* στο εσωτερικό της Τουρκίας κατά τη διακυβέρνηση Erdoğan, αναφορικά με την πολιτική εκπροσώπηση και τα πολιτικά δικαιώματα της Κουρδικής μειονότητας.
- Εξαγωγή συμπερασμάτων εν σχέσει με τα σημαντικότερα κοινά σημεία και διαφορές της πολιτικής των κυβερνήσεων Erdoğan για το *Κουρδικό Ζήτημα* στο εσωτερικό της Τουρκίας, σε σύγκριση με τις κυβερνήσεις των δεκαετιών 1980 και 1990 (χρονικό διάστημα ανάδυσης και έξαρσης δράσης του PKK) και ειδικά εν σχέσει με τις κυβερνήσεις της εποχής του Turgut Özal.

Στο πλαίσιο των ως άνω αναφερόμενων συνισταμένων του σκοπού της διπλωματικής εργασίας, έχει διαμορφωθεί δεόντως η αλληλουχία και η δομή των επακόλουθων κεφαλαίων αυτής. Αυτά δομούνται εν συντομία ως εξής:

- Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η ιστορική διάσταση του *Κουρδικού Ζητήματος*, τόσο εντός όσο και εκτός της Τουρκικής επικράτειας. Βέβαια, μεγαλύτερη βαρύτητα δίδεται στην ιστορική διάσταση εντός της Τουρκίας,

δεδομένου ότι αυτή επηρεάζει σε μεγαλύτερο βαθμό την εσωτερική της και εξωτερική της πολιτική.

- Στο τρίτο κεφάλαιο, αναλύεται η ανάδυση και η δράση του ΡΚΚ, τόσο πριν όσο και κατά την περίοδο διακυβέρνησης Erdoğan, δεδομένου ότι ο συγκεκριμένος δρώντας έχει επηρεάσει σε σημαντικό βαθμό τις αντιλήψεις περί του *Κουρδικού Ζητήματος* εντός και εκτός Τουρκίας. Στο πλαίσιο του τρίτου κεφαλαίου φωτίζονται οι σημαντικότερες πτυχές της δράσης Abdullah Öcalan, ο οποίος παραμένει μέχρι και σήμερα – παρά το γεγονός ότι παραμένει έγκλειστος σε Τουρκικές φυλακές – ο αδιαμφισβήτητος ηγέτης του ΡΚΚ.

- Στο τέταρτο κεφάλαιο, αναλύεται η Τουρκική πολιτική έναντι των Κουρδικών πληθυσμών στη Συρία, το Ιράκ και το Ιράν και πως αυτή επηρεάζει τις σχέσεις της Τουρκίας, τόσο με τα υπόψη όμορα κράτη όσο και με τις Μεγάλες Δυνάμεις (ΗΠΑ, Ρωσία).

- Στο πέμπτο κεφάλαιο, το οποίο αποτελεί και το πλέον σημαντικό κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, αναλύεται η Τουρκική πολιτική έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος* στο εσωτερικό της Τουρκίας. Στο πρώτο μέρος, αναλύεται η πορεία της πολιτικής εκπροσώπησης των Κούρδων της Τουρκίας κατά τη διακυβέρνηση Erdoğan, δίδοντας έμφαση στην ανάδυση και τη δράση του *Halkların Demokratik Partisi* (HDP), το οποίο επί του παρόντος αποτελεί μείζονα δρώντα στην Τουρκική πολιτική σκηνή. Στο δεύτερο μέρος, αναλύεται η Τουρκική πολιτική έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος* στο εσωτερικό της Τουρκίας, με ειδική βαρύτητα στις πτυχές που αφορούν στην πολιτική εκπροσώπηση και τα δικαιώματα των Κούρδων.

- Στο έκτο κεφάλαιο, παρατίθενται τα συμπεράσματα βάσει του καθορισθέντος σκοπού της διπλωματικής εργασίας, καθώς και της υιοθετηθείσας μεθοδολογικής προσέγγισης που παρατέθηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΚΟΥΡΔΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

2.1 Καταγωγή Κούρδων και η θέση τους στην Οθωμανική Αυτοκρατορία

Η καταγωγή των Κούρδων είναι αμφιλεγόμενη, αν και κατά κάποιους ακαδημαϊκούς θεωρούνται απόγονοι διάφορων Ινδο-Ευρωπαϊκών φυλών, οι οποίες είχαν εγκατασταθεί στην περιοχή της Μεσοποταμίας προ 4.000 ετών. Οι Κούρδοι ισχυρίζονται ότι είναι απόγονοι των αρχαίων Μηδών, οι οποίοι συνέβαλαν στην πτώση της Ασσυριακής Αυτοκρατορίας το 612 π.Χ.. Εντούτοις, υπάρχει η ευρέως διαδομένη πεποίθηση ότι οι Καρδούχοι, οι οποίοι μνημονεύονται στο βιβλίο *Κύρου Ανάβασις* του Ξενοφώντα, αποτελούν τους προγόνους των Κούρδων.

Τον 7^ο αιώνα μ.Χ., οι Άραβες κατακτητές απέδωσαν την ονομασία «Κούρδοι» στους ορεισίβιους λαούς που ισλαμοποίησαν στην περιοχή της Μεσοποταμίας. Στην αρχή του 16^{ου} αιώνα μ.Χ. και συγκεκριμένα μετά τη μάχη του Chaldiran (1514) ανάμεσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και στην Περσική Αυτοκρατορία των Σαφαβιδών, το μεγαλύτερο κομμάτι της περιοχής όπου υπήρχαν Κουρδικοί πληθυσμοί διήλθε στην κατοχή των Οθωμανών, ενώ το υπόλοιπο διήλθε στην κατοχή των Περσών (Gunter, 2006, σ. 98; Erpel, 2016, σσ. 4-5; Gunes, 2019a, σ. 4).

Η νίκη των Οθωμανών το 1514, έθεσε τις βάσεις για σημαντική αλλαγή εν σχέσει με τον τρόπο που διαπραγματεύθηκαν την ύπαρξή τους τα Κουρδικά εμιράτα. Οι Οθωμανικές αρχές υιοθέτησαν μία πολιτική ενσωμάτωσης και ένα αποκεντρωμένο πολιτικό σύστημα, ώστε να κερδίσουν τη στήριξη των Κουρδικών εμιράτων και να τα στρατολογήσουν έναντι της απειλής που συνιστούσε η Αυτοκρατορία των Σαφαβιδών (Περσία).

Οι Οθωμανοί ίδρυσαν το *βιλαέτι* (vilayet) του Κουρδιστάν, στο οποίο υφίσταντο δεκαεπτά εμιράτα, οι επικεφαλής των οποίων είχαν τον τίτλο του *σαντζάκ μπέη*. Σε αντίθεση με τα έτερα Οθωμανικά *βιλαέτια*, τα Κουρδικά εμιράτα είχαν αναβαθμιστεί διοικητικά ως *εγιαλέτια* (eyelet), αντικατοπτρίζοντας το ειδικό καθεστώς αυτονομίας, το οποίο όμως εξαρτώνταν από τη βούληση της κεντρικής εξουσίας.

Τα Κουρδικά εμιράτα παρείχαν – όποτε αυτό απαιτούνταν – στρατεύματα στον Οθωμανικό στρατό, ενώ λόγω της αυτονομίας εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατάφεραν να ευημερήσουν. Σε κάθε περίπτωση, η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε ανάγκη τη στρατιωτική δύναμη των Κούρδων έναντι των Περσών, της οποίας η σπουδαιότητα ενισχύονταν ένεκα της γεωγραφικής τους εγγύτητας. Συναφώς, η αποκεντρωμένη και συχνά αποδυναμωμένη Οθωμανική εξουσία στη Βαγδάτη και στη Μοσούλη, έδωσε τη δυνατότητα στα Κουρδικά εμιράτα να ασκήσουν επιρροή στις υπόψη περιοχές. Εντούτοις, οι διαμάχες ανάμεσα στα Κουρδικά εμιράτα, καθώς και η αποδοχή της Οθωμανικής ισλαμικότητας εμπόδισε την ενοποίησή τους (Erpel, 2016, σσ. 30-31).

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, οι επικρατούσες συνθήκες ανάμεσα στην Οθωμανική και την Περσική Αυτοκρατορία μεταβλήθηκαν άρδην, οφειλόμενες σε μία σειρά εσωτερικών μεταρρυθμίσεων και αλλαγών. Δύο αλλαγές οι οποίες είχαν σημαντικό αντίκτυπο στα Κουρδικά εμιράτα ήταν (Erpel, 2016, σ. 45):

- Οι μεταρρυθμίσεις εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από το 1839 έως το 1876 – γνωστές και ως *Tanzimat* – και ειδικά η πολιτική αύξησης του γραφειοκρατικού ελέγχου έναντι των αυτόνομων επαρχιών.
- Ο μετασχηματισμός των σχέσεων μεταξύ Οθωμανικής και Περσικής Αυτοκρατορίας, ένεκα της υπογραφής της Συνθήκης του Erzurum το 1823. Ο συνακόλουθος τερματισμός των εχθροπραξιών ως αποτέλεσμα της υπόψη συνθήκης, κατέστησε τα Κουρδικά εμιράτα λιγότερο σημαντικά για την Οθωμανική αυτοκρατορία, τουλάχιστον σε στρατιωτικό επίπεδο.

Κύριο απότοκο των παραπάνω αλλαγών, ήταν η εξάλειψη των Κουρδικών εμιράτων, η οποία σε συνδυασμό με την αδυναμία της Οθωμανικής διοίκησης, επέτρεψε στις Κουρδικές φυλές και στους ηγέτες αυτών να αποκτήσουν δύναμη στο πέρασμα του 19^{ου} αιώνα. Συναφώς, οι Οθωμανικές μεταρρυθμίσεις και ειδικά ο νόμος περί απογραφής της αγροτικής γης του 1858, συνεπικουρούμενες από την παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία, διαμόρφωσαν ένα ισχυρό συμφέρον στους αρχηγούς των Κουρδικών φυλών και στους προεστούς να ελέγξουν και να εκμεταλλευθούν τις αγροτικές εκτάσεις. Κατ' αυτόν τον τρόπο, αναδύθηκαν οι

σειρήνες, οι οποίοι απέκτησαν αυξημένη επιρροή ένεκα του κενού που δημιούργησε η εξάλειψη των εμιράτων (Erpel, 2016, σσ. 65-66).

Πέραν της παύσης ύπαρξης των Κουρδικών εμιράτων, είναι σημαντική η αναφορά σε δύο διοικητικές μεταρρυθμίσεις στις οποίες προέβη η Οθωμανική Αυτοκρατορία στην περίοδο των μεταρρυθμίσεων (Tanzimat). Η πρώτη έλαβε χώρα το 1847, όπου το *εγιαλέτι* του Diyarbakir – πέραν της προσάρτησης της πόλης Van – μετονομάστηκε σε «Κουρδιστάν», πιθανότατα στο πλαίσιο της προσπάθειας της *Υψηλής Πύλης* να ενοποιήσει διοικητικά και στρατιωτικά την περιοχή. Η δεύτερη έλαβε χώρα το 1867, όπου η *Υψηλή Πύλη* αναίρεσε την παραπάνω μεταρρύθμιση, καταργώντας την ονομασία «Κουρδιστάν» και επαναφέροντας την ονομασία «Diyarbakir». Σε κάθε περίπτωση, οι προαναφερθείσες ενέργειες εκ μέρους της *Υψηλής Πύλης*, καταδεικνύουν ότι το Οθωμανικό κράτος αντιλαμβάνονταν την ύπαρξη μία Κουρδικής περιοχής εντός της επικράτειας του, η οποία αν και αόριστα καθορισμένη, ήταν ζωτικού ενδιαφέροντος για την επιβίωσή του (Bozarslan, 2019, σ. 51).

Η άνοδος στον θρόνο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας του Σουλτάνου Abdulhamid του Β' το 1876, επέφερε αλλαγή στην αντιμετώπιση της *Υψηλής Πύλης* έναντι των Κούρδων. Συγκεκριμένα, το Οθωμανικό κράτος ήταν πλέον πρόθυμο να συμπεριλάβει τους Κούρδους φυλετικούς και θρησκευτικούς ηγέτες, στη νέα συγκεντρωτική διοικητική του δομή. Σε αυτό το πλαίσιο, ιδρύθηκε το 1891 κατόπιν πρωτοβουλίας του εν λόγω σουλτάνου, το *Κουρδικό Ιππικό*. Οι Κούρδοι ηγέτες του υπόψη στρατιωτικού σχηματισμού έλαβαν τιμητικούς τίτλους και σημαντικούς πόρους, καθώς και την εύνοια της *Υψηλής Πύλης*. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο Σουλτάνος Abdulhamid ο Β' κατάφερε να μετατρέψει την Κουρδική εναντίωση στο Οθωμανικό κράτος σε ενδο-Κουρδική διαμάχη, πετυχαίνοντας έτσι την καλύτερη ενσωμάτωση της περιοχής του Βορείου Κουρδιστάν στις κρατικές δομές (Bozarslan, 2019, σσ. 56-57).

Η *Επανάσταση των Νεότουρκων* του 1908, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την επαναφορά του συντάγματος του 1876, καθώς και η αποτυχημένη αντεπανάσταση του 1909, περιελάμβανε Κούρδους σε αμφότερες τις αντιμαχόμενες πλευρές, ήτοι τους συντηρητικούς και τους επαναστατικούς. Στην πλευρά των συντηρητικών, η οποία ήταν υπέρ του σουλτάνου, τάχθηκαν αρκετοί Κούρδοι που έβλεπαν την

ανατροπή του *status quo* εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ως πλήγμα για τα συμφέροντά τους, όπως π.χ. η απώλεια των αξιωμάτων ή των δικαιωμάτων κτήσης και εκμετάλλευσης αγροτικής γης (Erpel, 2016, σ. 89).

Το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (Α' ΠΠ) το 1914, προκάλεσε ένα νέο κύμα «Οθωμανικού πατριωτισμού» στους Κούρδους, οι οποίοι κινητοποιήθηκαν για να υπερασπιστούν το Οθωμανικό Σουλτανάτο και Χαλιφάτο. Αρκετοί Κούρδοι κατατάχθηκαν στον Οθωμανικό στρατό, ενώ ταυτόχρονα το Οθωμανικό κράτος έτυχε της βοήθειας των Κούρδων κατά την προσπάθεια ανάσχεσης ενάντια σε Ρώσους και Αρμένιους εθνικιστές. Ταυτόχρονα όμως, κατά τη διάρκεια του Α' ΠΠ, οι Κουρδικοί πληθυσμοί της Ανατολικής Τουρκίας υπέστησαν σοβαρό λιμό ένεκα της κατάσχεσης των τροφίμων από τον Οθωμανικό στρατό, ενώ λόγω της μαζικής στρατολόγησης Κούρδων ανδρών το εργατικό δυναμικό μειώθηκε σημαντικά. Επίσης, στο πλαίσιο προσχεδιασμένης επιχείρησης του Οθωμανικού κράτους, περίπου 700.000 Κούρδοι εκτοπίστηκαν από τον τόπο διαμονής τους, συνακόλουθα διασκορπιζόμενοι στη Δυτική Ανατολία, προκειμένου να μην αποτελούν δυνητική απειλή (Erpel, 2016, σ. 112; Akturk, 2019, σ. 66)

Παρά την κακομεταχείριση εκ μέρους του Οθωμανικού κράτους, ένα σημαντικό κομμάτι των Κούρδων παρέμεινε πιστό σε αυτό. Οι λόγοι πίσω από αυτή τη στάση της συγκεκριμένης μερίδας Κούρδων άπτονταν του φόβου έναντι των Αρμενίων, της προσκόλλησης στο *status quo* των Κουρδικών φυλών, των κοινωνικο-οικονομικών συμφερόντων των φυλετικών και θρησκευτικών αρχηγών, καθώς και της απουσίας εναλλακτικής επιλογής απέναντι στις Οθωμανικές αρχές (Erpel, 2016, σ. 113).

Μετά την ήττα των *Κεντρικών Δυνάμεων* από τις *Δυνάμεις της Αντάντ*, το Οθωμανικό κράτος αποδέχθηκε τη *Συνθήκη Ανακωχής του Μούδρου* στις 30 Οκτωβρίου 1918. Στο αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα, δημιουργήθηκαν ευνοϊκές συνθήκες για τη δημιουργία αυτόνομου Κουρδικού κράτος, σε συνέχεια των *Δεκατεσσάρων Σημείων* του τότε προέδρου των ΗΠΑ Woodrow Wilson και συγκεκριμένα της αρχής της αυτοδιάθεσης των εθνών που διατυπώνονταν εντός αυτών (Akturk, 2019, σ. 66).

Στις 10 Αυγούστου 1920, το Οθωμανικό κράτος υπέγραψε τη *Συνθήκη των Σεβρών* με τη Μεγάλη Βρετανία. Βάσει αυτής, το Οθωμανικό κράτος περιορίζονταν σε ένα σχετικά μικρό τμήμα στη Βορειοδυτική Ανατολία και σε μία μικρή περιοχή στην πλευρά της Ευρώπης. Τα Άρθρα 62, 63 και 64 της υπόψη συνθήκης συμπεριελάμβαναν συστάσεις για την ίδρυση Αρμενικού κράτους και για την αυτονόμηση των Κούρδων. Συγκεκριμένα, οι Κούρδοι θα είχαν την επιλογή να απευθυνθούν στην *Κοινωνία των Εθνών* εντός ενός έτους, προκειμένου να υποβάλλουν αίτημα για ανεξαρτησία. Επίσης, προέβλεπε ότι οι Κούρδοι του Νοτίου Κουρδιστάν (περιοχή Μοσούλης) μπορούσαν να προσαρτηθούν στο Κουρδικό κράτος. Συνεπώς, η *Συνθήκη των Σεβρών* έδωσε για πρώτη φορά στους Κούρδους μία διεθνή διαβεβαίωση περί ενός μελλοντικού Κουρδικού κράτους (Erpel, 2016, σσ. 124-125).

Ταυτόχρονα, ο συνταγματάρχης του Οθωμανικού στρατού και ήρωας πολέμου Mustafa Kemal, στο πλαίσιο του επονομαζόμενου «Πολέμου της Ανεξαρτησίας» (1919-1923) κατάφερε να θέσει στο πλευρό του τους Κούρδους. Αυτό επετεύχθη μέσω ρητορικής με έντονα θρησκευτική χροιά, σε συνδυασμό με τις καλές σχέσεις που είχε αναπτύξει με Κούρδους προεστούς, αρχηγούς φυλών και σεϊχηδες. Η κεμαλιστική προπαγάνδα κατά τον επονομαζόμενο «Πόλεμο της Ανεξαρτησίας», έδωσε έμφαση στη θρησκευτική αδελφοσύνη των Τούρκων και των Κούρδων. Εντούτοις, υπό την πίεση της Μικρασιατικής Εκστρατείας του Ελληνικού Στρατού και της ενδεχόμενης ανεξαρτησίας των Αρμενίων, ο Mustafa Kemal αποκήρυξε τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου Κουρδιστάν, χαρακτηρίζοντας την ως «αδελφοκτονία» (Akturk, 2019, σ. 67).

Παρά τη συνεισφορά των Κούρδων στον επονομαζόμενο «Πόλεμο της Ανεξαρτησίας», κάποια γεγονότα αποτέλεσαν τον προάγγελο της πολιτικής που θα ακολουθούσε ο Mustafa Kemal. Χαρακτηριστικότερο εξ αυτών είναι η Κουρδική εξέγερση του Κοçgiri (1920-1922) εναντίον των κεμαλικών δυνάμεων, με στόχο τη δημιουργία Κουρδικού κράτους. Ο Mustafa Kemal αν και αρχικά προσέφερε κοινοβουλευτική θέση στο πλαίσιο της μέλλουσας κυβέρνησης στον επικεφαλής της εξέγερσης Alisan, εν συνεχεία την κατέστειλε με βίαιο τρόπο. Παρά τη στάση του αυτή, ο Mustafa Kemal συνέχισε να λαμβάνει στήριξη από διακεκριμένους Κούρδους μέσω μίας επιτηδευμένης ασάφειας των προθέσεων του για τη

διαμόρφωση του κράτους, η οποία ευδοκίμησε ελλείψει ενιαίας Κουρδικής ηγεσίας, ικανής να προβάλλει σαφείς απαιτήσεις (Barkey & Fuller, 1997, σσ. 62-63).

Η σύναψη συνθήκης με τη Γαλλία και η συνακόλουθη ήττα των Ελληνικών στρατευμάτων στα τέλη του 1922, έθεσε τα θεμέλια ώστε ο Mustafa Kemal να διαπραγματευθεί επί μίας νέας συνθήκης που θα αντικαθιστούσε τη *Συνθήκη των Σεβρών*. Η *Μεγάλη Εθνική Συνέλευση* κατήργησε το *Σουλτανάτο* στις 1 Νοεμβρίου 1922, ενώ ο İsmet İnönü δηλώνοντας εκπρόσωπος των Τούρκων και των Κούρδων κατάφερε να εκπληρώσει όλες τις επιδιώξεις των κεμαλιστών με την υπογραφή της *Συνθήκης της Λωζάνης* στις 24 Ιουλίου 1923. Εν αντιθέσει με τη *Συνθήκη των Σεβρών*, η νέα συνθήκη δεν περιείχε οποιαδήποτε πρόβλεψη για Κουρδική ανεξαρτησία, ενώ η σχεδόν ταυτόχρονη ανάδυση των κρατικών οντοτήτων της Συρίας και του Ιράκ συνέβαλλε στον περαιτέρω κατακερματισμό των Κουρδικών πληθυσμών (Akturk, 2019, σ. 68).

2.2 Η θέση των Κούρδων εντός της Τουρκίας από την ίδρυση του Τουρκικού κράτους μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Κατόπιν της ίδρυσης της Τουρκικής Δημοκρατίας (Turkish Republic) τον Οκτώβριο του 1923, το νεότευκτο Τουρκικό κράτος ξεκίνησε άμεσα τη διαδικασία ενοποίησής του. Μία εκ των βασικών προβλέψεων του νέου συντάγματος του 1924 όριζε ότι ανεξάρτητα από οποιαδήποτε θρησκευτική διαφορά, κάθε άτομο του λαού της Τουρκίας, το οποίο είναι πολίτης της χώρας, λογίζεται ως Τούρκος. Εντούτοις, το ίδιο έτος θεσπίστηκε νόμος, ο οποίος απαγόρευε την ομιλία στην Κουρδική γλώσσα, σε δημόσιους χώρους. Επίσης, το 1926 το υπουργείο παιδείας της Τουρκίας εξέδωσε την απόφαση περί μη έμφασης της εθνικής διάκρισης, δεδομένο ότι θεωρούνταν ότι έβλαπτε την «Τουρκική ταυτότητα». Συναφώς, ο γεωγραφικός όρος «Κουρδιστάν» τέθηκε σε καθεστώς ανυπαρξίας από το Τουρκικό κράτος, με τους Κούρδους πλέον να μνημονεύονται ως «ορεισίβιοι Τούρκοι» (Bishku, 2019, σ. 219).

Το μοντέλο του Τουρκικού έθνους που προωθούσε το καθεστώς του Mustafa Kemal ήταν αστικής υφής, εκφραζόμενο μέσω του αποφθέγματος «Ne Mutlu Türküm Diyene», ήτοι «Ευτυχισμένος είναι αυτός που λέει “είμαι ένας Τούρκος”». Η λέξη «Τούρκος» προσδιόριζε μία νέα εθνική κοινότητα, εντός της

οποίας τα άτομα, ανεξαρτήτως της εθνότητάς τους, θα ήταν σε θέση να ενσωματωθούν. Το προαναφερθέν απόφθεγμα ήταν αρκετά γενναιόδωρο στο να επιτρέψει σε καθέναν που το επιθυμούσε, να γίνει Τούρκος πολίτης. Εντούτοις, δεν αποδέχονταν οποιονδήποτε δεν εγκατέλειπε την πρότερη του ταυτότητα για χάρη της νέας εθνικής ιδέας (Cornell, 2001, σ. 34).

Στο πλαίσιο της οικοδόμησης ενός κοσμικού κράτους, το κεμαλικό καθεστώς προέβη στην κατάργηση του *Χαλιφάτου* τον Μάρτιο του 1924. Ταυτόχρονα, καταργήθηκε η *σαρία* (ισλαμικός νόμος), έκλεισαν τα Κουρδικά εκπαιδευτικά ιδρύματα και αφαιρέθηκαν τα πολιτικά/πολιτιστικά δικαιώματα των Κούρδων. Απόρροια των παραπάνω σκληρών μέτρων ήταν η εκδήλωση Κουρδικών εξεγέρσεων στις περιοχές της νότιας και νοτιοανατολικής Τουρκίας.

Η πρώτη μείζονα Κουρδική εξέγερση ήταν αυτή του Σείχη Said σε συνεργασία με έτερους Κούρδους φυλετικούς και θρησκευτικούς ηγέτες, η οποία εκδηλώθηκε τον Φεβρουάριο του 1925. Το κεμαλικό καθεστώς αντέδρασε άμεσα, καταπνίγοντας την βία. Οι ηγέτες της εξέγερσης δικάστηκαν από τα επονομαζόμενα «Δικαστήρια της Ανεξαρτησίας», στο πλαίσιο λειτουργίας των οποίων εδόθη αυξημένη δικαιοδοσία σε κρατικούς αξιωματούχους και στρατιωτικούς να δικάζουν και να εκτελούν τους αντιφρονούντες εξεγερμένους, καθώς και οποιονδήποτε αποτελούσε δυνητική απειλή για το Τουρκικό κράτος. Η εκτέλεση του Σείχη Said και των συνεργατών του έλαβε χώρα τον Ιούνιο του 1925 (Barkey & Fuller, 1997, σ. 63; Akturk, 2019, σσ. 68-69).

Η επόμενη μείζονα Κουρδική εξέγερση ήταν η επονομαζόμενη «Εξέγερση του Αραράτ», η οποία διήρκεσε από το 1927 έως και το 1930 και οργανώθηκε από το Κουρδικό κόμμα ονόματι *Khoybun* με έδρα τη Συρία, έχοντας ταυτόχρονη συνδρομή από το Αρμενικό κόμμα *Dashnak*. Με ηγέτη τον Ihsan Nuri, σχηματίστηκε τοπική κυβέρνηση, ενώ οι πρώτες μάχες ήταν νικηφόρες για τους εξεγερμένους Κούρδους. Εντούτοις, χάρη στην υπέρτερη επάρκεια πόρων του Τουρκικού στρατού, η εξέγερση κατεστάλη βίαια (Gunter, 2018, σσ. 44-45).

Η τρίτη και τελευταία προ του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Β' ΠΠ) μείζονα Κουρδική εξέγερση ήταν αυτή του Dersim. Έχοντας ως ηγέτη τον αλεβίτη κληρικό Sayyid Riza, η εξέγερση του Dersim έλαβε χώρα μεταξύ των ετών 1936 και 1938.

Η καταστολή της υπόψη εξέγερσης αποτέλεσε το απόγειο της βιαιότητας του Τουρκικού κράτους προ του Β' ΠΠ έναντι των Κούρδων, με τον Τουρκικό στρατό να προβαίνει σε αεροπορικές επιθέσεις και σε μαζικές εκτελέσεις κατοίκων, οι οποίοι σημειώνεται ότι ήταν θρησκευτικά διαφοροποιημένοι από την πλειοψηφία των Κούρδων, όντας Αλεβίτες και όχι Σουνίτες. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του Τουρκικού κράτους, 13.160 πολίτες θανατώθηκαν από τον Τουρκικό στρατό, ενώ 11.818 πολίτες εξορίστηκαν σε άλλα μέρη της Τουρκίας, κυρίως στη Δυτική Τουρκία. Βέβαια, χρήζει μνείας το γεγονός ότι η περιοχή του Dersim – η οποία μετονομάστηκε το 1935 σε Tunceli βάσει νόμου του κεμαλικού καθεστώτος – ένεκα της αλεβιτικής σύνθεσης του πληθυσμού του, ήταν ήδη στο στόχαστρο του νεότευκτου Τουρκικού κράτους από το 1926, όπως αποτυπώνεται και σε κρατικά έγγραφα της τότε εποχής (Ayata & Hakyemez, 2013, σσ. 134-135; Gunter, 2018, σ. 91).

Πέραν των σκληρών στρατιωτικών πρακτικών έναντι των Κουρδικών εξεγέρσεων, το 1935, ο τότε πρωθυπουργός İsmet İnönü εξέδωσε την περίφημη «Κουρδική Αναφορά». Στο συγκεκριμένο έγγραφο, υποστήριξε την πολιτική της αφομοίωσης, προτείνοντας ταυτόχρονα την καταναγκαστική εσωτερική μετανάστευση των Κούρδων από τις ανατολικές προς τις δυτικές περιοχές της Τουρκίας, καθώς και από την περιοχή των παραλίων της *Μαύρης Θάλασσας* προς τα ανατολικά. Επίσης, ο İsmet İnönü στην αναφορά αυτή διατύπωσε ότι η ενίσχυση των επενδύσεων και οι καλύτερες εκπαιδευτικές δομές στην ανατολική και νοτιοανατολική Ανατολία, θα μπορούσαν να ενθαρρύνουν τους Κούρδους να εξοικειωθούν με την Τουρκική ταυτότητα και να καταστούν αφοσιωμένοι στο Τουρκικό κράτος (Efegil, 2011, σ. 29).

Μετά τον θάνατο του Mustafa Kemal το 1938, οι διάδοχοί του συνέχισαν τις καταπιεστικές πολιτικές έναντι των δικαιωμάτων των Κούρδων, δεδομένου ότι οποιαδήποτε παρέκκλιση από τις κεμαλιστικές μεταρρυθμίσεις ισοδυναμούσε με πολιτική ανυπακοή. Εν κατακλείδι, η κεμαλιστική περίοδος ήταν αυτή που έθεσε τα θεμέλια για την ισχυροποίηση της Κουρδικής εθνικής ταυτότητας, ως αντίδραση στην βίαιη επιβολή της Τουρκικής εθνικής ταυτότητας (Barkey & Fuller, 1997, σ. 64).

2.3 Η θέση των Κούρδων εντός της Τουρκίας κατά τον Ψυχρό Πόλεμο μέχρι και το τέλος του 20^{ου} αιώνα

Μετά τον Β' ΠΠ, το καθεστώς της Άγκυρας υπό την ηγεσία του İsmet İnönü, προσπάθησε να ενδυναμώσει τις σχέσεις με τις δυτικές δυνάμεις και τις δημοκρατικές κοινωνίες εν γένει, κυρίως ένεκα της πίεσης από την τότε Σοβιετική Ένωση, η οποία εποφθαλμιούσε την επέκταση της επιρροής της. Υπό αυτές τις συνθήκες, έλαβαν χώρα μεταρρυθμίσεις στο πολιτικό σύστημα της Τουρκίας, το οποίο από μονοκομματικό μετετράπη σε πολυκομματικό. Στις πρώτες πολυκομματικές εκλογές του 1950, το πάλαι ποτέ κραταιό Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (Cumhuriyet Halk Partisi – CHP) ηττήθηκε από το Δημοκρατικό Κόμμα (Demokrat Parti – DP), σηματοδοτώντας αφενός το τέλος της πολιτικής μονοκρατορίας του κόμματος που ίδρυσε ο Mustafa Kemal και αφετέρου μία ομαλή μετάβαση στη διακυβέρνηση του Τουρκικού κράτους (Barkey & Fuller, 1997, σ. 64; Özcan, 2006, σ. 74).

Παρά το γεγονός ότι στην προεκλογική εκστρατεία τέθηκε ως υπόσχεση η χαλάρωση των «πολιτιστικών περιορισμών» στην Ανατολική Τουρκία, εντούτοις η νέα κυβέρνηση υιοθέτησε αρκετές από τις αυταρχικές πρακτικές του CHP, αγνοώντας εν πολλοίς το *Κουρδικό Ζήτημα*. Προεξέχον παράδειγμα αποτελεί η δίωξη Κούρδων διανοούμενων, οι οποίοι επιχείρησαν να επικρίνουν τις κρατικές πολιτικές. Παρ' όλα αυτά, η εποχή διακυβέρνησης του Δημοκρατικού Κόμματος ήταν αξιοσημείωτη για δύο λόγους (Barkey & Fuller, 1997, pp. 65-66):

- Επετράπησαν κάποιες μορφές έκφρασης άποψης για το σύνολο των πολιτών, ακόμη και σε αυτούς με Κουρδική καταγωγή. Συναφώς, η πολιτική και οικονομική φιλελευθεροποίηση, αν και περιορισμένη, δημιούργησε ένα πιο ευνοϊκό κλίμα για την έκφραση των παραπόνων των Κούρδων.

- Από Κουρδικής οπτικής, η νίκη του Δημοκρατικού Κόμματος συνέβη σε μία περίοδο όπου οι μνήμες των Κουρδικών εξεγέρσεων των δεκαετιών του 1920 και 1930 είχαν αρχίσει να ξεθωριάζουν, δίνοντας έναυσμα στους Κούρδους της Τουρκίας για την αναγέννηση των προσδοκιών τους για ηπιότερη αντιμετώπιση από το Τουρκικό κράτος. Εντούτοις, οι συγκεκριμένες προσδοκίες διαψεύστηκαν.

Το στρατιωτικό πραξικόπημα που έλαβε χώρα στις 27 Μαΐου 1960, με πρωτοστάτη τον αρχηγό του Τουρκικού Γενικού Επιτελείου Cemal Gürsel, σηματοδότησε την έναρξη μίας νέας φάσης για το *Κουρδικό Ζήτημα* εντός της Τουρκίας. Το νέο σύνταγμα που προέκυψε το 1961, ήταν σαφώς πιο φιλελεύθερο από αυτό που είχε συνταχθεί από τον Mustafa Kemal, περιέχοντας προβλέψεις για την προστασία της ελευθερίας της έκφρασης, της ελευθερίας του Τύπου και για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Εντούτοις, ο Cemal Gürsel, δήλωσε άμεσα τη θέση του εν σχέση με τις όποιες φιλοδοξίες των Κούρδων να επωφεληθούν από τις φιλελεύθερες προβλέψεις του νέου συντάγματος. Συγκεκριμένα, είχε εκφέρει την πρόθεσή του για άμεση και βίαιη στρατιωτική επέμβαση, στην περίπτωση που θα διαταράσσονταν η τάξη στο εσωτερικό της Τουρκίας λόγω Κουρδικών κινητοποιήσεων.

Υπό το φως αυτών των εξελίξεων, το *Κουρδικό Ζήτημα* τέθηκε πέραν της σφαίρας επιρροής των τοπικών θρησκευτικών και φυλετικών ηγετών, περνώντας έτσι στη σφαίρα επιρροής των αριστερών κινημάτων της Τουρκίας. Τα υπόψη κινήματα μετατράπηκαν σε κύρια οδό μέσω της οποίας διαμορφώθηκε η Κουρδική εθνική ταυτότητα, αυξάνοντας παράλληλα τη συνειδητοποίηση περί του *Κουρδικού Ζητήματος* εντός της Τουρκίας. Το κύριο στοιχείο της ατζέντας των Κούρδων των αριστερών κινημάτων ήταν η κοινωνικο-πολιτική αναδιάρθρωση των νοτιοανατολικών περιοχών της Τουρκίας, με απώτερο στόχο τη δημιουργία μίας κοινωνίας με μειωμένες ανισότητες, γεγονός το οποίο όμως αποτέλεσε αντικείμενο εσωτερικής διαμάχης, με Κούρδους οι οποίοι ήταν προσκολλημένοι στην ιεραρχία των Κουρδικών φυλών (Cornell, 2001, σσ. 38-39; Özcan, 2006, σσ. 74-75; Pusan, 2014, σ. 83).

Στη δεκαετία του 1960, σημειώθηκε και η ανάδυση Κουρδικών πολιτικών κομμάτων. Το σημαντικότερο εξ αυτών ήταν το Δημοκρατικό Κόμμα του Τουρκικού Κουρδιστάν (Türkiye Kurdistan Demokratik Partisi – TKDP), το οποίο ιδρύθηκε το 1965 και αποτέλεσε ένα νέο στάδιο στην αυτονόμηση του αναδυόμενου Κουρδικού κινήματος, ενσωματώνοντας φοιτητικά και εργατικά κινήματα. Το TKDP υποστήριξε την ίδρυση μίας ξεχωριστής και αυτοδιοικούμενης Κουρδικής διοικητικής περιφέρειας εντός της Τουρκικής επικράτειας, η οποία θα ενσωμάτωνε πληθυσμούς με υψηλό ποσοστό Κούρδων. Εντός αυτού του πλαισίου, θα επεδίωκε τη συνταγματική αναγνώριση της Κουρδικής εθνικής ταυτότητας, με

παράλληλο δικαίωμα αντιπροσώπευσης στην εθνική συνέλευση και στο υπουργικό συμβούλιο. Αν και η δράση του TKDP συνεχίστηκε στη δεκαετία του 1970, η εσωτερική του ενότητα είχε εξ αρχής κλονισθεί από εσωτερικές διαιρέσεις, ενώ το 1968 πολλά από τα ηγετικά του μέλη συνελήφθησαν από τις Τουρκικές αρχές για την πολιτική τους δραστηριότητα (Jongerden & Akkaya, 2019, σ. 125; Gunes, 2019a, σσ. 43-44).

Επίσης, έτερος πολιτικός σχηματισμός στον οποίο συμμετείχαν αρκετά ενεργά οι Κούρδοι κατά τη δεκαετία του 1960, ήταν το Τουρκικό Εργατικό Κόμμα (Türkiye İşçi Partisi – TİP). Μέσω του TİP και γενικότερα μέσω του αριστερού κινήματος εντός της Τουρκίας, οι Κούρδοι ακτιβιστές συνέβαλλαν στη δημόσια συζήτηση για το *Κουρδικό Ζήτημα*, αναπτύσσοντας ταυτόχρονα μία εναλλακτική ερμηνεία για την κοινωνική πραγματικότητα, η οποία προκαλούσε ευθέως την επίσημη ιδεολογία του Τουρκικού κράτους. Το TİP ήταν το πρώτο Τουρκικό πολιτικό κόμμα, το οποίο αναγνώρισε την ύπαρξη των Κούρδων ως λαό. Μάλιστα, στο τέταρτο συνέδριο του κόμματος το 1970, υιοθετήθηκε απόφαση η οποία στήριζε τον αγώνα του Κουρδικού λαού για την πραγμάτωση των συνταγματικών του πολιτικών δικαιωμάτων. Μετά το πραξικόπημα του 1971, το TİP έπαυσε τη λειτουργία του και τα ηγετικά του μέλη συνελήφθησαν, κατόπιν απόφασης του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Τουρκίας, η οποία καταλόγιζε την προώθηση αποσχιστικών θέσεων (Celep, 2018, σ. 5; Gunes, 2019a, σ. 45).

Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και ειδικά κατά τα έτη 1967 και 1968, τα πολιτικά αιτήματα των Κούρδων εκφράσθηκαν δημόσια στις επονομαζόμενες «Συναντήσεις της Ανατολής» (Doğu Mitingleri), στο πλαίσιο των οποίων αναδύθηκαν τα λεγόμενα «Επαναστατικά Πολιτισμικά Κέντρα της Ανατολής» (Devrimci Doğu Kültür Ocakları - DDKO) το 1969. Το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1971 αύξησε την ένταση της πολιτικής καταπίεσης, έχοντας ως άμεσο αποτέλεσμα την παύση λειτουργίας των DDKO και την ταυτόχρονη σύλληψη ηγετικών στελεχών και μελών τους.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, τα σημαντικότερα Κουρδικά πολιτικά κόμματα ήταν το Κόμμα των Εργατών του Κουρδιστάν (Kürdistan İşçi Partisi – KİP), οι Εθνικοί Απελευθερωτές του Κουρδιστάν (Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları – KUK), τα κόμματα Kawa και Rizgarî, το Σοσιαλιστικό Κόμμα του

Τουρκικού Κουρδιστάν (Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi – TKSP), καθώς και το Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν (Partiya Karkerên Kurdistanê – PKK), για το οποίο θα γίνει εκτεταμένη ανάλυση στο επόμενο κεφάλαιο. Άπαντα τα παραπάνω κόμματα υποστήριζαν σε διαφορετικά επίπεδα την εθνική απελευθέρωση των Κούρδων, ενώ σύμφωνα με τη ρητορική τους το Κουρδιστάν θεωρούνταν ως μία διεθνής και μεταξύ κρατών αποικία. Επίσης, σύμφωνα με την ανάλυσή τους, ο εθνικός κατακερματισμός και η καταπίεση προέκυπταν από τις ενδο-Κουρδικές διαιρέσεις, δυνάμενα να τερματισθούν μέσω της ένοπλης σύγκρουσης (Jongerden & Akkaya, 2019, σ. 272; Gunes, 2019a, σ. 45).

Η δεκαετία του 1980, αποτελεί σε κάθε περίπτωση σημείο καμπής για το *Κουρδικό Ζήτημα*, δεδομένου ότι σημειώθηκε η επανεμφάνιση του Κουρδικού εθνικισμού, αυτή τη φορά με απρόσμενη ισχύ και επιμονή. Πρώτος καθοριστικός παράγοντας για αυτή την εξέλιξη αποτέλεσε το πραξικόπημα της 12^{ης} Σεπτεμβρίου 1980, όπου το στρατιωτικό καθεστώς που προέκυψε εφήρμοσε μερικές από τις πλέον αναχρονιστικές και καταπιεστικές πολιτικές έναντι των Κούρδων της Τουρκίας. Συγκεκριμένα, κατά την περίοδο από το πραξικόπημα μέχρι και τις 6 Νοεμβρίου 1983 όπου και επανήλθε η πολιτική διακυβέρνηση, έλαβαν χώρα πολυάριθμες φυλακίσεις και βασανιστήρια Κούρδων πολιτικών ακτιβιστών και πολιτών, ενώ ταυτόχρονα επεβλήθη η απαγόρευση χρήσης της Κουρδικής γλώσσας. Εν συνεχεία, δεύτερος καθοριστικός παράγοντας για την επανεμφάνιση του Κουρδικού εθνικισμού αποτέλεσε η έναρξη της ένοπλης δράσης του PKK το 1984, όντας μία καλά οργανωμένη δύναμη και αποτελώντας τη μεγαλύτερη και μακροβιότερη πρόκληση για το Τουρκικό κράτος από την ίδρυσή του. Συναφώς, ως τρίτος παράγοντας θεωρείται ο πόλεμος Ιράκ – Ιράν (1980-1988), ο οποίος προκάλεσε μείζονα εξέγερση των Κούρδων του Ιράκ, έχοντας ως επακόλουθο την εισροή Κούρδων προσφύγων από το Ιράκ προς την Τουρκία, γεγονός το οποίο επηρέασε τους Κούρδους της Τουρκίας και έτυχε διεθνούς προσοχής (Barkey & Fuller, 1997, σ. 66; Gunes, 2017, σ. 187; Barkey H. , 2017, σ. 214).

Η έλευση του Turgut Özal στην πρωθυπουργία της Τουρκίας στις 13 Δεκεμβρίου 1983 αποτέλεσε ακόμη μία σημαντική συνιστώσα στην εξέλιξη του *Κουρδικού Ζητήματος* εντός και εκτός Τουρκίας. Οι πολιτικές που άσκησε έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος* τόσο κατά τη θητεία του ως πρωθυπουργός (έως τις 31 Οκτωβρίου 1989) όσο και κατά τη θητεία του ως πρόεδρος (9 Νοεμβρίου 1989 –

17 Απριλίου 1993), έχουν καταγραφεί ως πλέον καταλυτικής συμβολής, με τον ίδιο να θεωρείται κατά πολλούς ως ο Τούρκος πολιτικός με τη μεγαλύτερη επιρροή στην ιστορία του Τουρκικού κράτους, μετά τον Mustafa Kemal (Gunter, 2010, σ. 85; Pusane, 2014, σ. 83).

Κατόπιν ανάληψης της πρωθυπουργίας, ο Özal συνέχισε την παραδοσιακή πολιτική του Τουρκικού κράτους εν σχέσει με την αφομοίωση των Κούρδων. Τον Απρίλιο του 1985 καθιέρωσε τον θεσμό των «Φρουρών των Χωριών» στην ανατολική και νοτιοανατολική Τουρκία, οι οποίοι ουσιαστικά ήταν φιλοκυβερνητικές Κουρδικές παραστρατιωτικές ομάδες, με κύρια αποστολή την ανάσχεση των επιθέσεων του ΡΚΚ και ως μέθοδος «διαίρει και βασίλευε» έναντι των Κούρδων. Βέβαια, ακόμη πιο δραστικό μέτρο ήταν αυτό που επεβλήθη το καλοκαίρι του 1987 υπό την ονομασία «Διοίκηση Περιφέρειας υπό Καθεστώς Έκτακτης Ανάγκης», γνωστό και ως ΟΗΑΛ (Olaganustu Hal Bolge Valiligi), σε αρχικά οκτώ και μετέπειτα ένδεκα επαρχίες, όπου και παρατηρούνταν έξαρση της δράσης του ΡΚΚ. Αμφότερα τα προαναφερθέντα μέτρα έτυχαν επίκρισης από φορείς εντός και εκτός Τουρκίας, χαρακτηριζόμενα ως μείζονα παραδείγματα της καταπίεσης του Τουρκικού κράτους έναντι των Κούρδων (Gunter, 2010, σ. 88; Gunter, 2018, σσ. 101, 323).

Προ της λήξης της θητείας του ως πρωθυπουργός (Σεπτέμβριος 1989), ο Özal σε απάντηση δημοσιογραφικού ερωτήματος περί της ύπαρξης του *Κουρδικού Ζητήματος* εντός της Τουρκίας, ανέφερε ότι στα πρώτα χρόνια του Τουρκικού κράτους, διαπράχθηκαν λάθη τα οποία είναι απαραίτητο να αναγνωρισθούν. Κατόπιν της ανάληψης της Τουρκικής προεδρίας τον Νοέμβριο του 1989, ο Özal άρχισε να αλλάζει την στάση του έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος* (Gunter, 2010, σ. 88). Το 1991, με πρωτοβουλία του Özal, ο υφυπουργός εξωτερικών της Τουρκίας συναντήθηκε στην Άγκυρα με τους ηγέτες του Ιρακινού Κουρδιστάν, αίροντας έτσι την προϋπάρχουσα πολιτική μη διαπραγμάτευσης με Κούρδους. Επίσης, στις αρχές του 1993, ο τότε πρωθυπουργός Süleyman Demirel και ο αναπληρωτής πρωθυπουργός Erdal İnönü, επισκεπτόμενοι την επαρχία Diyarbakir της νοτιοανατολικής Τουρκίας αναγνώρισαν την Κουρδική ιδιότητα. Ταυτόχρονα, ένεκα της πρωτοβουλίας του Özal για μυστικές συνομιλίες με εκπροσώπους του ΡΚΚ, η ηγεσία του ΡΚΚ είχε

κηρύξει την πρώτη στην ιστορία του μονομερή κατάπαυση πυρός στις 20 Μαρτίου 1993 (Gunter, 2010, σσ. 89-90; Ünal, 2015, σ. 8)

Αναφορικά με τις ευνοϊκές μεταρρυθμίσεις επί θητείας Özal, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εν μέρει κατάργηση το 1991, του νόμου 2932, υπό τον οποίο το στρατιωτικό καθεστώς του Kenan Evren (1980-1983) είχε απαγορεύσει τη χρήση της Κουρδικής γλώσσας, επιτρέποντας την πλέον σε καθημερινές συζητήσεις και τραγούδια. Εντούτοις, η χρήση της Κουρδικής γλώσσας σε κρατικές υπηρεσίες, εκδόσεις και αίθουσες διδασκαλίας παρέμεινε αξιόποινη πράξη. Συνακόλουθα, το 1992 ο Özal πρότεινε να συμπεριληφθούν προγράμματα 60λεπτης ή 90λεπτης διάρκειας στην κρατική τηλεόραση, καθώς και η διδασκαλία της Κουρδικής γλώσσας σε κατάλληλα σχολεία (Gunter, 2010, σ. 92).

Οι προαναφερθείσες πολιτικές του Özal έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος*, αντιμετώπισαν τη σφοδρή αντίσταση του ισχυρού κεμαλιστικού στρατιωτικού και γραφειοκρατικού κατεστημένου. Μετά τον απροσδόκητο θάνατό του στις 17 Απριλίου 1993, από καρδιακή προσβολή, το κεμαλιστικό στρατιωτικό και γραφειοκρατικό κατεστημένο ανέκτησε τον πρότερο κυρίαρχο ρόλο του στην Τουρκική πολιτική έναντι των Κούρδων, ακυρώνοντας πλήρως τους όποιους σχεδιασμούς του θανόντος προέδρου της Τουρκίας για το *Κουρδικό Ζήτημα* και επαναφέροντας την πολιτική άρνησης της Κουρδικής ταυτότητας και της κλιμάκωσης της σύγκρουσης με το PKK (Weiss, 2016, σ. 6).

Πέραν των ευνοϊκών μεταρρυθμίσεων του Özal, επί της προεδρίας του σημειώθηκαν και αρνητικές εξελίξεις έναντι των Κούρδων. Χαρακτηριστικότερη εξ αυτών ήταν το Άρθρο 8 του Αντιτρομοκρατικού Νόμου, που τέθηκε σε ισχύ τον Απρίλιο του 1991, βάσει του οποίου προβλέπονταν η ποινική δίωξη και φυλάκιση για εμπλοκή σε τρομοκρατικές δραστηριότητες σε ακαδημαϊκούς, διανοούμενους και δημοσιογράφους, οι οποίοι εκφράζονταν για θέματα που αφορούν δικαιώματα των Κούρδων. Βάσει του προαναφερθέντος άρθρου, έλαβε χώρα η σύσταση των «Δικαστηρίων Κρατικής Ασφάλειας» (Devlet Guvenlik Mahkemesi), τα οποία έλαβαν εξέχοντα ρόλο στην καταστολή των Κούρδων ακτιβιστών παύοντας τη λειτουργία σε εφημερίδες και λοιπά μέσα ενημέρωσης εκφραζόμενα υπέρ των Κούρδων, υπονομεύοντας έτσι το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης (Gunter, 2017, σ. 296; Gunter, 2018, σ. 43).

Συναφώς, χρήζει ειδικής μνείας το γεγονός ότι κατά την προεδρία Özal εκπονήθηκε η επονομαζόμενη «Κουρδική Αναφορά» από εκπροσώπους του Κόμματος της Ευημερίας (Refah Partisi – RP). Η συγκεκριμένη αναφορά συντάχθηκε το 1991 από την τοπική οργάνωση Κωνσταντινούπολης του συγκεκριμένου κόμματος, με επικεφαλής τον Recep Tayyip Erdoğan. Οι διατυπωθείσες θέσεις της αναφοράς, απείχαν σημαντικά από την κυρίαρχουσα θέση του Τουρκικού κράτους περί του *Κουρδικού Ζητήματος*. Αναλυτικότερα, αποδέχονταν την ύπαρξη του *Κουρδικού Ζητήματος*, αναφέροντας παράλληλα ότι η νοτιοανατολική Ανατολία είχε την ιστορική ονομασία «Κουρδιστάν» και ότι η Κουρδική γλώσσα διαφέρει από την Τουρκική. Κατά την αναφορά, είναι αδύνατη η εξεύρεση λύσης με αποκλειστική χρήση στρατιωτικών μέτρων, ενώ η πλειοψηφία των Κούρδων δεν απαιτεί ανεξαρτησία από το Τουρκικό κράτος, αλλά τη δυνατότητα πολιτιστικής έκφρασης και χρήσης της τοπικής γλώσσας. Επιπρόσθετα, η αναφορά έθετε ως πλαίσιο επίλυσης του *Κουρδικού Ζητήματος* τον δημοκρατικό και πολιτιστικό πλουραλισμό, τονίζοντας ότι οι λόγοι ύπαρξης του είναι η άρνηση, η αφομοίωση και οι καταπιεστικές πολιτικές της κεντρικής κυβέρνησης (Efegil, 2011, σσ. 30-31).

Σχετικά με τα Κουρδικά πολιτικά κόμματα επί της διακυβέρνησης Özal, η πλέον σημαντική δραστηριότητα τους έλαβε χώρα από το 1990 και έπειτα. Συγκεκριμένα, στις 7 Ιουνίου 1990 ιδρύθηκε το Λαϊκό Εργατικό Κόμμα (Halkin Emek Partisi – HEP), αποτελώντας το πρώτο επίσημο Κουρδικό κόμμα στην ιστορία της Τουρκίας, το οποίο έλαβε μέρος σε εκλογική διαδικασία. Συνεργαζόμενο με το Σοσιαλιστικό Δημοκρατικό Κόμμα (Sosyaldemokrat Halk Partisi – SHP) στις βουλευτικές εκλογές της 20^{ης} Οκτωβρίου 1991, κατάφερε να εκλέξει 22 βουλευτές, σηματοδοτώντας την πρώτη φορά που βρίσκονταν στην Τουρκική βουλή εκπρόσωποι κόμματος με εκπεφρασμένη άποψη υπέρ των Κουρδικών αιτημάτων και δικαιωμάτων. Εντούτοις, στις 3 Ιουλίου 1992, το γραφείο του εισαγγελέα του Ανώτατου Δικαστηρίου κατέθεσε αγωγή για παύση λειτουργίας του HEP, η οποία τελεσιδίκησε στις 7 Μαΐου 1993 επί προεδρίας Demirel (Satana, 2012, σ. 175; Gunes, 2019b, σ. 260).

Μετά τον θάνατο του Turgut Özal, την προεδρία ανέλαβε ο Süleyman Demirel, με πρωθυπουργό την Tansu Ciller, η οποία ήταν η διάδοχος του Demirel στο *Κόμμα του Αληθινού Μονοπατιού* (Doğru Yol Partisi – DYP). Αν και αρχικά

τήρησε διαλλακτική στάση έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος*, η Ciller σύντομα άρχισε να υιοθετεί σκληρή στάση. Χαρακτηριστικά, στις 2 Μαρτίου 1994 αρκετοί Κούρδοι βουλευτές του Δημοκρατικού Κόμματος (Demokrasi Partisi – DEP) απώλεσαν τη βουλευτική τους ασυλία και καταδικάστηκαν από τα «Δικαστήρια Εθνικής Ασφάλειας». Λόγω αυτής της εξέλιξης, ιδρύθηκε τον Μάιο του 1994, το Λαϊκό Δημοκρατικό Κόμμα (Halkin Demokrasi Partisi – HADEP) ως διάδοχο, ενώ στις 16 Ιουνίου 1994 τέθηκε εκτός συνταγματικής νομιμότητας το DEP, με αποτέλεσμα οι Κούρδοι να μποϊκοτάρουν τις επόμενες τοπικές εκλογές. Πέραν από τις πολιτικές διώξεις, κατά τη διακυβέρνηση Ciller και Demirel σημειώθηκε εντατικοποίηση των επιχειρήσεων του Τουρκικού στρατού στο βόρειο Ιράκ, οι αυξημένες εκκενώσεις χωριών στη νοτιοανατολική Τουρκία, καθώς και σημαντικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Pusane, 2014, σ. 84; Gunter, 2018, σ. 80; Uzun, 2018, σ. 180).

Οι διάδοχοι της Ciller στην πρωθυπουργία της Τουρκίας, Necmettin Erbakan και Mesut Yilmaz, κατά τη θητεία τους εκδήλωσαν θετική στάση απέναντι στο *Κουρδικό Ζήτημα*. Συγκεκριμένα, ο Erbakan το 1996 δήλωσε τη θετική του στάση εν σχέσει με την επίλυσή του, ενώ ο Yilmaz το 1997 τόνισε ότι ο χειρισμός του προβλήματος με το PKK είναι απαραίτητος για την επίτευξη προόδου στην τότε προσπάθεια της Τουρκίας να ενταχθεί ως πλήρες μέλος στην ΕΕ. Εντούτοις, οι δηλώσεις παρέμειναν σε θεωρητικό επίπεδο, ένεκα της έλλειψης κοινής γραμμής με τις κρατικές ελίτ, τα κοινοβουλευτικά πολιτικά κόμματα, καθώς και με τις ποικίλες εξτρεμιστικές ομάδες εντός του PKK (Ünal, 2015, p. 10).

Βέβαια, το 1999, η Τουρκία κατέστη κατόπιν σχετικής απόφασης, υποψήφιο μέλος για ένταξη στην ΕΕ. Το συγκεκριμένο γεγονός αποτέλεσε τον καταλύτη για την έναρξη υλοποίησης νομικών και συνταγματικών μεταρρυθμίσεων, προκειμένου να καλυφθεί η απαίτηση συμμόρφωσης με τα επονομαζόμενα «Κριτήρια της Κοπεγχάγης», για την επιτυχή εισδοχή της Τουρκίας στην ΕΕ. Ως εκ τούτου, το ίδιο έτος η Τουρκική κυβέρνηση άρχισε να επιτρέπει την περιορισμένη τηλεοπτική μετάδοση καθώς και την ιδιωτική διδασκαλία στην Κουρδική γλώσσα. Επίσης, σε συνέχεια της μονομερούς κατάπαυσης του πυρός από το PKK το έτος 2000, η Τουρκική κυβέρνηση προέβη σε άρση του διοικητικού καθεστώτος έκτακτης ανάγκης (OHAL) στη νοτιοανατολική Τουρκία (Updegraff, 2012, σ. 123; Weiss, 2016, σ. 6).

2.4 Οι Κουρδικές κοινότητες εκτός Τουρκίας

2.4.1 Συρία

Η Συρία αναδύθηκε ως κρατική οντότητα το 1920, κατόπιν της κατάρρευσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όντας υπό την επονομαζόμενη «Γαλλική Εντολή» μέχρι την κήρυξη της ανεξαρτησίας της το 1946 (Gunes, 2019a, σ. 63). Μετά την αποτυχημένη Κουρδική εξέγερση του Σεΐχη Said το 1925 και προκειμένου να αποφύγουν τη σκληρή πολιτική του άρτι δημιουργηθέντος Τουρκικού κράτους, σημαντικός αριθμός Κούρδων της Τουρκίας διέσχισε τα σύνορα προς τη Συρία. Συγκεκριμένα, εγκαταστάθηκαν στις περιοχές εγγύς και κατά μήκος των βορειοανατολικών συνόρων της Συρίας με την Τουρκία, όπου προϋπήρχαν Κούρδοι (Akturk, 2019, σ. 70; Cagartay, 2020, σ. 112).

Κατά την περίοδο της «Γαλλικής Εντολής» στη Συρία, οι Κουρδικοί πληθυσμοί εγκαταστάθηκαν σε τρεις στενές εδαφικές ζώνες, οι οποίες δεν συνδέονταν άμεσα μεταξύ τους, ήτοι η Jazira, το Kobane και το Afrin. Η μαζική εισροή Κούρδων από την Τουρκία και το Ιράκ κατά τις δεκαετίες του 1920 και 1930, προκάλεσε δραματική αύξηση του Κουρδικού πληθυσμού στις ανωτέρω εδαφικές ζώνες και ειδικά στην Jazira. Χαρακτηριστικά, πριν το 1927 υφίσταντο 47 Κουρδικά χωριά στην Jazira, ενώ το 1939 ο αριθμός τους ανήλθε περί τις 700 με 800. Επίσης, σημαντικός αριθμός Κούρδων είχε εγκατασταθεί στην πρωτεύουσα Δαμασκό και στο Χαλέπι. Επί του παρόντος, εκτιμάται ότι στην Συρία υφίστανται περί τους δύο εκατομμύρια Κούρδους, ήτοι περί το 10% του συνολικού πληθυσμού της Συρίας (Gunter, 2018, σ. 20; Tejel, 2019, σ. 367).

Κατά την κήρυξη της ανεξαρτησίας της Συρίας το 1946, κατεξοχήν ισχυρός πολιτικός σχηματισμός εντός αυτής ήταν το Κόμμα του Ba'ath. Το υπόψη κόμμα αποτελούσε το ισχυρότερο παναραβικό κίνημα, όντας κοσμικού και αντι-ιμπεριαλιστικού προσανατολισμού. Η παναραβική ταυτότητα δομήθηκε επί τη βάση της εθνικότητας και όχι της θρησκείας, ενώ ο παναραβισμός θεμελιωδώς απέκλειε μη-Αραβικές πληθυσμιακές ομάδες, όπως οι Κούρδοι της βόρειας Συρίας.

Το 1961, ιδρύθηκε η Αραβική Δημοκρατία της Συρίας, αυτοπροσδιοριζόμενη ως ομογενές Αραβικό έθνος-κράτος. Το επόμενο έτος, κατόπιν της απογραφής που πραγματοποιήθηκε στην επαρχία Heseke (βορειοανατολική Συρία), αφαιρέθηκε η Συριακή υπηκοότητα σε σημαντικό αριθμό Κούρδων (περί τις 120.000), κατάσταση η οποία μεταβιβάσθηκε και στους απογόνους τους. Μετά το πραξικόπημα το 1963, όπου το Κόμμα του Ba'ath κατέλαβε την εξουσία στη Συρία, ο επικεφαλής εσωτερικής ασφάλειας της επαρχίας Heseke ονόματι Muhammad Talab Hilal, εκπόνησε ένα σχέδιο δώδεκα σημείων για την αραβοποίηση της Συρίας. Το σχέδιο του Hilal περιελάμβανε την απομάκρυνση των Κούρδων από τις περιοχές που διέμεναν, τη μη παροχή εκπαίδευσης και ευκαιριών εργασίας, την έκδοση των καταζητούμενων στην Τουρκία Κούρδων, την αντικατάσταση των Κούρδων κληρικών με Άραβες, την εκστρατεία προπαγάνδας εναντίον των Κούρδων, την εγκατάσταση Αράβων στις περιοχές της Συρίας με αυξημένο ποσοστό Κούρδων, την άρνηση του δικαιώματος εκλέγειν και εκλέγεσθαι σε μη-Άραβες, καθώς και τη μη απόδοση Συριακής υπηκοότητας σε μη-Άραβες μετανάστες (Knap, 2019, σσ. 383-384; Gunes, 2019a, σ. 64).

Αναφορικά με τα Κουρδικά κόμματα στη Συρία, αυτά ήταν παράνομα και διεξήγαγαν τις δραστηριότητες τους με μυστικό τρόπο. Δεδομένης της ύπαρξης αυταρχικού καθεστώτος, η συμμετοχή σε πολιτικά κόμματα και εν γένει κινήματα συνεπάγονταν μεγάλο κίνδυνο σύλληψης από τις Συριακές αρχές, αποτρέποντας έτσι τους Κούρδους της Συρίας να συμμετέχουν σε αυτά. Το πρώτο Κουρδικό κόμμα στη Συρία ιδρύθηκε το 1957, υπό την ονομασία Δημοκρατικό Κόμμα του Κουρδιστάν στη Συρία (Partiya Demokrat a Kurdistanê li Sûriyê – PDK-S), το οποίο αποτέλεσε και το λίκνο των μετέπειτα Κουρδικών πολιτικών σχηματισμών εντός της Συρίας. Ιδρύθηκε από Κούρδους διανοούμενους, έχοντας ως κύρια ατζέντα την Κουρδική εθνική ταυτότητα, τον εκμοντερνισμό και την ανάπτυξη της Κουρδικής συνείδησης μέσω εκπαιδευτικών και πολιτιστικών προγραμμάτων. Ο ένοπλος αγώνας δεν αποτελούσε μέσο επίτευξης πολιτικών στόχων, ενώ σύντομα υπέστη κατακερματισμό αφενός λόγω των καταπιεστικών πολιτικών του καθεστώτος του Hafez Al-Assad και αφετέρου λόγω των εσωτερικών διαρρέσεων ανάμεσα στους Κούρδους της Συρίας (Allsop, 2017, σ. 292; Gunes, 2019a, σ. 65).

Κατά όμοιο τρόπο με την Τουρκία και το Ιράν, το καθεστώς του Κόμματος του Ba'ath προέβαλλε ισχυρές αντιστάσεις έναντι της ίδρυσης οποιουδήποτε Κουρδικού κρατικού σχηματισμού σε οποιαδήποτε εκ των τριών χωρών, ένεκα της ευθείας απειλής που δύνατο να αποτελέσει προς την εδαφική ακεραιότητα της Συρίας. Εντούτοις, κατά τις δεκαετίες 1980 και 1990, το Συριακό κράτος διατηρούσε μία ανεκτική στάση έναντι των Κουρδικών κινημάτων προερχόμενα από την Τουρκία και το Ιράκ. Έτσι, κατά παράδοξο τρόπο, οι Κούρδοι της Συρίας πολιτικοποιήθηκαν και ριζοσπαστικοποιήθηκαν μέσω πολιτικών σχηματισμών όπως το ΡΚΚ, θέτοντας την καταπίεση από το Συριακό καθεστώς στο παρασκήνιο.

Η Συρία μάλιστα δεν δίστασε να χρησιμοποιήσει τους Κούρδους ως μέσο επικράτησης έναντι των γειτονικών κρατών και ειδικά έναντι της Τουρκίας. Επί σειρά ετών, αρχής γενομένης από το 1979, η Συρία είχε τρόπον τινά συνάψει στρατηγική συμμαχία με το ΡΚΚ, παρέχοντας ασφαλές καταφύγιο στον ηγέτη του Abdullah Öcalan. Κατά την δεκαετία του 1980 και μέχρι τον Οκτώβριο του 1998, το Συριακό κράτος επέτρεπε στο ΡΚΚ να διατηρεί στρατόπεδα εντός της επικράτειας της, καθώς και εντός της επικράτειας του Λιβάνου. Επίσης, χρήζει μνείας το γεγονός ότι το καθεστώς της Δαμασκού επέτρεπε στους Κούρδους της Συρίας να εντάσσονται στο ΡΚΚ, προκειμένου να πολεμήσουν εναντίον των Τουρκικών δυνάμεων. Οι σχέσεις μεταξύ του ΡΚΚ και του Συριακού κράτους ήταν αμοιβαία επωφελείς, δεδομένου ότι το ΡΚΚ διέθετε μία ασφαλή βάση για τη διεξαγωγή επιχειρήσεων εναντίον της Τουρκίας, παρέχοντας ταυτόχρονα στο καθεστώς του Hafez Al-Assad ασπίδα προστασίας έναντι εξωτερικών και εσωτερικών εχθρών.

Οι κύριοι λόγοι που εξώθησαν την Συρία να υποστηρίξει το ΡΚΚ ήταν αφενός η προσπάθεια της να αποκτήσει μεγαλύτερο μερίδιο εκμετάλλευσης στα ύδατα του Ευφράτη (τα οποία ήλεγχε με εκβιαστικό τρόπο η Τουρκία) και αφετέρου η αμείωτη εχθρότητα Συρίας-Τουρκίας αναφορικά με την προσάρτηση της περιοχής της Αλεξανδρέτας (Hatay) από την Τουρκία το έτος 1939. Εντούτοις, ελέω της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης και της τότε συμμαχίας της Τουρκίας με το Ισραήλ, η Συρία απέσυρε την υποστήριξή της από το ΡΚΚ, έχοντας ως άμεσο αποτέλεσμα τη σταδιακή βελτίωση των σχέσεων της με την Τουρκία (Gunter, 2018, σσ. 299-300; Park, 2019, σ. 282; Savelsberg, 2019, σσ. 357-358).

2.4.2 Ιράκ

Το Ιρακινό Κουρδιστάν είναι το τμήμα του ευρύτερου Κουρδιστάν, το οποίο αποκαλείται Νότιο Κουρδιστάν ή Bashur, καλύπτοντας το βόρειο τμήμα του Ιράκ που συνορεύει με το Ιράν, την Τουρκία και τη Συρία (Clarry, 2019, σ. 229). Μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας συνέπεια του Α' ΠΠ, οι επαρχίες της Βαγδάτης, της Basra και της Μοσούλης περιήλθαν υπό την Βρετανική κατοχή, με το κράτος του Ιράκ να ιδρύεται υπό την επονομαζόμενη «Βρετανική Εντολή» το 1920. Η επαρχία της Μοσούλης, η οποία αποτελεί ουσιαστικά το μείζον τμήμα του σημερινού Ιρακινού Κουρδιστάν, αν και έτυχε κυριαρχικής αμφισβήτησης από την Τουρκία, εντούτοις η *Κοινωνία των Εθνών* στις 16 Δεκεμβρίου 1925 αποφάσισε υπέρ των Βρετανών, θέτοντας την υπό τη δικαιοδοσία του Ιρακινού κράτους (Gunes, 2019, σ. 4).

Παρά το ότι οι Κούρδοι εντός του Ιράκ αποτελούσαν τη μεγαλύτερη μειονότητα, το νεότευκτο Ιρακινό κράτος τους αντιμετώπιζε ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1930 και 1940, ομάδες Κούρδων του Ιράκ προωθούσαν τον Κουρδικό εθνικισμό, ενθαρρύνοντας παράλληλα έναν εθνικό αγώνα για μία ανεξάρτητη Κουρδική πολιτική οντότητα, πέραν της διασφάλισης των κοινωνικών, πολιτικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων των Κούρδων. Υπό αυτό το πλαίσιο, ιδρύθηκε το 1946 το Δημοκρατικό Κόμμα του Κουρδιστάν (Kurdistan Democratic Party – KDP), ηγέτης του οποίου αναδείχθηκε ο Mullah Mustafa Barzani.

Μετά την πτώση της μοναρχίας το 1958, λόγω του πραξικοπήματος του Abdul Karim Qasim, ιδρύθηκε η Δημοκρατία του Ιράκ. Το Ιράκ αυτοανακηρύχθηκε ως κράτος δύο εθνών, ήτοι Αράβων και Κούρδων, αναπτρώνοντας έτσι τις προσδοκίες των Κούρδων της χώρας για την αναγνώριση των δικαιωμάτων τους. Εντούτοις, η διαμάχη μεταξύ του Abdul Karim Qasim, των Μπααθιστών και των κομμουνιστών έθεσε τα αιτήματα των Κούρδων στο περιθώριο. Έτσι, τον Σεπτέμβριο του 1961, το Κουρδικό κίνημα προέβη σε έναρξη ένοπλου αγώνα εναντίον της κεντρικής κυβέρνησης του Ιράκ. Ο ένοπλος αγώνας διήρκεσε μέχρι τον Μάρτιο του 1970, όπου το Μπααθικό καθεστώς του Ιράκ υποχρεώθηκε στην εκχώρηση κάποιου είδους αυτονομίας στους Κούρδους, μέσω μίας συμφωνίας 15 σημείων, εντός της οποίας προβλέπονταν και η αναγνώριση πολιτικών,

κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων (Jahn, 2015, σ. 149; Saeed, 2020, σσ. 3-4).

Παρά το γεγονός ότι η συμφωνία του Μαρτίου του 1970 προέβλεπε αρκετά δικαιώματα και ελευθερίες στους Κούρδους του Ιράκ, εντούτοις αυτή δεν εφαρμόσθηκε πλήρως από την πλευρά του Ιρακινού κράτους. Δεδομένης αυτής της εξέλιξης, η Κουρδική πλευρά απέρριψε την πρόταση περί αυτονομίας που πρότεινε η Ιρακινή κυβέρνηση το 1974. Βέβαια, το 1975 σημειώθηκαν δύο πολύ σημαντικές εξελίξεις. Η πρώτη αφορούσε στην παύση της υποστήριξης των Κούρδων του Ιράκ από το Ιράν, ένεκα της συναφθείσας *Συμφωνίας του Αλγερίου*, υποχρεώνοντας τα ένοπλα τμήματα του KDP να αποσυρθούν από το Ιράν. Η δεύτερη αφορούσε τη διάσπαση του KDP και την εν συνεχεία δημιουργία της Πατριωτικής Ένωσης του Κουρδιστάν (Patriotic Union of Kurdistan – PUK), με ηγέτη τον Jalal Talabani, κατακερματίζοντας έτσι το Κουρδικό κίνημα στο Ιράκ λόγω της σφοδρής εσωτερικής διαμάχης που ακολούθησε (Gunes, 2019a, σ. 8; Owtram, 2019, σ. 306).

Κατόπιν της λήξης του πολέμου μεταξύ Ιράκ και Ιράν (1980-1988), ο Saddam Hussein προκειμένου να τιμωρήσει τους Κούρδους που συνεργάσθηκαν με την Ιρακινή πλευρά, εξαπέλυσε κατά τα έτη 1987-1988 μία σειρά επιθέσεων με χρήση χημικών όπλων γνωστές και ως «Επιχειρήσεις Anfal». Το αποτέλεσμα αυτών των επιθέσεων ήταν περί τους 180.000 νεκρούς Κούρδους, 2.000 – 3.000 κατεστραμμένα Κουρδικά χωριά, καθώς και εξορία σημαντικού αριθμού Κούρδων στο Νότιο Ιράκ. Οι «Επιχειρήσεις Anfal» μετά την αποκάλυψή τους στο ευρύ κοινό, χαρακτηρίσθηκαν ως γενοκτονία (Gunter, 2006, σ. 106; Gunter, 2018, σ. 50).

Μετά τον 1^ο Πόλεμο του Κόλπου (1990-1991) και την αποτυχημένη Κουρδική εξέγερση που έλαβε χώρα τον Μάρτιο του 1991, σημαντικός αριθμός Κούρδων του Ιράκ κατέφυγε στις γειτονικές χώρες και ειδικά στην Τουρκία, αναγκάζοντας τις ΗΠΑ να εγκαθιδρύσουν ζώνη απαγόρευσης πτήσεων στο βόρειο Ιράκ. Επίσης, η απόφαση υπ' αριθμόν 688 του Συμβουλίου Ασφαλείας (ΣΑ) του ΟΗΕ τον Απρίλιο του 1991, καταδίκασε την πολιτική καταπίεσης του Ιρακινού κράτους έναντι των Κούρδων, απαιτώντας ταυτόχρονα τον τερματισμό της. Η συγκεκριμένη απόφαση του ΣΑ του ΟΗΕ αποτέλεσε την πρώτη φορά που οι Κούρδοι έτυχαν της διεθνούς προσοχής και παρέμβασης (Gunter, 2018, σ. 14).

Ο Μάϊος του 1992, αποτέλεσε σημείο καμπής για τους Κούρδους του Ιράκ. Συγκεκριμένα, διεξήχθησαν εκλογές με παρουσία διεθνών παρατηρητών στην άρτι ιδρυθείσα Περιφέρεια του Κουρδιστάν (Kurdistan Region) στο Ιράκ. Οι υπόψη εκλογές είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία της Βουλής του Ιρακινού Κουρδιστάν (Iraqi Kurdistan Parliament – IKP) και την Περιφερειακή Κυβέρνηση του Κουρδιστάν (Kurdistan Regional Government – KRG). Εντούτοις, λόγω της διαμάχης μεταξύ των Κουρδικών κομμάτων KDP και PUK, προέκυψαν δύο ξεχωριστές περιφερειακές κυβερνήσεις, με το KDP να ελέγχει τις διοικητικές περιφέρειες του Erbil και του Dohuk και το PUK να ελέγχει τη διοικητική περιφέρεια Sulaymaniyah (Clarry, 2019, p. 231; Gunes, 2019, p. 5).

Παρά το *de facto* Κουρδικό κράτος που αναδύθηκε στο βόρειο Ιράκ, από το 1994 έως το 1998 έλαβε χώρα ένοπλη σύγκρουση ανάμεσα στα στρατιωτικά τμήματα υποστηρίζοντα το KDP και το PUK, διατηρώντας έτσι τις δύο ξεχωριστές κυβερνήσεις εντός του Ιρακινού Κουρδιστάν. Η κατάπαυση πυρός επετεύχθη κατόπιν διαμεσολάβησης των ΗΠΑ, τον Σεπτέμβριο του 1998. Εν τέλει, τον Οκτώβριο του 2002 η ενοποιημένη βουλή (IKP) συνεδρίασε για πρώτη φορά από το 1994, κηρύσσοντας το Ιρακινό Κουρδιστάν ως μελλοντικό ομόσπονδο κρατίδιο εντός του Ιράκ της μετά Saddam Hussein εποχής (Gunter, 2006, σ. 106).

2.4.3 Ιράν

Το Ιράν, όπως και η προκάτοχος του Περσική Αυτοκρατορία, πάντοτε έπαιζαν σημαντικό ρόλο στα θέματα που αφορούσαν τους Κούρδους. Οι Κούρδοι του Ιράν κατοικούν κυρίως στο βορειοδυτικό Ιράν, στην επαρχία ονόματι Kordestan. Επίσης, έτερες επαρχίες του Ιράν στις οποίες κατοικούν Κούρδοι είναι αυτές του Δυτικού Αζερμπαϊτζάν, του Kirmanshah, του Hamadin και του Ilam. Κατά τις πρόσφατες δεκαετίες, σημαντικός αριθμός Κούρδων του Ιράν έχει εγκατασταθεί στην Τεχεράνη, ενώ επί του παρόντος στο Ιράν υφίστανται περί τα 8 εκατομμύρια Κούρδοι, ήτοι περί το 11% του συνολικού πληθυσμού του υπόψη κράτους, με το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών να ασπάζεται το σουνιτικό Ισλάμ (περίπου 60%) και το υπόλοιπο τμήμα να ασπάζεται το σιΐτικό Ισλάμ (Gunter, 2018, σ. 150; Sinkaya, 2018, σ. 841).

Οι προσπάθειες αυτονομίησης των Κούρδων του Ιράν χρονολογούνται από τον 19^ο αιώνα. Συγκεκριμένα, το 1880 ο Σείχης Ubeydullah ηγήθηκε της σημαντικότερης Κουρδικής εξέγερσης στην περιοχή των συνόρων της Περσικής και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η οποία όμως δεν ήταν επιτυχής. Έτερη σημαντική προσπάθεια αυτονομίησης των Κούρδων του Ιράν, ήταν η εξέγερση που πραγματοποιήθηκε μεταξύ 1918 και 1922 με ηγέτη τον Ismail Agha Simko, η οποία αρχικά ήταν επιτυχής, έχοντας ως αποτέλεσμα να σχηματισθεί και αυτόνομη κυβέρνηση. Εντούτοις, η εξέγερση κατεστάλη και ο ηγέτης της φονεύθηκε από τον Περσικό στρατό (Gunter, 2018, σ. 150).

Τον Αύγουστο του 1941, το Ιράν ευρίσκονταν υπό Βρετανική και Σοβιετική κατοχή. Μετά το τέλος του Β' ΠΠ, η Σοβιετική Ένωση αρνήθηκε να αποσύρει τις στρατιωτικές της δυνάμεις, όπως είχε συμφωνηθεί εκ των προτέρων. Εκμεταλλευόμενη την τότε επικρατούσα κατάσταση, παρενέβη καταλυτικά ώστε να ιδρυθεί στις 22 Ιανουαρίου 1946 η Δημοκρατία του Κουρδιστάν, με πρωτεύουσα την Ιρανική πόλη Mahabad. Πρόεδρος της συγκεκριμένης Κουρδικής κρατικής οντότητας, η οποία είχε βουλή αποτελούμενη από 13 μέλη, ορίστηκε ο ηγέτης του Δημοκρατικού Κόμματος του Κουρδιστάν στο Ιράν (Kurdistan Democratic Party of Iran – KDPI), Qazi Mohammed.

Παρά το γεγονός ότι η Δημοκρατία του Κουρδιστάν έλαβε σημαντική βοήθεια από τη Σοβιετική Ένωση, εντούτοις κατέρρευσε τον Δεκέμβριο του 1946, με τον Qazi Mohammed να εκτελείται από τον Ιρανικό στρατό. Τα κύρια αίτια της κατάρρευσης εντοπίζονται στην άμεση αντίδραση του Ιρανικού στρατού, καθώς και στην απροθυμία της Σοβιετικής Ένωσης να παρέξει βοήθεια κατόπιν υπογραφής συμφωνίας με το Ιράν για συνεκμετάλλευση πετρελαϊκών κοιτασμάτων στα βόρεια της χώρας. Παρά την εξαιρετικά βραχύβια ύπαρξη της Δημοκρατίας του Κουρδιστάν, μέσω αυτής καταδείχθηκε η ικανότητα των Κούρδων για αυτόνομη διακυβέρνηση, ενώ άξια αναφοράς είναι η διδασκαλία και η μετάφραση ακαδημαϊκών κειμένων στην Κουρδική γλώσσα. Κατόπιν της διάλυσης της Δημοκρατίας του Κουρδιστάν, η πολιτική κινητοποίηση των Κούρδων του Ιράν τέθηκε σε αδράνεια σχεδόν για τις επόμενες δύο δεκαετίες (Jahn, 2015, σ. 149; Gunter, 2018, σσ. 223-224; Akbarzadeh, Ahmed, Laoutides, & Gourlay, 2019, σ. 4; Saeed, 2020, σ. 5).

Κατά την περίοδο της Ισλαμικής Επανάστασης του 1979, τα κύρια Κουρδικά πολιτικά κόμματα στο Ιράν ήταν το σχετικά μετριοπαθές KDPI και το μαρξιστικών καταβολών Komala. Αμφότερα τα υπόψη κόμματα ήταν υπέρ του κοσμικού κράτους, με αποτέλεσμα τη δίωξη τους από τον Ayatollah Rudollah Homeini μετά την άνοδο του στην εξουσία, κηρύσσοντας μάλιστα ιερό πόλεμο εναντίον τους στις 19 Αυγούστου 1979. Ως εκ τούτου, εκατοντάδες Κούρδοι εκτελέστηκαν από τις Ιρανικές αρχές, ενώ η ένοπλη εξέγερση που επιχειρήθηκε το 1983 απέτυχε παταγωδώς. Συναφώς, κατά τον πόλεμο Ιράν-Ιράκ (1980-1988), οι Κούρδοι του Ιράν αν και έλαβαν υλική βοήθεια από το Ιράκ, εντούτοις δεν συνεργάστηκαν στρατιωτικά με τις δυνάμεις του Ιράκ (Gunter, 2018, σ. 151).

Στη δεκαετία του 1990 και ειδικά μετά τις δολοφονίες των ηγετικών στελεχών του KDPI, Abdulrahman Qasimlo (1989) και Said Sharafkandi (1993), η κυβέρνηση του Ιράν ανακοίνωσε τη νίκη του και το πέρας της σύγκρουσης με τους Κούρδους εντός της επικράτειας του. Κατά τη δήλωση των Ιρανικών αρχών, οι Κούρδοι είχαν αποδεχθεί το γεγονός ότι είναι Ιρανοί, όντας ίσοι με τους υπόλοιπους Ιρανούς πολίτες. Επίσης, από το 1992 και έπειτα, τα κόμματα KDPI και Komala αυτοεξορίστηκαν στο Ιρακινό Κουρδιστάν, με άμεσο αποτέλεσμα τη μείωση της επιρροής τους στους Κούρδους του Ιράν (Saeed, 2020, σ. 6).

Σημείο καμπής για τους Κούρδους του Ιράν αποτέλεσε η εκλογή του Mohammad Khatami στην προεδρία του Ιράν, το 1997. Μετά την εκλογή του, ο Khatami προέβη στην ρηξικέλευθη ενέργεια ορισμού του σίιτη Κούρδου Abdollah Ramezanzadeh ως διοικητή της επαρχίας του Kordestan, ο οποίος με τη σειρά του προσπάθησε να μειώσει τις εντάσεις και να αυξήσει τον αριθμό των Κούρδων σε κυβερνητικές θέσεις. Επίσης, ο Khatami προώθησε ένα πολιτιστικό άνοιγμα προς τους Κούρδους, κυρίως μέσω της ελεύθερης κυκλοφορίας έντυπων μέσων στην Κουρδική γλώσσα, της ελεύθερης εκπομπής Κουρδικών τηλεοπτικών προγραμμάτων, καθώς και την εισαγωγή της Κουρδικής γλώσσας σε τμήματα πανεπιστημίων. Εντούτοις, ένεκα ύπαρξης πληθώρας κυβερνητικών στελεχών με βαθιά συντηρητικές πεποιθήσεις, οι ανωτέρω πρωτοβουλίες του Khatami τέθηκαν σε πλήρη στασιμότητα εφαρμογής από το 2001 και έπειτα (Akbarzadeh, Ahmed, Laoutides, & Gourlay, 2019, σσ. 6-7).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΙΣΤΑΝ (ΡΚΚ)

3.1 Συνθήκες δημιουργίας, σκοποί και δομή του ΡΚΚ

Κατόπιν της βίαιης καταστολής των Κουρδικών εξεγέρσεων των δεκαετιών του 1920 και 1930, επακολούθησε μία σχετικά ήρεμη περίοδος, η οποία έλαβε τέλος στη δεκαετία του 1960, όπου οι Κούρδοι οργανώθηκαν υπό τη σκέπη της επονομαζόμενης «Τουρκικής Αριστεράς». Ως εκ τούτου, οι Κούρδοι της Τουρκίας άρχισαν και πάλι να εγείρουν αιτήματα για την αναγνώρισή τους και την παύση των ποικίλων μορφών διακρίσεων εις βάρος τους.

Συνακόλουθα, στις αρχές του 1970, τα Κουρδικά αιτήματα απομακρύνθηκαν από τα πολιτικά-οικονομικά-πολιτιστικά δικαιώματα προς την κατεύθυνση της αυτοδιάθεσης, εγκαταλείποντας την ειρηνική διαμαρτυρία και καταφεύγοντας στη βίαιη αντίσταση. Κατά την υπόψη περίοδο, αναδύθηκαν διάφορες μαρξιστικές Κουρδικές οργανώσεις, έχοντας ως κύρια ρητορική ότι το Κουρδιστάν ήταν μία διεθνής αποικία της Τουρκίας, του Ιράκ, του Ιράν, της Συρίας, καθώς και των ιμπεριαλιστικών Μεγάλων Δυνάμεων. Ο απώτερος σκοπός των περισσότερων εξ αυτών των αντισυστημικών Κουρδικών κινημάτων, ήταν μία σοσιαλιστική επανάσταση, δια μέσου της οποίας θα πραγματώνονταν η προσδοκία ενός ενωμένου και ανεξάρτητου Κουρδιστάν (Ercan, 2013, p. 114).

Οι ρίζες του ΡΚΚ χρονολογούνται από το 1974, όπου ο Abdullah Öcalan μετά από τη χορήγηση αμνηστίας από τον τότε πρωθυπουργό Bülent Ecevit, αποφυλακίσθηκε, και σε συνεργασία με άλλους Κούρδους ομοϊδεάτες του συνέστησαν μία ομάδα με σκοπό την ίδρυση ενός Κουρδικού εθνικού απελευθερωτικού κινήματος, βασισμένο στις αρχές του μαρξισμού-λενινισμού. Αρχικά, η ομάδα αυτή ήταν γνωστή ως «ακόλουθοι του Αρο» (σ.σ. «Αρο» ήταν το προσωνύμιο του Öcalan, το οποίο σημαίνει «θεός», ως έκφραση αφοσίωσης στο πρόσωπό του). Επίσης, στον ιδεολογικό πυρήνα αυτής της ομάδας ήταν η θεωρία του «παρατεταμένου πολέμου» του Μάο Τσετούνγκ, κατά την οποία αξιοποιούνται τα πλεονεκτήματα μίας μικρής αντάρτικης ομάδας, στο πλαίσιο της σύγκρουσης εναντίον ενός κράτους με πολυάριθμο και καλά εξοπλισμένο στρατό. Συναφώς, εν σχέσει με τη μεθοδολογία προσηλυτισμού της συγκεκριμένης ομάδας, αυτή

συνίστατο κυρίως στην επίκληση της προέλευσης των μελών της από την εργατική τάξη. Εν κατακλείδι, οι «ακόλουθοι του Αρο» θεωρούσαν εαυτόν ως μαρξιστές που συμμετείχαν σε μία επανάσταση με περιοχή ενδιαφέροντος το Κουρδιστάν, με την πρόθεση να ενώσουν την επαναστατική αριστερά στην Τουρκία (Miley, Hammy, & Yıldız, 2018, σσ. 31-32).

Το εφαλτήριο για την ίδρυση του ΡΚΚ τον Νοέμβριο του 1978, αποτέλεσε η δολοφονία τον Μάιο του 1977, του «ακόλουθου του Αρο» ονόματι Haki Karer από αντίπαλη ομάδα αριστερών καταβολών, πιθανότατα με διασυνδέσεις με την Τουρκική κρατική υπηρεσία πληροφοριών. Στο ιδρυτικό μανιφέστο του κόμματος γνωστό και ως «Ο Δρόμος της Επανάστασης στο Κουρδιστάν», αποκηρύσσονταν οι κλίκες εντός της «Τουρκικής Αριστεράς», οι οποίες εξακολουθούσαν να αρνούνται την κατάσταση του Κουρδιστάν ως διακρατική αποικία. Οι αρχικοί αντικειμενικοί σκοποί του ΡΚΚ συνίσταντο αφενός στον μετασχηματισμό της Κουρδικής κοινωνίας μέσω της απαλοιφής των σχέσεων εκμετάλλευσης και αφετέρου στην ενοποίηση του Κουρδιστάν και την ίδρυση ενός ανεξάρτητου κράτους. Για την πραγμάτωση αυτών των σκοπών, το ΡΚΚ καλούσε τα μέλη του σε αποφασιστικό αγώνα εναντίον τριών ομάδων δρώντων, οι οποίες θεωρούνταν ως απειλές για την ύπαρξη του Κουρδικού λαού. Αυτές ήταν οι δεξιών καταβολών παραστρατιωτικές ομάδες (π.χ. *Γκρίζοι Λύκοι*), οι φορείς του κράτους και οι υποστηρικτές τους, καθώς και οι εκμεταλλευτές Κούρδοι γαιοκτήμονες (Jongerden & Akkaya, 2011, σσ. 124-125; Miley, Hammy, & Yıldız, 2018, σ. 33).

Στις 25 Αυγούστου 1982, το ΡΚΚ διεξήγαγε το δεύτερο συνέδριο του στη Συρία, όπου είχε διαφύγει μετά το πραξικόπημα του 1980, στο οποίο και αποτυπώθηκε το μακροπρόθεσμο πρόγραμμά του, αποτελούμενο από τρία στάδια εν σχέσει με τον Κουρδικό αγώνα εντός της Τουρκίας. Το πρώτο στάδιο – αλλιώς και «στρατηγική άμυνα» – αναμένονταν να διαρκέσει μέχρι το 1995, όντας η περίοδος όπου το ΡΚΚ θα ήταν σχετικά αδύναμο και θα εμπλέκονταν σε αντάρτικο πόλεων. Το δεύτερο στάδιο – επανομαζόμενο και ως «στρατηγική εξισορρόπηση» – προβλέπονταν να διαρκέσει από το 1995 έως το 2000, οδηγώντας στην ίδρυση στρατού για ανταρτοπόλεμο μεγάλης κλίμακας και συνακόλουθα στην ενδεχόμενη δημιουργία ελεύθερων ζωνών από όπου θα εξαπολύονταν οι επιθέσεις. Το τρίτο στάδιο – αλλιώς και «στρατηγική επίθεση» – επρόκειτο να εμπεριέχει επίθεση πλήρους κλίμακας, η οποία θα αντιστοιχούσε σε

μία λαϊκή εξέγερση στη νοτιοανατολική Τουρκία μετά το 2000 (Bengio, 2011, σ. 621).

Σχετικά με τη δομή του ΡΚΚ, στο πολιτικό σκέλος αυτή αρχικά προσομοίαζε το παραδοσιακό μοντέλο ενός κομμουνιστικού κόμματος, έχοντας ως αδιαμφισβήτητο ηγέτη τον Abdullah Öcalan (αποκαλούμενος ως γενικός γραμματέας ή πρόεδρος) και ενσωματώνοντας ταυτόχρονα το ηγετικό γραφείο [ουσιαστικά πολιτικό γραφείο (politburol)] και την κεντρική επιτροπή. Το ΡΚΚ διοργάνωσε αρκετά συνέδρια, όπου λαμβάνονταν και ανακοινώνονταν σημαντικές πολιτικές αποφάσεις. Επίσης, το ΡΚΚ περιελάμβανε αρχικά και το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο του Κουρδιστάν (Eniyê Rizgariye Navata Kurdistan – ERNK), το οποίο ήταν ένα ευρύτερο λαϊκό μέτωπο, με σκοπό να επιτελεί πολιτικό έργο. Συναφώς, το ΡΚΚ έκανε χρήση προπαγάνδας, έχοντας ως κύρια εργαλεία πολυάριθμες περιοδικές εκδόσεις και το τηλεοπτικό κανάλι MED-TV που εξέπεμπε σε όλη τη Μέση Ανατολή, συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας. Σε ότι αφορά στο επιχειρησιακό σκέλος, το ΡΚΚ προέβη στην ίδρυση επαγγελματικού αντάρτικου στρατού το 1986, με δύναμη περί τους 10.000 στρατιώτες, υπό την ονομασία Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός του Κουρδιστάν (Artes-i Rizgariye Geli Kurdistan – ARGK) (Gunter, 2018, σσ. 208-209).

Αν και το ΡΚΚ έκανε και κάνει εκτεταμένη χρήση βίας για την επίτευξη των στόχων του, θα ήταν εσφαλμένο να χαρακτηριστεί ως στρατιωτική οργάνωση. Ουσιαστικά, το ΡΚΚ αποτελεί μία πολιτική οργάνωση, η οποία χρησιμοποιεί τη βία για να επιτύχει τους όποιους σκοπούς του, γεγονός το οποίο προέκυψε από τον εξαιρετικά περιορισμένο χώρο πολιτικής δράσης εντός της Τουρκικής πολιτικής σκηνής. Η χρήση βίας δύναται να θεωρηθεί αφενός καθοριστικής σημασίας και αφετέρου ορθολογικής βάσης, υπό την έννοια ότι έλαβε έρεισμα και καθοδηγήθηκε εντός του πλαισίου ενός πολιτικού προγράμματος, υπό συνθήκες όπου δεν υφίστατο εναλλακτική οδός για την εκδήλωση πολιτικής έκφρασης εντός της Τουρκίας (Jongerden & Akkaya, 2011, σ. 124). Εν κατακλείδι, ο ένοπλος αγώνας θεωρήθηκε από το ΡΚΚ ως αναπόσπαστο κομμάτι του πολιτικού αγώνα, με τον ανταρτοπόλεμο να εκλαμβάνεται ως το πρώιμο στάδιο μίας ευρύτερης εξέγερσης των Κουρδικών μαζών και ως εργαλείο για την επιτάχυνση των πολιτικών εξελίξεων (Gunes, 2017, σ. 189).

3.2 Δράση του PKK στην προ Erdoğan εποχή

Κατόπιν της ίδρυσης του και συγκεκριμένα από τις αρχές του 1980, το PKK άρχισε να εκπαιδεύει την πρώτη ομάδα ανταρτών (περί τα 40-50 άτομα) στον Λίβανο. Στόχος του ήταν οι εκπαιδευθέντες αντάρτες να σταλούν στην Τουρκία, προκειμένου να αναπτυχθεί ο ένοπλος αγώνας στην περιοχή του Κουρδιστάν. Εντούτοις, λόγω του στρατιωτικού πραξικοπήματος στις 12 Σεπτεμβρίου του 1980, το σχέδιο τροποποιήθηκε, με τους αντάρτες που στάλθηκαν στην Τουρκία να επιστρέφουν στον Λίβανο, όπου και συνεχίσθηκε η εκπαίδευση, έχοντας ως αποτέλεσμα τη δημιουργία δύναμης 300 περίπου μαχητών το 1982. Ένεκα συμφωνίας με το KDP του Ιράκ, από τον Σεπτέμβριο του 1982 και έπειτα, οι υπόψη μαχητές στάλθηκαν στο βόρειο Ιράκ (Νότιο Κουρδιστάν), εγκαθιστώντας βάσεις εξόρμησης του PKK. Μέχρι τις αρχές του 1984, το PKK διεξήγαγε κυρίως αποστολές αναγνώρισης, διεισδύοντας στο Βόρειο Κουρδιστάν (ανατολική/νοτιοανατολική Τουρκία) με μικρές ομάδες 3-5 ανταρτών (Jongerden & Akkaya, 2011, σσ. 130-131).

Μετά το πέρας των οργανωτικών προετοιμασιών σε επίπεδο δομής και απαιτήσεων στρατιωτικού υλικού, παράλληλα με την εξάλειψη των αντίθετων φωνών εντός του κόμματος, έλαβε χώρα στις 15 Αυγούστου 1984 η πρώτη ένοπλη επιθετική ενέργεια του PKK εναντίον των κωμοπόλεων Eruh και Şemdinli, σηματοδύοντας την έναρξη ενός 15ετούς «χαμηλής έντασης» πολέμου. Στο πλαίσιο της παρθενικής βίαιης επέμβασης του PKK, ιδρύθηκαν οι έπονομαζόμενες «Ταξιαρχίες της Ελευθερίας του Κουρδιστάν» (Hazen Rizgariya Kurdistan – HRK), οι οποίες καταργήθηκαν το 1986, κατόπιν της ίδρυσης του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου του Κουρδιστάν (Eniye Rizgariye Navata Kurdistan – ERNK) τον Μάρτιο του 1985. Το ERNK ήταν υπεύθυνο για την δραστηριότητα του PKK σε αστικά κέντρα, επιφορτιζόμενο με τα ακόλουθα έργα:

- Προσέλκυση νεοσύλλεκτων για το PKK και ειδικότερα για τον ένοπλο βραχίονά του, υπό την ονομασία «Απελευθερωτικός Στρατός του Κουρδιστάν» (Artes-i Rizgariye Geli Kurdistan – ARGK).
- Η οργάνωση δραστηριοτήτων, όπως μαζικές διαδηλώσεις/ταραχές.

- Η συλλογή χρημάτων και πληροφοριών.
- Η διεξαγωγή της προπαγάνδας του PKK.
- Η διατήρηση γραμμών εφοδιασμού για τους αντάρτες του ARGK στις ορεινές περιοχές του Κουρδιστάν.
- Η οργάνωση οικισμών σε επαρχιακές περιοχές.

Αναφορικά με τον ARGK, αυτός δημιουργήθηκε το 1986 σε συνέχεια σχετικής απόφασης κατά το τρίτο συνέδριο του PKK, λόγω της αυξανόμενης λαϊκής υποστήριξης και της προσκόλλησης στον ένοπλο αγώνα εκ μέρους των Κούρδων της Τουρκίας. Εντούτοις, ο αριθμός των ανταρτών και οι διαθέσιμοι πόροι ήταν περιορισμένοι για την υλοποίηση των στόχων του PKK, καταφεύγοντας έτσι σε ριζοσπαστικά μέτρα, με χαρακτηριστικότερο εξ αυτών την υποχρεωτική στράτευση. Κατ' αυτόν τον τρόπο, στα τέλη του 1980 ο αριθμός των ανταρτών του ARGK αυξήθηκε σημαντικά, με συνακόλουθη αύξηση των επιχειρήσεων του. Οι κύριες μορφές στρατιωτικής δραστηριότητας του ARGK συμπεριελάμβαναν επιθέσεις σε σταθμούς στρατοχωροφυλακής και στρατιωτικές εγκαταστάσεις στις επαρχίες εγγύς των συνόρων με το Ιράκ και το Ιράν, ενέδρες/επιθέσεις σε χωριά όπου ήταν εγκατεστημένοι οι «Φρουροί των Χωριών», καθώς και δολιοφθορές σε εγκαταστάσεις οικονομικού ενδιαφέροντος ή κρατικά ιδρύματα στις Κουρδικές περιοχές (Özcan, 2006, σ. 170; Jongerden & Akkaya, 2011, σ. 131; Gunes, 2017, σ. 190; Gunter, 2018, σσ. 16, 198).

Υπό την πίεση της αναδυόμενης απειλής που συνιστούσε πλέον το PKK, η Τουρκική κυβέρνηση σε πρώτη φάση απέστειλε στρατεύματα στη νοτιοανατολική Τουρκία, μαζί με μονάδες των ειδικών δυνάμεων οι οποίες συνεργάστηκαν με την αστυνομία και τη στρατοχωροφυλακή στις επαρχιακές και αστικές περιοχές αντίστοιχα. Όπως προαναφέρθηκε στο υποκεφάλαιο 2.3, καθιερώθηκε επίσης από την Τουρκική κυβέρνηση σε συνεργασία με τις θετικά προσκείμενες σε αυτή τοπικές κοινότητες ο θεσμός των «Φρουρών των Χωριών» (1985), καθώς και το καθεστώς έκτακτης ανάγκης στις νοτιοανατολικές περιφέρειες υπό την ονομασία OHAL (1987). Το PKK με τη σειρά του εντατικοποίησε τις ένοπλες επιθέσεις, κυρίως εναντίον των «Φρουρών των Χωριών», τους οποίους θεωρούσε ως συνεργούς του τότε καθεστώτος, ενώ το Τουρκικό κράτος έθεσε εκτός νόμου τις

Κουρδικές οργανώσεις και απαγόρευσε τη χρήση της Κουρδικής γλώσσας. Επιπρόσθετα, κατά τη διάρκεια της πρώτης περιόδου του ένοπλου αγώνα του PKK (1984-1990), το Τουρκικό κράτος προώθησε έντονα τον χαρακτηρισμό του PKK ως τρομοκρατική οργάνωση, προκειμένου να απονομιμοποιήσει τη δράση αυτού και γενικότερα τη δράση του Κουρδικού κινήματος (Can, 2018, σ. 5; Gunter, 2018, σσ. 101, 323).

Οι αρχές της δεκαετίας του 1990 χαρακτηρίζονται ως εξέχουσας σημασίας για τον ένοπλο αγώνα του PKK, δεδομένου ότι η αύξηση της συχνότητας και του εύρους των επιθέσεων, είχαν ως αποτέλεσμα να αναβιβασθεί σημαντικά το επίπεδο βιαιότητας της σύγκρουσης με τις αρχές και τον στρατό της Τουρκίας. Ταυτόχρονα, η στήριξη των Κούρδων της Τουρκίας έναντι του PKK αυξήθηκε και αυτή σημαντικά, όπως καταδείχθηκε από τις εξεγέρσεις κατά την άνοιξη του 1991 και του 1992 σε πληθώρα Κουρδικών κωμοπόλεων, υπό την ονομασία «Serhildan». Εντούτοις, η βελτίωση των σχέσεων της Τουρκίας με την κυβέρνηση του Ιρακινού Κουρδιστάν (KRG) στα τέλη του 1992, επέφερε ισχυρό πλήγμα στο PKK, ένεκα του συνεργασίας της KRG με τον Τουρκικό στρατό στο πλαίσιο επιχειρήσεων εναντίον Κούρδων ανταρτών στο βόρειο Ιράκ.

Συνακόλουθα, τον Μάρτιο του 1993, ο Abdullah Öcalan ανακοίνωσε μονομερή κατάπαυση πυρός, η οποία αν και αρχικά προοριζόνταν να διαρκέσει μέχρι τις 15 Απριλίου 1993, στις 16 Απριλίου 1993 ανακοινώθηκε – πάλι από τον Öcalan – η επ' αόριστον παράτασή του. Παρά τις ανακοινώσεις για μονομερή κατάπαυση του πυρός, αυτή έλαβε τέλος στις 25 Μαΐου 1993, όταν ένα λεωφορείο με νεοσύλλεκτους Τούρκους στρατιώτες έπεσε θύμα ενέδρας μαχητών του PKK, με αποτέλεσμα 33 νεκρούς. Το συγκεκριμένο συμβάν αποτέλεσε ισχυρό έρεισμα για την Τουρκική κυβέρνηση, ώστε να συνεχίσει σταθερά την πρότερη πολιτική της έναντι του PKK και του *Κουρδικού Ζητήματος* γενικότερα, τόσο εντός όσο και εκτός Τουρκίας (Barkey & Fuller, 1997, σσ. 70-71; Özcan, 2006, σ. 177; Gunes, 2017, σ. 190; Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σ. 48; Gunes, 2019a).

Το 1994, η δράση του PKK στο βόρειο Ιράκ ευνοήθηκε σημαντικά από την ανακύπτουσα εμφύλια διαμάχη των μείζονων αντίπαλων πολιτικών σχηματισμών στο Ιρακινό Κουρδιστάν, ήτοι του KDP και του PUK. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το δημιουργηθέν κενό ισχύος λόγω της ακυβερνησίας στο Ιρακινό Κουρδιστάν,

κατέστησε εφικτή τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων του ΡΚΚ από τα ορεινά κρησφύγετα της υπόψη περιοχής, καταφέροντας να αποτρέψει τον αποτελεσματικό έλεγχο της από τις μονάδες του Τουρκικού στρατού.

Η προαναφερθείσα θετική έκβαση δεν συνεχίσθηκε το 1995, δεδομένου ότι αφενός οι επιδρομές του Τουρκικού στρατού άρχισαν να γίνονται συχνότερες εντός της επικράτειας του Ιρακινού Κουρδιστάν και αφετέρου οι υιοθετούμενες τακτικές του προσαρμόσθηκαν αποτελεσματικότερα στον ανταρτοπόλεμο του ΡΚΚ. Τα παραπάνω σε συνδυασμό με την εγκαθίδρυση ζώνης ασφαλείας, κατ' αναλογία με αυτήν στα σύνορα Ισραήλ-Λιβάνου, συνετέλεσαν αποφασιστικά στην αποδυνάμωση των τμημάτων του ΡΚΚ στο βόρειο Ιράκ. Συγκεκριμένα, τον Μάρτιο του 1995 διεξήχθη από τον Τουρκικό στρατό η μεγαλύτερη επιχείρηση, με περίπου 35.000 στρατιώτες να εισβάλλουν στο βόρειο Ιράκ. Οι Τουρκικές δυνάμεις δεν αντιμετώπισαν ιδιαίτερη αντίσταση, προβαίνοντας σε καταστροφή αποθηκών πυρομαχικών και τροφίμων του ΡΚΚ (Barkey & Fuller, 1997, p. 76; Cornell, 2001, p. 42).

Πέραν από τις προαναφερθείσες σημαντικές εξελίξεις για το ΡΚΚ σε στρατιωτικό επίπεδο κατά τα έτη 1994 και 1995, σημαντικές εξελίξεις σημειώθηκαν και σε πολιτικό επίπεδο. Η πρώτη αφορά στην ίδρυση της επονομαζόμενης «Εξόριστης Κουρδικής Βουλής» (Parlamana Kurdistane Li Derveyi Welat – PKDW), αποτελώντας γεγονός βαρύνουσας σημασίας για τον Κουρδικό πολιτικό ακτιβισμό στην Ευρώπη. Έχοντας ως έδρα τις Βρυξέλλες, διοργάνωσε εν συνεχεία συνέδρια σε διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις όπως π.χ. Βιέννη, Μόσχα, Κοπεγχάγη και Ρώμη. Η δεύτερη σημαντική εξέλιξη αφορά στο πέμπτο συνέδριο του ΡΚΚ από 8 έως 27 Ιανουαρίου 1995, κατά τη διάρκεια του οποίου αποφασίσθηκε τόσο η αλλαγή της σημαίας όσο και η αλλαγή του προγράμματος του. Το κύριο σημείο διαφοροποίησης του νέου προγράμματος έγκειται στον τερματισμό «της κυριαρχίας της Τουρκικής αποικιοκρατίας και του υποκείμενου ιμπεριαλισμού» αντί του τερματισμού «της Τουρκικής πολιτικής και πολιτιστικής αποικιοκρατίας και στρατιωτικής εισβολής». Επίσης, σημαντική πολιτική εξέλιξη για το ΡΚΚ αποτελεί η υπογραφή εκ μέρους του τον Ιανουάριο του 1995, της *Σύμβασης της Γενεύης*, δίνοντας την υπόσχεση για τη συμμόρφωσή του με τους διεθνείς κανόνες διεξαγωγής πολέμου (Özcan, 2006, σ. 117; Gunes, 2017, σσ. 192-193; Gunter, 2018, σσ. 198-199; Uzun, 2018, σ. 156).

Η σταδιακή αποδυνάμωση του ΡΚΚ, ειδικά σε στρατιωτικό επίπεδο, είχε ως αποτέλεσμα μέχρι το 1998 να έχει απομείνει η Συρία ως μοναδικός υποστηρικτής του. Υπό αυτές τις συνθήκες και προκειμένου να αποσοβήσει την αποσταθεροποιητική επίδραση των ανταρτικών επιχειρήσεων του ΡΚΚ κατά μήκος των συνόρων της με τη Συρία, η Τουρκία απείλησε το καθεστώς της Δαμασκού με πόλεμο, εάν δεν διακόπτονταν η υποστήριξη του ΡΚΚ. Η Συρία υπέκυψε στον πειθαναγκασμό της Τουρκίας, με τα δύο κράτη να υπογράφουν τη *Συνθήκη των Αδάνων* το 1998, η οποία επικεντρώθηκε κυρίως στην από κοινού δράση για την καταστολή της δράσης του ΡΚΚ στη Συριακή επικράτεια (Cornell, 2001, σ. 42; Gunes, 2019a, σ. 12; Cagartay, 2020, σ. 114).

Συνέπεια των προαναφερθεισών εξελίξεων ήταν η διαφυγή του Abdullah Öcalan από τη Συρία στις 9 Οκτωβρίου 1998, αναζητώντας εν συνεχεία άσυλο σε διάφορα Ευρωπαϊκά κράτη, καταλήγοντας τελικά στα χέρια των Τουρκικών αρχών ασφαλείας στο Ναϊρόμπι της Κένυα, στις 15 Φεβρουαρίου 1999. Εν συνεχεία, το ΡΚΚ κήρυξε την πλέον μακροχρόνια κατάπαυση πυρός, ενώ στις 2 Αυγούστου 1999 απέσυρε τους μαχητές του από την Τουρκία, κατευθυνόμενοι προς το Ιρακινό Κουρδιστάν. Συνακόλουθα, ο στρατιωτικός βραχίονας ARGK μετονομάστηκε σε HPG (Hezen Parastina Gel), ενώ ο πολιτικός βραχίονας ERNK καταργήθηκε (Akkaya & Jongerden, 2010, σ. 144; Ünal, 2015, σ. 11; Gunter, 2018, σσ. 198,200).

Κατόπιν σχετικού κελεύσματος του Öcalan για τερματισμό της ένοπλης δράσης του, το ΡΚΚ αναθεώρησε το πρόγραμμά του στο έβδομο συνέδριο του κόμματος το 2000, κηρύσσοντας επίσημα κατάπαυση πυρός. Συνακόλουθα, κατά το όγδοο συνέδριο του κόμματος το έτος 2002, έγινε μετονομασία σε «Κογκρέσσο της Ελευθερίας και της Δημοκρατίας του Κουρδιστάν» (Kurdistan Azadi Demokrasi Kongire – KADEK), αλλάζοντας διαδοχικά σε «Λαϊκό Κογκρέσσο του Κουρδιστάν» (Kongra Gel) το 2003. Η αλλαγή ονόματος εκτιμάται ότι αποτέλεσε έκφραση της πρόθεσης του ΡΚΚ να καταστεί νόμιμο κόμμα εντός της Τουρκίας, με κύρια επιδίωξη την προώθηση της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων των Κούρδων της Τουρκίας. Παρά την αλλαγή στάσης του ΡΚΚ, είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι η περίοδος 1992-1999 ήταν η πλέον αιματηρή της ένοπλης δράσης του ΡΚΚ, με τα στοιχεία του Τουρκικού κράτους να αναφέρουν περί τους 31.000 νεκρούς (Ünal, 2015, σ. 11; Gunter, 2018, σσ. 195-196; Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σ. 51).

3.3 Δράση του ΡΚΚ κατά τη διακυβέρνηση Erdoğan

Την περίοδο μεταξύ 2000 και 2004, το ΡΚΚ εστίασε στην πολιτική αναγνώρισή του ως επίσημος νόμιμος εκπρόσωπος των Κούρδων σε διεθνές επίπεδο, μέσω της επίσπευσης των δραστηριοτήτων του στην Ευρώπη και της ταυτόχρονης διεξαγωγής μαζικών διαδηλώσεων στην Τουρκία. Στόχος των παραπάνω δράσεων ήταν να αναγκάσει την Τουρκία να προβεί σε έναν πολιτικό συμβιβασμό, μέσω της διεθνούς πίεσης. Εντούτοις, το 2002, σε συνέχεια των διπλωματικών προσπαθειών της Τουρκίας, το ΡΚΚ τέθηκε ως τρομοκρατική οργάνωση από τις ΗΠΑ, τον Καναδά, την Αυστραλία και την ΕΕ. Συνέπεια της παραπάνω εξέλιξης αποτέλεσε η επαναφορά από τον ΡΚΚ των πρότερων βίαιων πρακτικών, αρχής γενομένης από το 2003 (Ünal, 2015, σ. 11).

Παρά το πρόγραμμα αμνηστίας που θεσπίστηκε στις 29 Ιουλίου 2003 από τη νεότευκτη κυβέρνηση του Recep Tayyip Erdoğan, το ΡΚΚ δήλωσε ότι δεν πρόκειται να υποκύψει σε νόμους περί μετάνοιας, απειλώντας παράλληλα να τιμωρήσει όσους μαχητές θα παραδίδονταν (Satana, 2012, σσ. 173-174). Από τον Μάιο του 2004 και έπειτα, το ΡΚΚ δήλωσε τον τερματισμό της κατάπαυσης πυρός, επικαλούμενο την έλλειψη διαλόγου και πρωτοβουλίας εκ μέρους του Τουρκικού κράτους. Από το Ιούνιο του 2004 μέχρι τον Οκτώβριο του 2006, η ένοπλη σύγκρουση κλιμακώθηκε, με τους αντάρτες του ΡΚΚ να διεξάγουν επιθέσεις σε πληθώρα στρατιωτικών στόχων εντός Τουρκίας (Gunes, 2019a, σ. 49).

Το 2005, το ΡΚΚ εκπόνησε ένα νέο κομματικό πρόγραμμα, στο οποίο διατύπωνε την επίλυση του *Κουρδικού Ζητήματος* μέσω του «δημοκρατικού μετασχηματισμού» του υπάρχοντος συστήματος κρατών της Μέσης Ανατολής, καθώς και μέσω της ίδρυσης αυτοδιοικούμενων κοινοτήτων εντός μίας ευρύτερης Κουρδικής ομοσπονδίας η οποία δεν θα αμφισβητούσε τα αναγνωρισμένα σύνορα των κρατών (Gunes, 2019a, σσ. 48-49). Επίσης, το 2005 το ΡΚΚ ίδρυσε την Ένωση των Κοινοτήτων του Κουρδιστάν (Koma Civaken Kurdistan – KCK), με γνώμονα το ομοσπονδιακό μοντέλο. Υπό το ΚCK τέθηκαν τα Κουρδικά κόμματα PYD (Partiya Yekita ya Demokratik) της Συρίας, PJAK (Parti Jiyani Azadi Kurdistan) του Ιράν και PCDK (Partiya Careseriya Demokratik a Kurdistane) του Ιράκ. Αν και η ηγεσία του ΚCK συνίσταται ουσιαστικά από τους ηγέτες του ΡΚΚ, εντούτοις τα PYD, PJAK και PCDK διατηρούν σημαντική αυτονομία και δρουν

σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες του κάθε κράτους στο οποίο βρίσκονται (Kaya & Lowe, 2017, σσ. 282-283).

Σε συνέχεια καλέσματος του Öcalan, το PKK κήρυξε μονομερώς κατάπαυση πυρός στις 1 Οκτωβρίου 2006. Παρά τη σημαντική αποκλιμάκωση που επετεύχθη, το PKK προέβη στην επανέναρξη της ένοπλης σύγκρουσης τον Οκτώβριο του 2007. Χαρακτηριστικό γεγονός αποτελεί η μεγάλης κλίμακας επίθεση του PKK στην επαρχία Hakkari στις 21 Οκτωβρίου 2007, κατόπιν της απόφασης του Τουρκικού κοινοβουλίου για στρατιωτική εισβολή στο βόρειο Ιράκ εναντίον βάσεων του PKK (Gunes, 2019a, p. 49). Οι συγκρούσεις έφθασαν στο αποκορύφωμα τους τόσο στο τέλος του 2007 όσο και στις αρχές του 2008 (Φεβρουάριος), όπου ο Τουρκικός στρατός εισέβαλλε στο βόρειο Ιράκ. Δεδομένου ότι οι επιχειρήσεις των Τουρκικών δυνάμεων δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, αυτές αποσύρθηκαν εντός μίας εβδομάδας, ενώ το PKK έκανε λόγο για νίκη των ανταρτών του (Akkaya & Jongerden, 2010, σ. 155).

Τον Απρίλιο του 2009, κατόπιν θετικών βημάτων προσέγγισης της Τουρκικής κυβέρνησης και καλέσματος του Öcalan, το PKK κήρυξε την έκτη στην ιστορία του μονομερή κατάπαυση πυρός. Συνακόλουθα, τον Οκτώβριο του 2009 το PKK απέστειλε μία «ειρηνευτική ομάδα» στα σύνορα με το Ιράκ, γεγονός το οποίο ερμηνεύθηκε αρνητικά από την αντιπολίτευση και προκάλεσε μεταστροφή της κυβέρνησης. Ως εκ τούτου, τον Δεκέμβριο του 2009 το PKK τερμάτισε την εκχειρία, προβαίνοντας σε επίθεση εναντίον του Τουρκικού στρατού στην κωμόπολη Resadiye στην κεντρική Ανατολία.

Στις 1 Μαΐου 2010, το PKK ανακοίνωσε επίσημα την άρση κατάπαυσης πυρός, διεξάγοντας ταυτόχρονα επιθετική ενέργεια εναντίον Τούρκων στρατιωτών. Συναφώς, ο έγκλειστος Öcalan ανακοίνωσε την επίσημη απόσυρσή του από οποιαδήποτε προσπάθεια προσέγγισης με τις Τουρκικές αρχές. Εντούτοις, κατά το καλοκαίρι του 2010, το PKK εξέφρασε την πρόθεσή του να διαπραγματευθεί, εκ στόματος του στρατιωτικού διοικητή του Murat Karayilan, ο οποίος σε συνέντευξή του τόνισε ότι το PKK είναι πρόθυμο να αφοπλισθεί με αντάλλαγμα την παροχή πολιτικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων στους Κούρδους (Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σσ. 68-70).

Τον Αύγουστο του 2010, το PKK και ο Öcalan ανακοίνωσαν μία ακόμη μονομερή κατάπαυση πυρός, για την οποία τέθηκε παράταση έως τις εκλογές του Ιουνίου του 2011. Υπό το πρίσμα των εξελίξεων εις βάρος Κουρδικών πολιτικών σχηματισμών και προσώπων, το PKK προέβη τον Μάιο του 2011 σε επίθεση στην πόλη Kastamonu της Τουρκίας, με στόχο την αυτοκινητοπομπή που συνόδευε τον πρωθυπουργό Erdoğan. Ακολούθως, τον Ιούλιο του 2011, το PKK επιτέθηκε σε δυνάμεις του Τουρκικού στρατού στην πόλη Silvan, όπου και φόνευσε δεκατρείς Τούρκους στρατιώτες (Pusane, 2014, σσ. 87, 92-93).

Το καλοκαίρι του 2012, οι επιθέσεις του PKK στην Τουρκική επικράτεια κλιμακώθηκαν περαιτέρω, σε συνέχεια των μέτρων που ελήφθησαν από τις Τουρκικές αρχές. Εν συνεχεία, στις 12 Σεπτεμβρίου του 2012 άρχισε μαζική απεργία πείνας φυλακισμένων ανταρτών του PKK, η οποία έληξε στις 17 Νοεμβρίου 2012 κατόπιν έκκλησης του Öcalan. Η λήξη της προαναφερθείσας απεργίας πείνας και ο διάλογος που ακολούθησε μεταξύ του Öcalan και των Τουρκικών αρχών, είχε ως αποτέλεσμα το PKK για μία ακόμη φορά να κηρύξει μονομερώς κατάπαυση πυρός στις 23 Μαρτίου 2013, ανακοινώντας επίσημα στις 25 Απριλίου 2013 την απόσυρση των ανταρτών του από την Τουρκία, με κατεύθυνση στο Ιρακινό Κουρδιστάν (Gunes, 2019a, σσ. 50-51).

Τον Οκτώβριο του 2014, περίπου 400 αντάρτες του PKK μετέβησαν από την Τουρκία προς την πόλη Kobane της Συρίας, προκειμένου να συνδράμουν στην απώθηση των στρατευμάτων του ISIS (Islamic State of Iraq and Syria). Με την έλευση του 2015, η Τουρκική κυβέρνηση σκλήρυνε τη στάση της έναντι του PKK, ειδικά μετά τις εκλογές του Ιουνίου. Τον Ιούλιο του 2015, ο Τουρκικός στρατός εισέβαλλε στο βόρειο Ιράκ, ενώ η βία κλιμακώθηκε σε αστικές και επαρχιακές περιοχές της Τουρκίας, έχοντας ως αποτέλεσμα αυξημένες ανθρώπινες απώλειες από αμφότερες τις αντιμαχόμενες πλευρές. Βέβαια, χρήζει μνείας το γεγονός ότι στις νέες συγκρούσεις το PKK άρχισε να δίνει περισσότερο βάρος σε επιθέσεις εντός αστικού περιβάλλοντος, εγκαταλείποντας σε μεγάλο βαθμό την τακτική των αντάρτικων επιθέσεων σε επαρχιακές περιοχές. Αυτή η μετατόπιση της στρατηγικής του PKK από το φυσικό πεδίο στο ανθρώπινο πεδίο, εκτιμάται ότι αποτελεί μέρος της προσπάθειας του να προσαρμοσθεί στα συνεχώς εξελισσόμενα τεχνολογικά μέσα που χρησιμοποιεί ο Τουρκικός στρατός για να αντιμετωπίσει τις ενέργειες του (Ünal, 2015, σσ. 21-22; Savelsberg, 2019, σ. 360).

Η βίαιη καμπή της σύγκρουσης που άρχισε από το καλοκαίρι του 2015, συνέχισε αμετάβλητη κατά τα έτη 2016 και 2017, ειδικά στις ορεινές περιοχές στο βόρειο Ιράκ. Κατά το έτος 2017, το ΡΚΚ προέβη σε πληθώρα επιθέσεων εναντίον του Τουρκικού στρατού, χρησιμοποιώντας κατά κόρον αυτοσχέδιους εκρηκτικούς μηχανισμούς. Επίσης, τον Οκτώβριο του 2017, στο πλαίσιο επιχείρησης δολοφονίας του ηγετικού στελέχους του ΡΚΚ Cemil Bayik, αντάρτες του ΡΚΚ κατάφεραν να συλλάβουν δύο Τούρκους πράκτορες στο βόρειο Ιράκ. Επιπρόσθετα, χρήζει μνείας η πληθώρα βομβιστικών επιθέσεων που σημειώθηκαν κατά το έτος 2016 εναντίον των Τουρκικών αρχών, από τη μυστική ομάδα «Γεράκια της Ελευθερίας του Κουρδιστάν» (Teyrebazen Azadiya Kurdistan – TAK), αυξάνοντας περαιτέρω την ένταση της σύγκρουσης. Παρά τους ισχυρισμούς των Τουρκικών υπηρεσιών πληροφοριών για διασύνδεση του ΡΚΚ με την υπόψη ομάδα, τα ηγετικά στελέχη του ΡΚΚ τις έχουν αρνηθεί (Gunes, 2019a, σσ. 54, 56-57).

Κατά τα δύο επόμενα έτη (2018-2019), το ΡΚΚ εγκατέλειψε τη στρατηγική της επικέντρωσης των επιχειρήσεων του σε αστικό περιβάλλον. Επί τούτου, είναι σημαντικό να τονισθεί ότι κατά τα υπόψη έτη, τόσο το ΡΚΚ όσο και συνεργαζόμενες με αυτό οργανώσεις, δεν διεξήγαγαν επιθέσεις σε αστικές περιοχές. Συναφώς, χρήζει μνείας το γεγονός ότι κατά το έτος 2019 σημειώθηκε ο μεγαλύτερος αριθμός φονευθέντων έμπειρων ανταρτών του ΡΚΚ από την έναρξη της κλιμάκωσης του 2015 και ειδικά στο θέατρο μάχης του βορείου Ιράκ. Αυτό αποδίδεται κυρίως στην εντατικοποίηση των επιχειρήσεων του Τουρκικού στρατού, σε συνδυασμό με απαγορεύσεις κυκλοφορίας και τη χρήση μη επανδρωμένων αεροσκαφών για διεξαγωγή επιθετικών ενεργειών και επιτήρηση. Ένεκα των προαναφερθέντων πληγμάτων που υπέστη το ΡΚΚ, ο αριθμός των επιθέσεων που διεξήγαγε και ο αριθμός των θυμάτων που προκάλεσε τη διετία 2018-2019, ήταν σημαντικά μειωμένος. Εντούτοις, η στήριξη που απολαμβάνει το ΡΚΚ από τους Κούρδους της Τουρκίας και των όμορων κρατών, καθώς και η προστασία που προσφέρει το ορεινό ανάγλυφο του βορείου Ιράκ, καθιστούν προς το παρόν τη στρατιωτική ήττα ως μακρινό ενδεχόμενο (Hoffman, 2019, σ. 11; UK Home Office, 2020, σ. 26).

3.4 Πτυχές δράσης του Abdullah Öcalan ως ηγέτης του PKK

Ο Abdullah Öcalan αποτελεί την πλέον εμβληματική μορφή του PKK, από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα. Προ της παράθεσης της δράσης του ως ηγέτης του PKK, είναι σκόπιμο να αναφερθούν κάποια σημαντικά στοιχεία της δράσης του προ της ίδρυσης του υπόψη Κουρδικού κόμματος. Συγκεκριμένα, το γεγονός το οποίο αποτέλεσε το εφαλτήριο για την μετέπειτα δράση του, είναι η επτάμηνη φυλάκιση του το 1970, μετά το πέρας της οποίας έγινε υποστηρικτής της μαρξιστικής ιδεολογίας. Συνακόλουθα, η συμμετοχή του ως ιδρυτικό μέλος στον Σύνδεσμο Ανώτερης Εκπαίδευσης της Άγκυρας (Ankara Yüksek Öğrenim Derneği – AYÖD) θεωρείται σημαντική, δεδομένου ότι αφενός ανέδειξε τις ηγετικές του ικανότητες και αφετέρου έλαβε την πρωτοβουλία η συγκεκριμένη οργάνωση να αποκοπεί από τα αριστερά κινήματα της Τουρκίας, τα οποία αρνούταν να αναγνωρίσουν τα εθνικά δικαιώματα των Κούρδων (Gunter, 2018, σ. 254; Miley, Hammy, & Yıldız, 2018, σ. 30).

Κατόπιν της ίδρυσης του PKK και διαισθανόμενος το επερχόμενο στρατιωτικό πραξικόπημα του Σεπτεμβρίου του 1980, ο Abdullah Öcalan διέφυγε τον Μάιο του 1979 στη Συρία, από όπου και ηγήθηκε του PKK για το μεγαλύτερο μέρος της θητείας του, προ της σύλληψής του από τις Τουρκικές αρχές. Η ιδεολογική βάση πάνω στην οποία ο Öcalan δόμησε το PKK ήταν ο μαρξισμός. Βάσει των διάφορων διδαχών του, οι οποίες έχουν αποτυπωθεί ρητά σε συγγράμματά του, ο Öcalan έδινε έμφαση στον σοσιαλισμό, τον μαρξισμό και τον λενινισμό. Αντιθέτως, απέιχε από τη χρήση των όρων «κομμουνιστικός» και «κομμουνισμός». Συναφώς, πρέπει να σημειωθεί ότι το σύνολο των εκδοθέντων συγγραμμάτων που αποτελούσαν το ιδεολογικό και θεωρητικό πλαίσιο της δράσης του PKK, περιορίζονταν στις καταγεγραμμένες ομιλίες και συζητήσεις του Öcalan από το έτος 1979 – όπου και διέφυγε στη Συρία – μέχρι τη σύλληψή του το 1999 (Özcan, 2006, σσ. 105-106; Gunter, 2018, σ. 254).

Στην εξελικτική πορεία του PKK, ο Öcalan προσπάθησε να αναπτύξει τη δική του εκδοχή περί του σοσιαλισμού, ξεφεύγοντας από τις συμβατικές μαρξιστικές-λενινιστικές ιδεολογικές πεποιθήσεις και δημιουργώντας μία νέα πολιτική ατζέντα, η οποία είχε ως κύριο στοιχείο την ιδέα περί ενός συντάγματος περιέχον προβλέψεις για τα δικαιώματα των Κούρδων, υπό τους κανόνες της

«ριζοσπαστικής δημοκρατίας» και της «δημοκρατικής ομοσπονδιοποίησης». Σε αυτό το νέο ιδεολογικό πλαίσιο του σοσιαλισμού, η στρατηγική σχετιζόμενη με την εδαφική επικράτεια και την οικοδόμηση του κράτους, αντικαταστάθηκαν από μία θεσμική στρατηγική αποβλέπουσα στην ανάπτυξη μίας κοινωνίας πολιτών που θα αναδημιουργήσει το Κουρδιστάν εκ βάθρων (Jongerden & Akkaya, 2011, σ. 124).

Η προαναφερθείσα προσπάθεια του Öcalan για την ανάπτυξη της δικής του εκδοχής περί του σοσιαλισμού, επιταχύνθηκε και εντατικοποιήθηκε από το 1990 και έπειτα, κυρίως λόγω της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης. Οι ιδέες του αποτυπώθηκαν σε μία σειρά βιβλίων, τα οποία εκδόθηκαν από το 1992 μέχρι το 1999, εντός των οποίων επικεντρώσε σε ερωτήματα σχετιζόμενα με τον σοσιαλισμό, την προσωπικότητα του ατόμου και τον «ανανεωμένο» άνθρωπο του μελλοντικού σοσιαλισμού. Συναφώς, ο Öcalan στα υπόψη βιβλία έθεσε επιπλέον έμφαση στο λεγόμενο «αναπόφευκτο του σοσιαλισμού» και στην άρρηκτη σύνδεση του σοσιαλισμού με τη φύση του ανθρώπου (Özcan, 2006, σ. 100).

Παρά το γεγονός ότι ο Abdullah Öcalan ήταν φαινομενικά άκαμπτος αναφορικά με τον ένοπλο αγώνα του ΡΚΚ, εντούτοις σε μερικές περιπτώσεις εκδήλωνε ανοιχτά την πρόθεσή του να διαπραγματευθεί με την αντίπαλη πλευρά. Σε σχετικά πρώιμη φάση του ένοπλου αγώνα και συγκεκριμένα το 1988, ο Öcalan σε συνέντευξή του στην Τουρκική εφημερίδα *Milliyet*, προσέφερε την ευκαιρία για διαπραγμάτευση εφόσον η Τουρκική κυβέρνηση αναγνώριζε το ΡΚΚ. Εν συνεχεία, το 1990, στο πλαίσιο δηλώσεων του για τη συστηματική εκκένωση Κουρδικών χωριών, δήλωσε για πρώτη φορά ότι δεν υφίσταται ζήτημα απόσχισης από την Τουρκία, τονίζοντας ότι ο λαός του Κουρδιστάν χρειάζεται την Τουρκία και ότι δεν είναι εφικτή η απόσχιση τουλάχιστον για τα επόμενα 40 χρόνια. Επίσης, τον Νοέμβριο του 1991, δήλωσε στον δημοσιογράφο Ismet Imset ότι αδιαμφισβήτητα εξετάζει την λύση της ομοσπονδιοποίησης (Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σσ. 46-47).

Πλέον χαρακτηριστική περίπτωση όπου ο Öcalan εκδήλωσε ανοιχτά την πρόθεσή του για διαπραγμάτευση με την Τουρκική κυβέρνηση και την ταυτόχρονη εγκατάλειψη της βίαιας προσέγγισης, ήταν η μονομερής κήρυξη κατάπαυσης του πυρός στις 17 Μαρτίου 1993. Στη δήλωσή του, ο Öcalan τόνισε τρία στοιχεία της συγκεκριμένης πρωτοβουλίας. Το πρώτο ήταν ότι αυτή ήταν άνευ όρων, το

δεύτερο ήταν ότι το PKK δεν επιθυμούσε να λάβει χώρα απόσχιση από την Τουρκία και τρίτον ότι το θέμα θα επιλυθεί εντός των ήδη καθορισμένων εθνικών συνόρων της Τουρκίας. Παρά τη μη εκδήλωση οποιασδήποτε αντίδρασης από το Τουρκικό κράτος, ο Öcalan στις 16 Απριλίου 1993 παρέτεινε αυτοβούλως επ' αόριστον την κατάπαυση πυρός, η οποία όμως δεν έγινε ουδέποτε αποδεκτή από τις Τουρκικές αρχές, ειδικά μετά τον απρόσμενο θάνατο του προέδρου Turgut Özal (Özcan, 2006, σσ. 178-179).

Κατόπιν της σύναψης της *Συνθήκης των Αδάνων* μεταξύ Τουρκίας και Συρίας, ο Öcalan αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη Συρία τον Σεπτέμβριο του 1998 μετά από 19 συναπτά έτη, παρά το γεγονός ότι κήρυξε μονομερή κατάπαυση πυρός τον Αύγουστο του 1998. Στη συνέχεια, οι προσπάθειες του Öcalan για άσυλο στη Ρωσία, το Βέλγιο και την Ολλανδία απέβησαν άκαρπες. Κατά όμοιο τρόπο και στην Ιταλία, δεν κατέστη εφικτό να του παρασχεθεί άσυλο, ένεκα της πίεσης που ασκήθηκε από τις κυβερνήσεις των ΗΠΑ και της Τουρκίας. Ως εκ τούτου, αναγκάστηκε να κατευθυνθεί προς τη Νότιο Αφρική, όπου στην ενδιάμεση στάση του στο Ναϊρόμπι της Κένυα τον συνέλαβαν οι Τουρκικές αρχές στις 15 Φεβρουαρίου 1999, πιθανότατα με τη βοήθεια των μυστικών υπηρεσιών των ΗΠΑ και του Ισραήλ (Cornell, 2001, σ. 31; Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σ. 53; Gunes, 2019a, σσ. 47-48; Cagaptay, 2020, σσ. 114-115).

Ο Öcalan οδηγήθηκε στις φυλακές της νήσου Imrali, στη Θάλασσα του Μαρμαρά, όπου και παραμένει μέχρι σήμερα σε καθεστώς απομόνωσης. Κατά τη δίκη του το 1999, προσφέρθηκε να θέσει τέλος στην ένοπλη δράση του PKK, καλώντας παράλληλα για εφαρμογή της αληθινής δημοκρατίας προκειμένου να επιλυθεί το *Κουρδικό Ζήτημα* εντός των υφιστάμενων συνόρων της Τουρκίας. Αν και καταδικάστηκε σε θάνατο τον Ιούνιο του 1999, η ποινή του μετατράπηκε σε ισόβια κάθειρξη το 2002, μετά από παρέμβαση του *Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων* στο πλαίσιο των απαιτούμενων μεταρρυθμίσεων εκ μέρους της Τουρκίας για την έναρξη της διαδικασίας ένταξης στην ΕΕ. Εντούτοις, είναι αξιοσημείωτο ότι παρά τον εγκλεισμό του, ο Öcalan διατήρησε τη θέση του ως ηγέτης του PKK, γεγονός το οποίο αποδίδεται κυρίως στην αφοσίωση σημαντικού αριθμού πολιτικών μελών και μαχητών του κόμματος (Akkaya & Jongerden, 2010, σ. 146; Gunter, 2018, σ. 209; Cagaptay, 2020, σ. 115).

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ERDOGAN ΕΠΙ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΕΚΤΟΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

4.1 Πολιτική Erdoğan έναντι των Κούρδων της Συρίας

Ένεκα της εκδίωξης του Öcalan από τη Συρία το 1998, οι σχέσεις Τουρκίας-Συρίας βελτιώθηκαν σημαντικά. Περαιτέρω βελτίωση έλαβε χώρα το 2003, κατόπιν της άρνησης της Τουρκίας να λάβει μέρος μαζί με τις ΗΠΑ στην εισβολή εναντίον του Ιράκ. Ευθυγραμμιζόμενος με την πολιτική «μηδενικών προβλημάτων» του Ahmet Davutoğlu, ο Erdoğan προσέγγισε τον Bashar Al-Assad, με τη συνεργασία τους να διευρύνεται σε αρκετούς τομείς. Χαρακτηριστικά, η Τουρκία και η Συρία υπέγραψαν συμφωνία για ελεύθερη διεξαγωγή εμπορίου, ενώ η Τουρκία προέβη σε άρση των περιορισμών χορήγησης ταξιδιωτικής βίζας σε Σύριους πολίτες, οι οποίοι επισκέπτονταν την Τουρκία (Cagartay, 2020, σ. 115).

Εν σχέσει με τους Κούρδους της Συρίας, η πλέον σημαντική εξέλιξη αμέσως μετά την άνοδο του Erdoğan στην πρωθυπουργία της Τουρκίας, ήταν η ίδρυση του Κουρδικού κόμματος PYD το 2003, από μέλη του PKK. Όπως προαναφέρθηκε, το PYD και το PKK τέθηκαν αμφότερα υπό την αιγίδα του KCK, το οποίο ενσωματώνει Κουρδικά πολιτικά κόμματα, οργανισμούς και ομάδες προσκείμενα στον Öcalan. Το PYD ακολουθεί την ύστερη (μετά το 2000) ιδεολογία του PKK και ειδικότερα αυτή του Öcalan περί υιοθέτησης της λεγόμενης «δημοκρατικής αυτονομίας», η οποία υπαγορεύει την αποκεντρωμένη οργάνωση των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων μέσω δικτύων τοπικών συμβουλίων, αντί της κεντρικής οργάνωσης του έθνους-κράτους.

Το PYD εξ αρχής δρούσε ανεξάρτητα από τα έτερα Κουρδικά πολιτικά κόμματα της Συρίας, ένεκα της εγγύτητας του με το PKK, η οποία όμως είχε ως αποτέλεσμα την αυξημένη προσοχή των Συριακών αρχών και ακολούθως τη φυλάκιση πολλών μελών του. Βέβαια, χρήζει μνείας το γεγονός ότι η αυξημένη πειθαρχία και οι πιο σαφείς στόχοι, καθώς και η υποστήριξη από το PKK, κατέστησαν το PYD ικανότερο να αναλάβει δράση και να υπερισχύσει έναντι των άλλων Κουρδικών κομμάτων της Συρίας, κατόπιν του ξεσπάσματος της *Συριακής Κρίσης* το 2011 (Kaya & Lowe, 2017, σσ. 277-278; Park, 2019, σ. 283).

Η στάση του Erdoğan έναντι της Συρίας άλλαξε άρδην τον Αύγουστο του 2011, κατόπιν της αρνητικής ανταπόκρισης του καθεστώτος Assad στην απαίτηση του για παύση της βίαιης καταστολής εναντίον μερίδας εξεγερμένων Σύριων πολιτών. Συνακόλουθα, ο Erdoğan αποφάσισε να υποστηρίξει την αντικαθεστωτική παράταξη της Συρίας, ανοίγοντας τα σύνορα σε αντικαθεστωτικούς αντάρτες και ριζοσπαστικοποιημένες ομάδες. Παρ' όλα αυτά, η Τουρκία δεν κατάφερε να δομήσει συμμαχίες με αρκετές πληθυσμιακές ομάδες της Συρίας όπως οι Κούρδοι, οι Σίϊτες, οι Δρούζοι, οι Αλεβίτες κλπ. Ως εκ τούτου, η Τουρκία δεν ήταν σε θέση να δημιουργήσει έναν ισχυρό ενδο-Συριακό συνασπισμό εναντίον του Assad (Cagartay, 2020, σσ. 116-117).

Η ανάδυση του PYD ως εξέχων δρώντας στη Συρία, άρχισε το 2011 μετά το ξέσπασμα της *Συριακής Κρίσης* και συγκεκριμένα κατόπιν της πιθανολογούμενης συμφωνίας μεταξύ της Συριακής κυβέρνησης, του PKK και της Ιρανικής κυβέρνησης για μεταφορά μαχητών του PKK και οπλισμού εντός της Συρίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε ο στρατιωτικός βραχίονας του PYD, υπό την ονομασία «Λαϊκές Μονάδες Άμυνας (Yekineyen Parastina Gel – YPG). Η δομή του YPG προσομοιάζει με αυτόν του στρατιωτικού βραχίονα του PKK, όντας όμως αποκλειστικά υπόλογο στο PYD. Εν κατακλείδι, υπό τις ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες της *Συριακής Κρίσης*, το PYD/YPG αναδύθηκε ως η καλύτερα δομημένη και στρατιωτικά αποτελεσματικότερη Κουρδική οργάνωση εντός της Συρίας (Kaya & Lowe, 2017, σ. 279; Park, 2019, σ. 283; Savelsberg, 2019, σ. 358).

Τον Ιούλιο του 2012, κατόπιν της ξαφνικής απόσυρσης των Συριακών κυβερνητικών στρατευμάτων από Κουρδικές περιοχές της βορειοανατολικής Συρίας – εγγύς των συνόρων με την Τουρκία – σχηματίσθηκε από το PYD τοπική συνέλευση και κυβέρνηση στην πόλη Qamishli. Συνακόλουθα, στο τέλος του 2013, τα τρία Κουρδικά καντόνια της Συρίας κήρυξαν την ανεξαρτησία τους, παρά τον μεγάλο αριθμό Αράβων και άλλων μειονοτήτων. Τον Ιανουάριο του 2014, ιδρύθηκαν τα επονομαζόμενα «Καντόνια της Rojava» ως διοικητική δομή για τη διαχείριση της *de facto* αυτονομίας. Αυτή η εξέλιξη θορύβησε την Τουρκία ένεκα του ότι αφενός ήταν πλέον εφικτή η ανεμπόδιση δράση του PKK στην υπόψη περιοχή και αφετέρου δημιουργούνταν οι συνθήκες για παρόμοιες πρωτοβουλίες από τους Κούρδους της Τουρκίας. Πλέον η Τουρκία αντιμετώπιζε μία σοβαρή

υπαρξιακή κρίση των συνόρων της και της εδαφικής της ακεραιότητας (Gunter, 2018, σ. 23; Gunes, 2019a, σ. 61; Park, 2019, σ. 283).

Η Τουρκία προσπάθησε αρχικά να πείσει το PYD να εισχωρήσει στον αντικαθεστωτικό σχηματισμό ονόματι *Συριακό Εθνικό Συμβούλιο* (Syrian National Council – SNC). Η προσπάθεια απέβη άκαρπη, δεδομένου ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες στο SNC ήταν εναντίον της αυτόνομης Κουρδικής διοικητικής οντότητας της Rojava. Επίσης, η κύρια θέση του PYD ήταν η επιδίωξη της «δημοκρατικής αυτονομίας» και όχι η πτώση του καθεστώτος Assad. Ως εκ τούτου, η Τουρκία έθεσε ταυτόχρονα ως σκοπό την πτώση του καθεστώτος Assad και την παρεμπόδιση της Κουρδικής αυτονομίας στην περιοχή της Rojava.

Οι παραπάνω εξελίξεις σε συνδυασμό με την απροθυμία των ΗΠΑ να στηρίξουν την πτώση του Assad, ώθησαν τον Erdoğan να επιτρέψει σε μεγάλο αριθμό ξένων μαχητών να διασχίσουν τα τουρκο-συριακά σύνορα για να ενταχθούν σε αντικαθεστωτικές αντάρτικες ομάδες, εκ των οποίων και η προσκείμενη στην Al-Qaeda οργάνωση ονόματι *Jabhat al-Nusra*. Εντούτοις, η κατάσταση για την Τουρκία επιδεινώθηκε αντί να βελτιωθεί, ένεκα κυρίως της ανάδυσης του ISIS το 2014, για την οποία η Άγκυρα κατηγορούνταν ευρέως ότι συνέβαλλε καθοριστικά σε αυτή την εξέλιξη, ως απόρροια της παρασκηνιακής της υποστήριξης (Cagartay, 2020, σσ. 122-123; Park, 2019, σ. 283).

Αν και το ISIS μετασχηματίσθηκε πλέον ως απειλή έναντι της Τουρκίας και παρά το γεγονός ότι εξαπέλυσε εκστρατεία κατάληψης της ζωτικής για την περιοχή της Rojava πόλης Kobane, αρχής γενομένης από τον Σεπτέμβριο του 2014, εντούτοις η Τουρκία δεν προέβη σε οποιαδήποτε ενέργεια εναντίον της υπόψη τζιχαντιστικής οργάνωσης. Παρά την εν συνεχεία συνδρομή και πίεση των ΗΠΑ κατόπιν έκκλησης του PYD, ο Erdoğan άσκησε κριτική στις ΗΠΑ και αρνήθηκε να συμμετέχει στον συνασπισμό εναντίον του ISIS, με το πρόσχημα ότι τόσο το PYD όσο και το ISIS αποτελούν τρομοκρατικές οργανώσεις. Εντούτοις, ο Erdoğan συναίνεσε τον Οκτώβριο του 2014 στη διευκόλυνση διέλευσης από την Τουρκία, Κούρδων μαχητών, από το Ιρακινό Κουρδιστάν στη Συρία. Τελικά, η απώθηση του ISIS από το Kobane κατέστη εφικτή στις αρχές του 2015, ενώ συνακόλουθα καταλήφθηκε η πόλη Tal Abyad από το PYD με τη συνδρομή των ΗΠΑ τον Ιούνιο του 2015, με τον Erdoğan να εκφράζει δημοσίως την ανησυχία του ότι η αυτόνομη

περιοχή της Rojava συνιστά απειλή για τα σύνορα της Τουρκίας (Park, 2019, σ. 284; Cagaptay, 2020, σσ. 124-125).

Στον απόηχο της βομβιστικής επίθεσης του Φεβρουαρίου του 2016 στην Άγκυρα, ο Erdoğan εκτόξευσε κατηγορίες εναντίον των ΗΠΑ για τη στήριξη τους προς το YPG. Οι ΗΠΑ, δήλωσαν ότι το YPG δεν αποτελεί τρομοκρατική οργάνωση και απηύθυνε κάλεσμα στην Τουρκία να σταματήσει τα στρατιωτικά πλήγματα στη βόρεια Συρία. Εντούτοις, η Τουρκία παράκουσε, διεξάγοντας επίθεση στις δυνάμεις του YPG στα μέσα Φεβρουαρίου του 2016, όταν αυτές διέσχισαν προς τα δυτικά τον ποταμό Ευφράτη, προκειμένου να ενώσουν τα Κουρδικά καντόνια της Συρίας. Η εν λόγω πράξη αποτελεί μία ακόμη απόδειξη του γεγονότος ότι η Τουρκία θεωρεί το καθεστώς αυτονομίας των Κούρδων της Συρίας, ως ανεπιθύμητη εξέλιξη για το *Κουρδικό Ζήτημα* στο εσωτερικό της (Gunter, 2018, σσ. 11-12).

Κατόπιν του πραξικοπήματος της 15^{ης} Ιουλίου 2016 και ένεκα των στρατιωτικών επιτυχιών του YPG, η Τουρκία απέστειλε στρατιωτικές δυνάμεις στη βόρεια Συρία τον Αύγουστο του 2016, με το πρόσχημα της εξόντωσης του ISIS. Εντούτοις, ο αντικειμενικός σκοπός της υπόψη επιχείρησης, η οποία έλαβε την ονομασία «Ασπίδα του Ευφράτη», ήταν και πάλι η αποτροπή της ένωσης των αυτόνομων Κουρδικών περιοχών στη βόρεια Συρία, οι οποίες από τον Μάρτιο του 2016 μετονομάστηκαν σε Δημοκρατική Ομοσπονδία της Βόρειας Συρίας (Democratic Federation of Northern Syria – DFNS). Η επιχείρηση περατώθηκε επιτυχώς τον Μάρτιο του 2017, με τις Τουρκικές δυνάμεις να δημιουργούν μία ζώνη μήκους περί τα 650 χιλιόμετρα στα νότια σύνορά της με τη Συρία. Συναφώς, η επιχείρηση «Ασπίδα του Ευφράτη» κατέστησε εφικτή την ανά πάσα στιγμή πρόσβαση των Τουρκικών δυνάμεων στη βόρεια Συρία, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα στην Τουρκία μία θέση στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για την επίλυση της *Συριακής Κρίσης* (Gunes, 2019a, pp. 61-62; Park, 2019, p. 285; Cagaptay, 2020, pp. 218-219).

Κατά το έτος 2017, η Τουρκία συνέχισε την πολιτική εναντίωσης στη DFNS, τόσο με διπλωματικά όσο και με στρατιωτικά μέσα. Σε διπλωματικό επίπεδο, στην πρώτη επίσκεψη του Τούρκου προέδρου Erdoğan στον *Λευκό Οίκο* τον Μάιο του 2017, κατόπιν της εκλογής Trump στην προεδρία των ΗΠΑ, ο νεοεκλεγείς

πρόεδρος των ΗΠΑ εξέφρασε τη στήριξή του στην Τουρκία, στον αγώνα ενάντια στην τρομοκρατία και ειδικά ενάντια στο ISIS και το PKK. Εντούτοις, η ταυτόχρονη απόφαση των ΗΠΑ να στηρίξουν τις δυνάμεις του YPG αντί για τις Τουρκικές δυνάμεις, προκειμένου να απωθήσουν το ISIS από τη συριακή πόλη Raqa, αποτέλεσε μείζον πλήγμα για την Τουρκία. Παρά την ευνοϊκή θέση την οποία είχαν οι Κούρδοι της Συρίας, δεδομένης της στήριξης των ΗΠΑ, οι Τουρκικές δυνάμεις απέτρεψαν και πάλι τις δυνάμεις του YPG να ενώσουν τα ανατολικά καντόνια με το καντόνι του Afrin.

Τον Οκτώβριο του 2017, ο Τουρκικός στρατός προέλασε στη συριακή πόλη Idlib, στο πλαίσιο του σχεδίου αποκλιμάκωσης που συμφωνήθηκε στην Astana του Καζακστάν τον Σεπτέμβριο του 2017. Βέβαια, οι αξιωματούχοι των ΗΠΑ εξέφρασαν τη στήριξή τους στο PYD/YPG, ανακοινώνοντας την πρόθεση εκπαίδευσης 30.000 μαχητών για την προστασία των συνόρων της DFNS και τη σταθεροποίηση της περιοχής. Η άμεση αντίδραση της Τουρκίας έναντι του ανακοινωθέντος, προκάλεσε την αποστασιοποίηση της αμερικανικής πλευράς από αυτό (Gunter, 2018, σ. 26; Gunes, 2019a, σσ. 68,76).

Η Τουρκία ενίσχυσε τη στρατιωτική της παρουσία στη βόρεια Συρία τον Ιανουάριο του 2018, πραγματοποιώντας επιθετική επιχείρηση εναντίον των δυνάμεων του YPG στην περιοχή Afrin της DFNS υπό την κωδική ονομασία «Κλάδος Ελαίας». Οι επιχειρήσεις περατώθηκαν στα μέσα του Μαρτίου του 2018, έχοντας ως αποτέλεσμα την απαγκίστρωση των δυνάμεων του YPG από το Afrin, καθώς και τον εκτοπισμό μεγάλου μέρους του εκεί διαμένοντος Κουρδικού πληθυσμού, με σκοπό να εγκατασταθούν Αραβικής καταγωγής φιλοτουρκικές πληθυσμιακές ομάδες. Μετά την ολοκλήρωση της επιχείρησης «Κλάδος Ελαίας», η οποία κόστισε λιγότερο έμπυχο δυναμικό από ότι η επιχείρηση «Ασπίδα του Ευφράτη», η Τουρκική κυβέρνηση προέβη σε διαβουλεύσεις με τις ΗΠΑ, προκειμένου να δοθεί λύση στο ζήτημα του ελέγχου της περιοχής Manbij στη βόρεια Συρία από το YPG. Το αποτέλεσμα των διαβουλεύσεων ήταν η επίτευξη συμφωνίας τον Ιούνιο του 2018, η οποία προέβλεπε την απόσυρση των δυνάμεων του YPG από τον θύλακα του Manbij, με τον έλεγχο πλέον της περιοχής να περιέρχεται στους τοπικούς διαμένοντες, συμπεριλαμβανομένων και Κούρδων (Gunes, 2019a, σσ. 57,76-77,103; Cagartay, 2020, σσ. 221,226-227).

Πέραν των ΗΠΑ, η έναρξη της άμεσης εμπλοκής της Ρωσίας στη *Συριακή Κρίση* από το καλοκαίρι του 2015, επηρέασε και αυτή σε σημαντικό βαθμό την πολιτική της Τουρκίας έναντι των Κούρδων της Συρίας. Αρχικά, στα τέλη του 2015, με τη ανάδυση της κρίσης ένεκα της κατάρριψης του ρωσικού μαχητικού αεροσκάφους από την Τουρκική ΠΑ, η Ρωσία πέραν των οικονομικών κυρώσεων απείλησε εμμέσως για αντίποινα έναντι της Τουρκίας, στην περίπτωση που έπληττε θέσεις του YPG. Από το 2016 και έπειτα, η Τουρκία επεδίωξε τη σύναψη *ad hoc* συμφωνιών με τη Ρωσία, προκειμένου να περιορίσει το YPG στη Συρία, με αντάλλαγμα τη μη άσκηση πίεσης έναντι του καθεστώτος Assad, το οποίο τυγχάνει εύνοιας από τον Ρώσο πρόεδρο Putin.

Τόσο κατά την επιχείρηση «Ασπίδα του Ευφράτη» όσο και κατά την επιχείρηση «Κλάδος Ελαίας», η Τουρκία προέβη σε υπαναχωρήσεις έναντι της Ρωσίας, προκειμένου αφενός να πετύχει τους κύριους αντικειμενικούς της στόχους και αφετέρου να μην τεθεί εναντίον των Ρωσικών συμφερόντων. Χαρακτηριστικά, το 2016, στο πλαίσιο της επιχείρησης «Ασπίδα του Ευφράτη», η Τουρκία αποδέχθηκε την εισβολή των Ρωσικών και κυβερνητικών Συριακών δυνάμεων στο κατεχόμενο από αντικαθεστωτικές δυνάμεις Χαλέπι. Συναφώς, το 2018, η Ρωσία αποδέχθηκε τη διεξαγωγή αεροπορικών επιχειρήσεων στο πλαίσιο της επιχείρησης «Κλάδος Ελαίας» στο Afrin, αποκομίζοντας έτσι τη σιωπηρή έγκριση της Τουρκίας για την επίθεση των Συριακών κυβερνητικών δυνάμεων στην ανατολική Ghouta. Επιπρόσθετα, το 2018, η Τουρκία κατόπιν συμφωνίας με τη Ρωσία, ανάγκασε τις υποστηριζόμενες αντικαθεστωτικές δυνάμεις να εγκαταλείψουν τη νότια επαρχία του Idlib, ώστε να ματαιωθεί η εισβολή από τις Ρωσικές και Συριακές κυβερνητικές δυνάμεις (Cagaptay, 2020, σσ. 128, 148-149).

Η πλέον πρόσφατη στρατιωτική επιχείρηση-ορόσημο της Τουρκίας εναντίον των Κούρδων της Συρίας είναι αυτή υπό την κωδική ονομασία «Πηγή Ειρήνης». Η υπόψη στρατιωτική επιχείρηση ξεκίνησε στις 9 Οκτωβρίου 2019, με κύριο αντικειμενικό σκοπό να αποτραπεί – για μία ακόμη φορά – η γεωγραφική ένωση των καντονιών του Kobane και της Jazira, μέσω της κατάληψης του θύλακα του Tell Abyab στη βόρεια Συρία. Σημαντική παράμετρο αποτέλεσε το γεγονός ότι προ της έναρξης της επιχείρησης, οι ΗΠΑ απέσυραν τις δυνάμεις τους από τις ελεγχόμενες από το YPG περιοχές, επιτρέποντας έτσι τις Τουρκικές δυνάμεις να διεξάγουν ανεμπόδιστα τις σχεδιασμένες επιθετικές ενέργειες.

Ο τερματισμός του κύριου σκέλους της επιχείρησης έλαβε χώρα στις 18 Οκτωβρίου 2019, κατόπιν επίσκεψης του αντιπροέδρου των ΗΠΑ Mike Pence στην Άγκυρα, μετά το πέρας της οποίας ανακοινώθηκε η επίτευξη προσωρινής συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός. Η υπόψη συμφωνία προέβλεπε την απόσυρση των δυνάμεων του YPG εντός 120 ωρών σε βάθος 30 χιλιομέτρων. Ένεκα των προαναφερθεισών εξελίξεων, το YPG κάλεσε τις Ρωσικές και Συριακές κυβερνητικές δυνάμεις να αναπτυχθούν στις θέσεις που πρότερα ήταν υπό των έλεγχο των Αμερικανικών δυνάμεων.

Πέραν της συμφωνίας ΗΠΑ-Τουρκίας, στις 23 Οκτωβρίου 2019, κατόπιν συνομιλιών των ηγετών της Ρωσίας και της Τουρκίας στη Ρωσική πόλη Sochi, επετεύχθη συμφωνία με την οποία προβλέπονταν η δημιουργία μίας ελεγχόμενης από την Τουρκία ζώνης μεταξύ των κωμοπόλεων Tell Abyad και Ras Al-Ain της βόρειας Συρίας, πλάτους περί τα 30 χιλιόμετρα και μήκους περί τα 120 χιλιόμετρα. Επίσης, η συμφωνία του Sochi προέβλεπε την απομάκρυνση του YPG και του οπλοστασίου του από τις πόλεις Manbij και Tal Rifat της βόρειας Συρίας, στις οποίες εγκαταστάθηκαν Συριακές κυβερνητικές δυνάμεις μετά από συμφωνία με τις Κουρδικές δυνάμεις. Ως εκ τούτου, η Τουρκία πέτυχε αφενός να διατηρηθεί κατακερματισμένη η DFNS και αφετέρου να διασφαλίσει τη θέση της ως σημαντικός δρώντας για το μέλλον της Συρίας (Mills, 2019; Uras, 2019a; Uras, 2019b; Πλακούδας, 2019).

Παρά τη συμφωνία του Sochi, η Ρωσία επί του παρόντος προσεγγίζει τους Κούρδους της Συρίας. Χαρακτηριστικά, στις 31 Αυγ 2020, ο υπουργός εξωτερικών της Τουρκίας Sergei Lavron υποδέχθηκε επισήμως στη Μόσχα αντιπροσωπεία του PYD. Η αντίδραση του Τουρκικού ΥΠΕΞ έναντι της προαναφερθείσας επίσκεψης των εκπροσώπων του PYD στη Μόσχα ήταν άμεση και επικριτική, τονίζοντας έντονα ότι το PKK και το YPG αποτελούν τρομοκρατικές οργανώσεις, οι οποίες υποσκάπτουν αφενός την εδαφική ακεραιότητα της Συρίας και αφετέρου την εθνική ασφάλεια των γειτονικών κρατών και ειδικά της Τουρκίας. Επί τούτου, χρήζει μνείας το γεγονός ότι η Ρωσία δεν έχει θέσει το PKK και το PYD/YPG ως τρομοκρατικές οργανώσεις, ενώ ο πρόεδρος Putin έχει πρόσφατα προσκαλέσει το PYD να εγκαταστήσει γραφεία στη Μόσχα, ασκώντας παράλληλα παρασκηνιακές πιέσεις για να τεθεί στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για τη *Συριακή Κρίση* (Cagaptay, 2020, σ. 151; Tanir, 2020; ΥΠΕΞ Τουρκίας, 2020).

4.2 Πολιτική Erdoğan έναντι των Κούρδων του Ιράκ

Η εισβολή στο Ιράκ το 2003 από Αμερικανικές και Βρετανικές δυνάμεις, σήμανε μία νέα εποχή για τους Κούρδους της KRG (Kurdistan Regional Government). Το πρώτο βήμα έγινε στις 12 Ιουνίου 2003, όπου ελήφθη η απόφαση για ενοποίηση της μέχρι τότε διαιρεμένης κυβέρνησης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι Κούρδοι του Ιράκ ενίσχυσαν τη θέση τους, δεδομένης της ενότητας που απέκτησαν και των ευνοϊκών όρων υπό τους οποίους υλοποιήθηκε η επανενσωμάτωση της KRG στο μετά Saddam Hussein Ιράκ. Τα Κουρδικά πολιτικά κόμματα έλαβαν μέρος στις εκλογές που έλαβαν χώρα στις 30 Ιανουαρίου 2005 στο Ιράκ, ενώ η *de facto* αυτονομία της KRG αναγνωρίστηκε το ίδιο έτος στο νέο σύνταγμα και εν συνεχεία έγινε αποδεκτή κατόπιν δημοψηφίσματος τον Οκτώβριο του 2005. Συναφώς, οι Κούρδοι του Ιράκ κατάφεραν να καταλάβουν σημαντικές πολιτικές θέσεις στο Ιρακινό κράτος, όπως η προεδρία και το υπουργείο εξωτερικών.

Το νέο Ιράκ λογίζονταν πλέον ως ομοσπονδιακό κράτος, με την KRG να αποτελεί κύρια διοικητική περιφέρειά του. Η Κουρδική γλώσσα αναγνωρίστηκε ως μία εκ των δύο επίσημων γλωσσών του Ιράκ (μαζί με την Αραβική), ενώ οι Κούρδοι ως πολίτες του Ιράκ εκπροσωπούνται από ομοσπονδιακούς θεσμούς όπως το *Συμβούλιο των Αντιπροσώπων*. Η διαχείριση των υδρογονανθράκων καθορίστηκε να εκτελείται από κοινού από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση και τις διοικητικές περιφέρειες, όπως και η πολιτική σε θέματα σχετικά με την ηλεκτρική ενέργεια, τη δημόσια υγεία, την εκπαίδευση κλπ. Βέβαια, αναφορικά με την εσωτερική ασφάλεια της KRG, αυτή πέρασε στην αρμοδιότητά της, διατηρώντας έτσι τις δικές της αστυνομικές και στρατιωτικές δυνάμεις (Gunter, 2006, σσ. 108-109; Gunes, 2019a, σσ. 29-30).

Αναφορικά με την άσκηση εξωτερικής πολιτικής και διπλωματίας, αυτή εκλήφθηκε από την KRG αφενός ως στρατηγική επιλογή και αφετέρου ως τρόπος να επιβιώσει ως υπο-κρατική οντότητα στο ευμετάβλητο υποσύστημα της Μέσης Ανατολής. Σύμφωνα με την *Αγγλική Σχολή των Διεθνών Σχέσεων*, η διπλωματία και οι διεθνείς σχέσεις έχουν αποκλειστικά κρατο-κεντρικό χαρακτήρα στο σύγχρονο Βεσφαλιανό σύστημα. Παρά την προαναφερθείσα αποκλειστικότητα, η KRG επιδόθηκε σταθερά στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής και διπλωματίας,

δεδομένου ότι για την ηγεσία της η αποτελεσματική επικοινωνία σε διεθνές επίπεδο αποτέλεσε επιδίωξη υψηλής προτεραιότητας. Υπό αυτό το πρίσμα, το 2006 ιδρύθηκε στο KRG το Υπουργείο Διεθνών Σχέσεων, προκειμένου να αναπτύξει επίσημες σχέσεις με κράτη και διεθνείς οργανισμούς (Mansour, 2017, σσ. 449-450, 452).

Αρχικά, η νεότευκτη κυβέρνηση Erdođan τήρησε εχθρική στάση έναντι της KRG, κυρίως ένεκα της συνεχούς παρουσίας του PKK εντός της επικράτειας της. Συναφώς, ο Erdođan κατηγόρησε την KRG για την πρόθεσή της να ενσωματώσει την πλούσια σε πετρελαϊκά κοιτάσματα περιοχή του Kirkuk. Δεδομένου όμως του σχηματισμού σιϊτικής κυβέρνησης στο Ιράκ το 2005, οι σχέσεις Τουρκίας-Ιράκ άρχισαν να έχουν καθοδική πορεία, με συνακόλουθο αποτέλεσμα τη στροφή της Τουρκίας σε σχέση με την KRG, παρά τις αρχικές επιφυλάξεις. Έτσι, η KRG εξελίχθηκε σε έναν από τους πιο σημαντικούς εμπορικούς εταίρους της Τουρκίας, με τις Τουρκικές εταιρείες να επενδύουν πλέον σε αυτήν.

Η KRG επεδίωξε να διευρύνει τις σχέσεις της με την Τουρκία, θεωρώντας ότι αυτό αποτελεί στρατηγική επιλογή. Οι συγκεκριμένες εξελίξεις συνέβαλλαν στην αναθεώρηση των αντιλήψεων της Τουρκίας για την KRG, δημιουργώντας έτσι κατάλληλες συνθήκες για προσέγγιση με τον πρόεδρο της Masoud Barzani, η οποία όμως τύγγανε της αντίθεσης του τουρκικού στρατιωτικού καταστημένου. Η προσέγγιση μεταξύ Τουρκίας και KRG επιταχύνθηκε με την έλευση του 2007, κυρίως μέσω της σύναψης ενεργειακών συμφωνιών και της συνεργασίας για την καταστολή του PKK. Σε κάθε περίπτωση, η συγκεκριμένη μεταστροφή της Τουρκίας έναντι της KRG, σηματοδότησε τη μετάβαση των προτεραιοτήτων της Τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, από τα ζητήματα ασφαλείας προς την οικονομική ανάπτυξη (Gunter, 2006, σ. 107; Barkey H. , 2017, σ. 217; Stansfield, 2017, σ. 363; Cagaptay, 2020, σ. 199).

Προκειμένου να ενδυναμώσει τις βελτιούμενες σχέσεις με την Τουρκία, η ηγεσία της KRG επεδίωξε να μειώσει τις ανησυχίες που δημιουργούσε η ιστορική αντιπαράθεση περί Κουρδικής αυτονομίας, διαβεβαιώνοντας emphaticά ότι αυτή θα δρούσε αποκλειστικά εντός των προϋπάρχοντων συνόρων του Ιράκ. Επιπρόσθετα, η KRG επεδίωξε να συνεργασθεί ενεργά με τις Τουρκικές αρχές για την αντιμετώπιση της απειλής που συνιστούσε το PKK.

Συγκεκριμένα, τον Μάρτιο του 2008 ο επικεφαλής της Τουρκικής Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (Milli Istihbarat Teshilati – MİT) Murat Özçelik και ο επικεφαλής σύμβουλος εξωτερικής πολιτικής Ahmet Davutoğlu, επισκέφθηκαν το βόρειο Ιράκ προκειμένου να διαβουλευθούν με τον πρωθυπουργό της KRG Nechirvan Barzani. Αμφότερες πλευρές συμφώνησαν μετέπειτα στο πλαίσιο της επίσκεψης του προέδρου Talabani στην Άγκυρα, τη σύναψη συνεργασίας εναντίον της τρομοκρατικής απειλής του PKK. Υπό το φως των παραπάνω εξελίξεων, ο Erdoğan τον Οκτώβριο του 2008 προέβη στη δημόσια δήλωση ότι άπαντες θα πρέπει να εγκαταλείψουν την αντίληψη ότι οι σχέσεις της Τουρκίας με την KRG αποτελούν ένα ζήτημα ασφαλείας (Efegil, 2008, σσ. 60-61; Mansour, 2017, σ. 453; Pusane, 2019a, σ. 3).

Η σχέση της Τουρκίας με την KRG μετασηματίστηκε σημαντικά το 2009, αφότου ανέλαβε καθήκοντα υπουργού εξωτερικών της Τουρκίας ο Ahmet Davutoğlu. Η επίσκεψή του στην πρωτεύουσα της KRG, Erbil, τον Οκτώβριο του 2009, προκειμένου να συναντηθεί με τον νεοεκλεγέντα πρόεδρο Masoud Barzani, αποτέλεσε το έναυσμα για την εγκατάσταση Τουρκικού προξενείου στη συγκεκριμένη πόλη το επόμενο έτος. Συνακόλουθα, τον Ιούνιο του 2010, ο Τούρκος πρωθυπουργός Erdoğan υποδέχθηκε τον πρόεδρο της KRG στην Άγκυρα. Οι προαναφερθείσες συναντήσεις εκτιμάται ότι έπαιξαν μείζονα ρόλο αναφορικά με την απαλοιφή της KRG από τον κατάλογο των απειλών ασφαλείας της Τουρκίας, καθώς και την απαρχή νέας ρητορικής της Τουρκικής κυβέρνησης, η οποία πλέον κατονομάζει τους Κούρδους του Ιράκ ως «συγγενείς» της Τουρκίας παρά ως «εχθρούς» (Park, 2017, σ. 205; Park, 2019, σσ. 286-287; Pusane, 2019a, σ. 3).

Η σύσφιξη των σχέσεων της Τουρκίας με την KRG εξόργισε την κεντρική κυβέρνηση της Βαγδάτης, με τον Ιρακινό πρωθυπουργό Nouri Al-Maliki να προβαίνει το 2010 σε διακοπή της πρόσβασης των Τουρκικών αρχών στο Ιράκ, πλην της KRG. Συνακόλουθα, η Τουρκία αναγκάστηκε να κλείσει το προξενείο της στην πόλη Basra, με αποτέλεσμα να απωλέσει τη δυνατότητα πρόσβασης στο πλούσιο σε πετρελαϊκά κοιτάσματα νότιο Ιράκ. Ταυτόχρονα, οι επιβληθέντες εμπορικοί περιορισμοί και ειδικά η απαγόρευση διέλευσης φορτίων διά ξηράς επέφεραν ακόμη περισσότερες οικονομικές απώλειες για την Τουρκία. Υπό την πίεση των ανωτέρω εξελίξεων, η κυβέρνηση Erdoğan από την άνοιξη του 2012

άρχισε τις απευθείας συναλλαγές με την KRG, παρακάμπτοντας παντελώς την Ιρακινή κυβέρνηση. Χαρακτηριστικά, οι Τούρκοι αξιωματούχοι συμπεριλαμβανομένου του Davutoğlu, πλέον ταξίδευαν αεροπορικώς κατευθείαν προς το Erbil, χωρίς να επισκεφθούν τη Βαγδάτη, κατά παράβαση του διπλωματικού πρωτοκόλλου (Park, 2017, σ. 205; Cagartay, 2020, σσ. 200-201).

Από το 2012, η Τουρκία άρχισε την εισαγωγή αργού πετρελαίου απευθείας προερχόμενο από την KRG, ενώ το 2013 η KRG κατέστη ο τρίτος μεγαλύτερος εξαγωγικός πελάτης της Τουρκίας. Εν συνεχεία, κατά το έτος 2014, άρχισε η λειτουργία αγωγού μεταφοράς αργού πετρελαίου από το έδαφος του KRG προς την πόλη Ceyhan της Τουρκίας, με τις δύο πλευρές να συνάπτουν συμβόλαιο εξαγωγής αργού πετρελαίου διάρκειας 50 ετών, παρά το γεγονός ότι η κεντρική κυβέρνηση του Ιράκ επέμενε κατηγορηματικά για την απουσία νομιμοποίησης εκ μέρους της KRG και της Τουρκίας να διακινούν αργό πετρέλαιο άνευ λογοδοσίας σε αυτή. Συναφώς, στις αρχές του 2015, η Τουρκία προέβη στη χορήγηση δανείου στην KRG, η οποία είχε περιέλθει σε δεινή οικονομική κατάσταση ένεκα της διένεξης με την κεντρική κυβέρνηση της Βαγδάτης (Mansour, 2017, σ. 453; Park, 2017, σ. 206).

Πέραν της βελτιούμενης οικονομικής και ενεργειακής συνεργασίας, η Τουρκία και η KRG σημείωσαν παράλληλα βελτίωση στην προσέγγιση σε πολιτικό επίπεδο. Τον Νοέμβριο του 2013, ο Erdoğan συναντήθηκε με τον Masoud Barzani στην πόλη Diyarbakir, της οποίας η πλειοψηφία απαρτίζεται από Κούρδους. Στην υπόψη συνάντηση, ο Barzani εξέφρασε τη στήριξή του στην Τουρκία εν σχέσει με την τότε εν εξελίξει προσπάθεια ειρήνευσης με τους Κούρδους στο εσωτερικό της, αναγνωρίζοντας την αδελφосύνη ανάμεσα στους Τούρκους και τους Κούρδους. Εντούτοις, πλέον σημαντική καμπή για τις σχέσεις Τουρκίας-KRG αποτέλεσε η δήλωση του Erdoğan το 2015, στο πλαίσιο συνέντευξης, όπου ανέφερε ότι η πιθανότητα ενός ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους στο βόρειο Ιράκ συνιστά εσωτερική υπόθεση του Ιράκ (Park, 2019, σ. 287; Pusane, 2019a, σ. 4).

Παρά τα παραπάνω θετικά δείγματα προσέγγισης Τουρκίας και KRG, σημειώθηκαν και αρνητικές εξελίξεις. Πρώτη αρνητική εξέλιξη ήταν η πρακτικά ανύπαρκτη συνδρομή της Τουρκίας στην αντιμετωπιζόμενη από την KRG απειλή του ISIS, η οποία εμφανίσθηκε το 2014. Σε αυτή την περίπτωση, η KRG έτυχε

υποστήριξης κυρίως από το Ιράν και την κυβέρνηση των ΗΠΑ, καταφέροντας έτσι να αποσοβήσει τη διάλυσή της. Έτερη αρνητική εξέλιξη αποτέλεσε η πρόθεση του Massoud Barzani να διεξαχθεί δημοψήφισμα για την ανεξαρτησία της KRG. Αρχικά, η πρόθεση ανακοινώθηκε από τον Massoud Barzani τον Ιούλιο του 2014 και επαναδιατυπώθηκε τόσο τον Οκτώβριο του 2015, όσο και τον Φεβρουάριο του 2016. Βέβαια, η θετική έκβαση των σχέσεων Τουρκίας-KRG αντιστράφηκε στις 7 Ιουνίου 2017, όταν ο ηγέτης της KRG ανακοίνωσε την επικείμενη διεξαγωγή δημοψηφίσματος ανεξαρτησίας στις 25 Σεπτεμβρίου 2017.

Σε πρώτη φάση, η αντίδραση των Τούρκων αξιωματούχων ήταν σχετικά χλιαρή, η οποία σε συνδυασμό με την πρότερη δήλωση του 2015 από τον Erdoğan, δημιούργησε την εντύπωση στην ηγεσία της KRG ότι η Τουρκία δεν θα εκδήλωνε αντίθεση στην ανεξαρτησία της. Εντούτοις, μερικές εβδομάδες προ της διεξαγωγής του δημοψηφίσματος, η Τουρκική ηγεσία εκδήλωσε με εμφαντικό τρόπο την αντίθεσή της στο ενδεχόμενο της ανεξαρτησίας της KRG, λαμβάνοντας θέση προσκείμενη στους υπερεθνικιστικούς κύκλους της χώρας. Χαρακτηριστικότερη αντίδραση αποτέλεσε η ομιλία του Erdoğan στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, στην οποία δήλωσε ότι «βήματα όπως αιτήματα για ανεξαρτησία, τα οποία δύνανται να δημιουργήσουν νέες κρίσεις και συγκρούσεις στην περιοχή, θα πρέπει να αποφεύγονται». Εν συνεχεία, στον ίδιο λόγο, κάλεσε την κυβέρνηση της KRG να ακυρώσει την πρωτοβουλία της προς την ανεξαρτησία (Mansour, 2017, σ. 461; Park, 2017, σ. 207; Stansfield, 2017, σσ. 372-373; Pusane, 2019b).

Πέραν της σκληρής ρητορικής, η Τουρκία προέβη και σε ποικίλες ενέργειες προκειμένου να εκδηλώσει την κατεξοχήν αρνητική στάση της έναντι του δημοψηφίσματος για την ανεξαρτησία της KRG. Η πλέον χαρακτηριστική ήταν η έναρξη διεξαγωγής στις 18 Σεπτεμβρίου 2017, ασκήσεων από τον Τουρκικό στρατό κατά μήκος των συνόρων με την KRG, σε συνεργασία με τον Ιρακινό στρατό. Επίσης, η Τουρκία προέβη στην αναστολή της δυνατότητας εκπομπής σε Κουρδικά δίκτυα ενημέρωσης, ενώ αμέσως μετά το δημοψήφισμα απαγόρευσε τη διέλευση πτήσεων προερχόμενες από τις πόλεις Erbil και Sulaimaniyah της KRG. Εντούτοις, η Τουρκία δεν προέβη στη διακοπή της ροής αργού πετρελαίου στον αγωγό Kirkuk-Ceyhan, καθώς και σε οικονομικές κυρώσεις έναντι της KRG. Βέβαια, ο όγκος του διακινηθέντος πετρελαίου και των εμπορικών συναλλαγών στο άμεσο διάστημα σημείωσε σχετικά σημαντική συρρίκνωση (Pusane, 2019b).

Πλην της Τουρκίας και φυσικά του Ιράκ, έντονη αντίδραση για το δημοψήφισμα υπήρξε και από μέρους των ΗΠΑ και της ΕΕ, με τον υπουργό εξωτερικών των ΗΠΑ να καλεί τον Massoud Barzani να προβεί σε ματαίωσή του. Αξιοσημείωτη ήταν και η αντίθεση του Ιράν, παρά το γεγονός ότι οι εμπορικές σχέσεις με την KRG ήταν ιδιαίτερα αναπτυσσόμενες. Υπό αυτό το πρίσμα, ο αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ) του Ιράν Mohammad Bagheri επισκέφθηκε την Άγκυρα τον Αύγουστο του 2017, με τις εν συνεχεία συνομιλίες να καταλήγουν στην απόφαση για την από κοινού δράση εναντίον του ενδεχομένου ανεξαρτησίας της KRG. Αμέσως μετά το δημοψήφισμα ανεξαρτησίας της KRG, ο αρχηγός των ΕΔ της Τουρκίας Hulusi Akar επισκέφθηκε την Τεχεράνη, με τις δύο πλευρές να υποστηρίζουν ομόφωνα τον ενισχυμένο ρόλο της κεντρικής κυβέρνησης της Βαγδάτης, η οποία αντιμετώπιζε μείζον ζήτημα εν σχέσει με την ακεραιότητα του Ιρακινού κράτους (Yücesoy, 2019, σσ. 13-14; Owtram, 2019, σ. 312).

Στο διεξαχθέν δημοψήφισμα ανεξαρτησίας της KRG, το 93,73% των ψηφοφόρων τάχθηκε υπέρ της ανεξαρτησίας. Υπό το φως της υπόψη εξέλιξης, η Τουρκία στράφηκε στην έναρξη της προσέγγισης με την κεντρική κυβέρνηση της Βαγδάτης, προκειμένου να αποσοβήσει το ενδεχόμενο της ανεξαρτησίας της KRG. Ο Ιρακινός πρωθυπουργός Abbadî ανταποκρίθηκε θετικά στην αλλαγή πλεύσης της Τουρκίας, επιτρέποντας μάλιστα τον Οκτώβριο του 2018 την επαναλειτουργία του Τουρκικού προξενείου στην πόλη Basra στο νότιο Ιράκ. Υπό την πίεση του συνόλου των όμορων κρατών, καθώς και πλειάδας σημαντικών διεθνών δρώντων, η KRG αντέστρεψε την απόφασή της για ανεξαρτησία, με τον Massoud Barzani να επιδιώκει την επαναφορά των σχέσεων με την Τουρκία (Gunes, 2019a, σ. 22; Cagartay, 2020, σ. 202).

Παρά την προσπάθεια των αξιωματούχων της KRG να επαναπροσεγγίσουν την Τουρκία, η ανταπόκριση της Τουρκικής ηγεσίας ήταν αρχικά διστακτική. Βέβαια, τον Ιούλιο του 2018, ο πρωθυπουργός της KRG Nechirvan Barzani προσκλήθηκε επίσημα για να παραστεί στην τελετή ανάληψης της προεδρίας από τον Recep Tayyip Erdoğan. Συνακόλουθα, τον Δεκέμβριο του 2018, έλαβε χώρα επίσκεψη περίπου 100 Τούρκων επιχειρηματιών στην εμπορική έκθεση στην πόλη Sulaimaniyah της KRG, οι οποίοι συναντήθηκαν με αξιωματούχους της KRG – συμπεριλαμβανομένου και του Nechirvan Barzani – προκειμένου να αναπτυχθούν οι εμπορικοί δεσμοί Τουρκίας και KRG.

Το έτος 2019, οι σχέσεις της KRG με την Τουρκία συνέχισαν την ανοδική τους πορεία, με τον νεοεκλεγέντα πρόεδρο της KRG Nechirvan Barzani να τυγχάνει υποδοχής ως ειδικός καλεσμένος του προέδρου Erdoğan, τον Ιούνιο του 2019 στην Κωνσταντινούπολη, όπου και συζήτησαν θέματα εμπορικού ενδιαφέροντος, με έμφαση στους υδρογονάνθρακες. Συναφώς, η KRG συνεργάστηκε από τον Μάιο του 2019 και έπειτα με την Τουρκία, για τη διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων στο βόρειο Ιράκ εναντίον θέσεων του PKK. Επί τούτου, τον Αύγουστο του 2019, κατά την επίσκεψή του στην Τουρκία, ο Nechirvan Barzani δήλωσε ανοιχτά την αντίθεση της KRG έναντι δρώντων που χρησιμοποιούν τα εδάφη της για να εξαπολύουν επιθέσεις σε όμορα κράτη και ειδικά στην Τουρκία (Pusane, 2019b).

Παρά την ομοφωνία της KRG με την Τουρκία αναφορικά με την αντιμετώπιση της απειλής του PKK, οι πρόσφατες εκτεταμένες επιχειρήσεις που διεξήγαγαν οι Τουρκικές ΕΔ σε συνεργασία με αυτές του Ιράν τον Ιούνιο του 2020, έτυχαν της αντίθεσης της KRG. Συγκεκριμένα, ο κυβερνητικός εκπρόσωπος της KRG καταδίκασε τις απώλειες ζώων αμάχων, καλώντας ταυτόχρονα την Τουρκία να σεβαστεί την εδαφική ακεραιότητα της KRG. Βέβαια, η παραπάνω δήλωση επισκιάστηκε από την αποκάλυψη ότι η Τουρκία έλαβε σημαντικό όγκο πληροφοριών από την KRG, προτού να προβεί στις στρατιωτικές επιχειρήσεις στο βόρειο Ιράκ, με αντάλλαγμα οικονομική βοήθεια (Ahval, 2020a; Ahval, 2020b; The Arab Weekly, 2020).

Η πλέον πρόσφατη σημαντική εξέλιξη στις σχέσεις Τουρκίας-KRG, αφορά στην ίδρυση διπλωματικού γραφείου στην Άγκυρα, η οποία ανακοινώθηκε στις 4 Σεπ 2020 από τον εκπρόσωπο εξωτερικών σχέσεων της KRG. Η υπόψη ανακοίνωση της KRG, έλαβε χώρα στο πλαίσιο επίσκεψης αντιπροσωπείας της KRG με επικεφαλής τον πρόεδρο Nechirvan Barzani, κατά την οποία διενεργήθηκαν επαφές κυρίως για θέματα σχετιζόμενα με την ασφάλεια και τις οικονομικές συναλλαγές. Η αντιπροσωπεία της KRG συναντήθηκε τόσο με τον υπουργό εξωτερικών Mevlüt Çavuşoğlu όσο και με τον πρόεδρο Erdoğan. Επίσης, άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι το γραφείο του προέδρου Erdoğan κατά τη ανακοίνωση του για τη διεξαχθείσα επίσκεψη, απέιχε από τη χρήση του όρου «Κουρδιστάν» (Ahval, 2020c).

4.3 Πολιτική Erdoğan έναντι των Κούρδων του Ιράν

Οι διακυμάνσεις στις σχέσεις της Τουρκίας με το Ιράν, έχουν επηρεασθεί σε σημαντικό βαθμό από το *Κουρδικό Ζήτημα*. Ειδικότερα, η ανάδυση του ΡΚΚ και η ένοπλη δράση του από το 1984, κατέστη ως βαρύνουσας σημασίας παράγοντας για τις σχέσεις των δύο κρατών. Αυτό καταδεικνύεται προδήλως από τη συμφωνία συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και Ιράν, η οποία συνάφθηκε τον Νοέμβριο του 1984 στην Άγκυρα, προβλέποντας την αποτροπή εντός των συνόρων τους κάθε δρώντα που επιβουλεύονταν την ασφάλεια της έτερης πλευράς. Ένα νέο πρωτόκολλο ασφαλείας συνάφθηκε τον Σεπτέμβριο του 1992, στο οποίο εκτός από την αποτροπή απειλών ασφαλείας, προβλέπονταν εξειδικευμένα η παρεμπόδιση της παράνομης διάσχισης των συνόρων.

Παρά τη σύναψη των προαναφερθεισών συμφωνιών, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, η Τουρκία κατηγορούσε συχνά το Ιράν για τη χρησιμοποίηση του ΡΚΚ ως εργαλείο επίτευξης των πολιτικών του στοχεύσεων έναντι της. Συγκεκριμένα, η Τουρκία διατείνονταν την ύπαρξη στρατοπέδων του ΡΚΚ στο έδαφος του Ιράν, από τα οποία εξαπολύονταν επιθέσεις εναντίον στόχων στο έδαφός της. Τον Μάιο του 1995, το στρατιωτικό σχέδιο επίθεσης του Τουρκικού στρατού εναντίον βάσεων του ΡΚΚ στο Ιράν, παρεμποδίσθηκε από τον τότε πρόεδρο Demirel, προκειμένου να αποφευχθεί ενδεχόμενη ένταση μεταξύ Τουρκίας και Ιράν. Παράλληλα, το 1995, έγιναν συναντήσεις μεταξύ του Demirel με τον Ιρανό ομόλογό του Rafsanjani, στο πλαίσιο των οποίων υπεγράφησαν συμφωνίες για την αντιμετώπιση της απειλής που συνιστούσε το ΡΚΚ και εν γένει οι αυτονομιστικές τάσεις των Κουρδικών πληθυσμών εντός των συνόρων τους, αλλά και στο Ιράκ (Koolae & Hafezian, 2017, σ. 74; Sinkaya, 2018, σσ. 848-849).

Η σύλληψη του Abdullah Öcalan τον Φεβρουάριο του 1999, σήμανε την έναρξη της αισθητής βελτίωσης των σχέσεων Τουρκίας-Ιράν, ενώ η ανάληψη της Τουρκικής πρωθυπουργίας από τον Recep Tayyip Erdoğan αποτέλεσε τον καταλύτη για την περαιτέρω εξομάλυνσή τους. Ειδικότερα, εν σχέσει με το *Κουρδικό Ζήτημα*, η πτώση του καθεστώτος του Saddam Hussein ένεκα της εισβολής των ΗΠΑ στο Ιράκ το 2003, αποτέλεσε το κομβικό γεγονός για την επαύξηση της συνεργασίας Τουρκίας και Ιράν, αφενός έναντι μαχητών του ΡΚΚ

και αφετέρου έναντι των μαχητών του Κουρδικού κόμματος του Ιράν υπό την ονομασία PJAK (Parti Jiyani Azadi Kurdistan) (Bengio, 2011, σ. 626).

Η απαρχή του PJAK πιθανολογείται περί το έτος 1997, όπου και δημιουργήθηκε κίνημα Κούρδων φοιτητών εντός του Ιράν, το οποίο εμπνεύστηκε από τη δράση του PKK και ειδικότερα του Öcalan. Το πρώτο κομματικό συνέδριο του PJAK διεξήχθη στις 25 Μαρτίου 2004. Η κεντρική ιδεολογία του κόμματος συνίσταται από τη λεγόμενη «δημοκρατική αυτοδιοίκηση», η οποία προέρχεται άμεσα από τη ιδεολογία του Öcalan για «δημοκρατική ομοσπονδιοποίηση». Το PJAK θέτει ισχυρή έμφαση σε θέματα όπως τα πολιτιστικά δικαιώματα, την οικολογία και την ισότητα των φύλων, με το τελευταίο να καταδεικνύεται από το γεγονός ότι συνπροεδρεύεται από άνδρα και γυναίκα.

Το PJAK κατά πολλούς αποτελεί ουσιαστικά παρακλάδι του PKK στο Ιράν, παρά το γεγονός ότι πολλά εκ των μελών του δεν είναι Ιρανοί, ενώ αρκετά μέλη με Ιρανική υπηκοότητα δρουν ταυτόχρονα στους κόλπους του PKK και του YPG. Κατ' αναλογία με το PKK, το PJAK διαχωρίζεται και αυτό ανάμεσα στον στρατιωτικό βραχίονα ονόματι *Δυνάμεις Άμυνας του Ανατολικού Κουρδιστάν* (Yekîneyên Rojhilatê Kurdistan – YRK) και στον πολιτικό βραχίονα ονόματι *Δημοκρατικός και Ελεύθερος Σύνδεσμος του Ανατολικού Κουρδιστάν* (Komeîgeya Demokratîk û Azad a Rojhilatê Kurdistanê – KODAR). Ο στρατιωτικός βραχίονας εδρεύει στα όρη Qandil του βόρειου Ιράκ, ενώ εικάζεται ότι διαθέτει περί τους 2.000 μαχητές, η πλειοψηφία των οποίων δρα στη Συρία και στο βόρειο Ιράκ (Brandon, 2018; Gunter, 2018, σσ. 194-195).

Η ένοπλη δράση του PJAK σε συνεργασία με το PKK άρχισε με την ίδρυσή του το 2004 και εντάθηκε από το 2005. Ένεκα αυτής της εξέλιξης και της απροθυμίας των ΗΠΑ για καταστολή των PJAK/PKK, η Τουρκία και το Ιράν εξωθήθηκαν σε περαιτέρω συνεργασία, προκειμένου να αντιμετωπίσουν από κοινού την αναδυθείσα απειλή. Τον Ιούλιο του 2004, ο Erdoğan επισκέφθηκε την Τεχεράνη προκειμένου να χαραχθεί κοινή στρατηγική για την αντιμετώπιση της ένοπλης δράσης των PJAK/PKK, ενώ με τη σειρά του το Ιράν ανακήρυξε τα υπόψη Κουρδικά κόμματα και κάθε συνεργαζόμενη ομάδα ως τρομοκρατικές οργανώσεις.

Συνακόλουθα, τόσο τον Φεβρουάριο του 2006 όσο και τον Απρίλιο του 2008, η Τουρκία και το Ιράν υπέγραψαν μνημόνια συνεργασίας για κοινή δράση εναντίον των ΡJAK/PKK, στο πλαίσιο της κοινής επιτροπής ασφαλείας που είχαν συστήσει τα δύο κράτη. Πέραν από την από κοινού διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων για την εξουδετέρωση στόχων των ΡJAK/PKK στα όρη Qandil, κυρίως τον Αύγουστο/Σεπτέμβριο του 2007 και τον Ιούνιο του 2008, Τουρκία και Ιράν ανέπτυξαν εκτεταμένη συνεργασία στον τομέα συλλογής πληροφοριών. Ο τότε αρχηγός των Τουρκικών ΕΔ İker Başbuğ επιβεβαίωσε την πολυεπίπεδη συνεργασία των ΕΔ Τουρκίας και Ιράν ενάντια στους Κούρδους αυτονομιστές, ενώ εν συνεχεία τον Σεπτέμβριο του 2011, ο Erdoğan επαναβεβαίωσε τη συνεργασία Τουρκίας-Ιράν απέναντι στην κοινή απειλή των ΡJAK/PKK (Brandon, 2007; Renard, 2008, σ. 2; Sinkaya, 2018, σσ. 853-854; Entessar, 2019, σ. 407).

Το Ιράν έχει κατ' επανάληψη κατηγορήσει τις ΗΠΑ για παρασκηνιακή στήριξη του ΡJAK προκειμένου να δράσει αποσταθεροποιητικά στο εσωτερικό του, παρά την άρνηση τόσο των ΗΠΑ όσο και της ηγεσίας του ΡJAK περί τούτου. Βέβαια, η επίσκεψη του ηγέτη του ΡJAK Abdul Rahman Haji Ahmadi, τον Αύγουστο του 2007 στις ΗΠΑ, έχει εγείρει περαιτέρω υποψίες για την προαναφερθείσα παρασκηνιακή συνεργασία, αν και δεν επιβεβαιώθηκε η συνάντηση με Αμερικανούς αξιωματούχους. Προκειμένου να καθησυχαστεί η Τουρκία, οι ΗΠΑ έθεσαν το ΡJAK τον Φεβρουάριο του 2009 στον κατάλογο με τις τρομοκρατικές οργανώσεις, με το Αμερικανικό Υπουργείο Οικονομικών να απαγορεύει οποιαδήποτε δoσοληψία με άτομα και φορείς που συνδέονται με αυτό (McCurdy, 2008, σ. 96; Renard, 2008, σσ. 2-3; Gunter, 2018, σ. 195).

Το καλοκαίρι του 2011, οι ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ ΡJAK και Ιρανικού στρατού εντάθηκαν, με αποτέλεσμα το ΡJAK υποστεί καίρια πλήγματα και εν συνεχεία περί τα τέλη του Σεπτεμβρίου του 2011 να κηρύσσεται αμοιβαία κατάπαυση πυρός. Η παραπάνω εξέλιξη σε συνδυασμό με τη δημιουργηθείσα ένταση ανάμεσα στην Τουρκία και το Ιράν από τα τέλη του 2011, αναφορικά με τη *Συριακή Κρίση*, επέφερε σημαντική μείωση στη συνεργασία των δύο κρατών για την εξάλειψη της απειλής των ΡJAK/PKK. Άμεση συνέπεια αυτής της εξέλιξης αποτέλεσε το γεγονός ότι πλέον η Τουρκία δεν ήταν σε θέση να συλλέξει επαρκείς πληροφορίες για τις κινήσεις των μαχητών των ΡJAK/PKK. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της προαναφερθείσας συνέπειας ήταν η επιτυχημένη επίθεση του

PKK στην επαρχία Hakkarî της νοτιοανατολικής Τουρκίας με χρήση βαρέως οπλισμού, για τη διακίνηση του οποίου εικάζεται ότι είχε γνώση η Ιρανική πλευρά (Larrabee & Nader, 2013, σ. 11; Gunter, 2018, σσ. 153,195).

Μετά την κατάπαυση του πυρός μεταξύ PJAK και Ιρανικού στρατού, από κοινού PJAK και PKK άρχισαν να αποστέλλουν μαχητές στη Συρία, ειδικά από το 2014, όπου και αυξήθηκε η παρουσία αντικαθεστωτικών Συριακών δυνάμεων, οι οποίες λάμβαναν στήριξη από την Τουρκία. Εν συνεχεία, το 2015, το PJAK προέβη σε επανέναρξη της ένοπλης σύγκρουσης εναντίον των Ιρανικών δυνάμεων, της οποίας η ένταση έφθασε στο ζενίθ κατά τον μήνα Αύγουστο του υπόψη έτους. Υπό το πρίσμα της ταυτόχρονης άρσης της εκχειρίας του PKK με την Τουρκική κυβέρνηση το καλοκαίρι του 2015, καθώς και της απόπειρας πραξικοπήματος του Ιουλίου του 2016, οι σχέσεις μεταξύ Ιράν και Τουρκίας άρχισαν πάλι να βελτιώνονται.

Υπό το διαμορφωθέν περιβάλλον της αναζωπύρωσης της δραστηριότητας των PJAK/PKK, καθώς και του δημοψηφίσματος ανεξαρτησίας της KRG στο Ιράκ, η Τουρκία και το Ιράν προέβησαν το 2017 στην υπογραφή πρωτοκόλλου ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των συνοριακών δυνάμεων των δύο χωρών. Ακολούθως, το 2018, διεξήχθη επίσημη συνάντηση των διοικητών των μονάδων συνοριακής φύλαξης της Τουρκίας και του Ιράν, στην οποία επισημάνθηκε η ισχυρή πρόθεση των δύο πλευρών για την καταπολέμηση των PJAK/PKK. Η κοινή δράση Τουρκίας και Ιράν εναντίον των PJAK/PKK συνεχίσθηκε τον Μάρτιο του 2019, με τις δυνάμεις τους να πλήττουν θέσεις των Κούρδων ανταρτών στο βόρειο Ιράκ. Παρά τη διαφαινόμενη ύφεση στις σχέσεις Τουρκίας-Ιράν τον Φεβρουάριο του 2020 ένεκα των αποκλίνοντων συμφερόντων στη *Συριακή Κρίση*, οι δύο πλευρές συνεργάσθηκαν στα μέσα Ιουνίου του 2020, εναντίον θέσεων των PKK/PJAK στο βόρειο Ιράκ. Συναφώς, στις 17 Σεπτεμβρίου 2020, ο Τούρκος πρόεδρος Erdoğan και ο Ιρανός πρόεδρος Rouhani εξέδωσαν κοινό ανακοινωθέν, στο οποίο τόνισαν τη βαρύτητα την οποία δίδουν τα δύο κράτη στην από κοινού συνεργασία για την αντιμετώπιση των PJAK/PKK (RUDAW, 2018; Cagaptay, 2020, σ. 163; Erdemir, 2020; Iddon, 2020).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ERDOGAN ΕΠΙ ΤΟΥ ΚΟΥΡΔΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

5.1 Πολιτική Εκπροσώπηση των Κούρδων στην Τουρκική Πολιτική Σκηνή

Όπως αναφέρθηκε στο υποκεφάλαιο 2.3 της παρούσας εργασίας, τα πρώτα επίσημα Κουρδικά πολιτικά κόμματα εντός της Τουρκίας έκαναν την εμφάνισή τους τη δεκαετία του 1990, αρχικά με το HEP (1990) και εν συνεχεία με το DEP (1993) και το HADEP (1994). Ως εκ τούτου, η πολιτική εκπροσώπηση των Κούρδων της Τουρκίας έλαβε μία οργανωμένη μορφή, παρά το γεγονός ότι τα παραπάνω κόμματα έτυχαν δίωξης και παύσης λειτουργίας (HEP το 1993 και DEP το 1994) από το Τουρκικό κράτος, επί τη βάση του ισχυρισμού ότι υπονόμειαν την εδαφική ακεραιότητα και την εθνική ενότητα της Τουρκίας.

Εν τούτοις, ο μετασχηματισμός της σύγκρουσης με το PKK μετά τη σύλληψη του Abdullah Öcalan το 1999, καθώς και οι δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις από τις αρχές της δεκαετίας του 2000, στο πλαίσιο της διαδικασίας ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ, δημιούργησαν τον απαραίτητο χώρο δράσης στα Κουρδικά και φιλο-Κουρδικά πολιτικά κόμματα να συμμετάσχουν στην Τουρκική πολιτική σκηνή και να καταστούν σημαντικοί δρώντες εντός αυτής. Βέβαια, η εκπροσώπηση των Κουρδικών κομμάτων στην Τουρκική Εθνική Συνέλευση (Türkiye Büyük Millet Meclisi – TBMM) περιορίζονταν σημαντικά από το όριο του ποσοστού 10%, το οποίο είχε καθιερωθεί από το στρατιωτικό καθεστώς της περιόδου 1980-1983, προκειμένου ένα κόμμα να έχει εκπροσώπους σε αυτή. Το υπόψη όριο διατηρείται μέχρι σήμερα, αποτελώντας παράγοντα αποκλεισμού πλειάδας κομμάτων από την TBMM και έλλειψης αναλογικότητας ανάμεσα στα ποσοστά ψήφων και τις θέσεις που λαμβάνουν τα κόμματα εντός αυτής (Updegraff, 2012, σ. 121; Grigoriadis, 2016, σ. 40; Celep, 2018, σ. 6; Gunes, 2019b, σ. 259).

Στις εθνικές εκλογές του Νοεμβρίου του 2002, όπου και αναδείχθηκε για πρώτη φορά νικητής το *Κόμμα Δικαιοσύνης και Προόδου* (Adalet ve Kalkinma Partisi – AKP) του Recep Tayyip Erdoğan, το Κουρδικό κόμμα DEHAP (Demokratik Halk Partisi) απέσπασε ποσοστό 6,14% και παρέμεινε εκτός TBMM. Σημειώνεται ότι, το DEHAP αποτελούσε διάδοχο του HADEP, το οποίο τέθηκε από το Τουρκικό κράτος εκτός νομιμότητας τον Μάρτιο του 2003. Εν συνεχεία, εντός

του 2003 έπαυσε τη λειτουργία του και το DEHAP, υπό τον φόβο επιβολής κυρώσεων από το Τουρκικό κράτος (Satana, 2012, σ. 175; Uzun, 2018, σ. 159).

Το επόμενο σημείο καμπής για την πολιτική εκπροσώπηση των Κούρδων στην Τουρκία, ήταν η ίδρυση του του *Κόμματος Δημοκρατικής Κοινωνίας* (Demokratik Toplum Partisi – DTP), στις 9 Νοεμβρίου 2005. Το υπόψη κόμμα είχε θέσει ως σκοπό όχι μόνο την εκπροσώπηση των Κούρδων, αλλά και άλλων τμημάτων της Τουρκικής κοινωνίας. Στις κοινοβουλευτικές εκλογές του Ιουλίου του 2007, το DTP κατάφερε να εκλέξει 21 βουλευτές. Αν και το συνολικό ποσοστό που απέσπασε το DTP ήταν μικρότερο του 10%, εντούτοις μέσω της ανεξάρτητης υποψηφιότητας των μελών του στις επιμέρους εκλογικές περιφέρειες, κατέστη εφικτό να εκλέξει τον παραπάνω σημαντικό αριθμό βουλευτών στην TBMM.

Η θέση του DTP ως σημαντικός δρώντας στην Τουρκική πολιτική σκηνή ενισχύθηκε περαιτέρω στις δημοτικές εκλογές που διεξήχθησαν στις 29 Μαρτίου 2009. Συγκεκριμένα, κατέλαβε την πρώτη θέση σε 8 περιφερειακά και 50 τοπικά συμβούλια, συμπεριλαμβανομένων των πόλεων Van και Diyarbakir, στις οποίες υφίστανται οι μεγαλύτερες Κουρδικές κοινότητες εντός Τουρκίας. Βέβαια, το DTP είχε και αυτό την τύχη των προκατόχων του, όπου κατόπιν σχετικής απόφασης του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Τουρκίας, αφενός παύθηκε λειτουργία του και αφετέρου τέθηκαν εκτός TBMM κάποια εκλεγμένα μέλη του (Gunes, 2019a, σ. 50; Gunes, 2019b, σσ. 261, 267).

Διάδοχος του παυθέντος DTP ως κύριος πολιτικός εκπρόσωπος των Κούρδων της Τουρκίας, τέθηκε το *Κόμμα Ειρήνης και Δημοκρατίας* (Barış ve Demokrasi Partisi – BDP), το οποίο ιδρύθηκε στις 3 Μαΐου 2008. Υιοθέτησε ιδεολογικά τη «δημοκρατική αυτονομία» του Öcalan, προτείνοντας την ως το ενδεικνυόμενο πλαίσιο επίλυσης του *Κουρδικού Ζητήματος* στην Τουρκία. Παράλληλα, καθιέρωσε την ανάθεση των ανώτερων ηγετικών θέσεων του κόμματος – συμπεριλαμβανομένης και της προεδρίας – από κοινού σε άνδρα και γυναίκα, προκειμένου να προωθήσει την ισότητα και τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική. Συναφώς, το BDP συμμετείχε ως παρατηρητής στη *Σοσιαλιστική Διεθνή*, υποστηρίζοντας ταυτόχρονα την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ, ενώ ταυτόχρονα αρκετοί εκ των εκπροσώπων του ήταν αλεβιτικού θρησκευτικού

προσανατολισμού (Gunter, 2018, σ. 57; Gunes, 2019, σ. 8; Gunes, 2019b, σ. 261).

Τον Απρίλιο του 2011, το BDP προέβη σε συνεργασία με έτερα 17 πολιτικά κόμματα και μη κυβερνητικές οργανώσεις, στον σχηματισμό της πολιτικής συμμαχίας υπό την ονομασία «Μπλοκ για την Εργασία, την Ειρήνη και τη Δημοκρατία» (Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloğu – EDÖB). Το κύριο επιχείρημα στο μανιφέστο του EDÖB αποτέλεσε ότι το *Κουρδικό Ζήτημα* θα παραμένει άλυτο, εφόσον το Τουρκικό κράτος υιοθετεί έναντι αυτού την καταπίεση, την αφομοίωση, την άρνηση και τη στασιμότητα. Στις εθνικές εκλογές της 12^{ης} Ιουνίου 2011, το EDÖB υποστήριξε ανεξάρτητους υποψηφίους, προκειμένου να εκλεγούν ανεξάρτητα από το εάν επιτευχθεί το τεθέν όριο του 10% για είσοδο στην TBMM. Το αποτέλεσμα των υπόψη εκλογών ήταν ιδιαίτερα θετικό για το EDÖB, δεδομένου ότι απέσπασε το 6,58% των συνολικών ψήφων και κατάφερε να εκλέξει 36 βουλευτές στην TBMM, στην πλειοψηφία τους Κούρδοι (Satana, 2012, σσ. 176, 179; Gunes, 2019a, σ. 51; Gunes, 2019b, σσ. 261-262).

Ως συνέχεια του EDÖB, ιδρύθηκε το *Λαϊκό Δημοκρατικό Κογκρέσσο* (Halkların Demokratik Kongresi – HDK), προκειμένου να αποτελέσει το αντιπροσωπευτικό σώμα για κοινωνικές/πολιτικές ομάδες και κόμματα της αντιπολίτευσης στην Τουρκία. Τον Αύγουστο του 2012, ιδρύθηκε το *Λαϊκό Δημοκρατικό Κόμμα* (Halkların Demokratik Partisi – HDP) ως κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του HDK σε εθνικό επίπεδο, ενώ το BDP μετασχηματίστηκε σε DBP (Demokratik Bölgeler Partisi) αναλαμβάνοντας ρόλο αποκλειστικά σε τοπικό επίπεδο. Πέραν του κύριου προσανατολισμού προς τους Κούρδους, το HDP προσπάθησε να θέσει εαυτόν ως αριστερό κόμμα με κοσμικό χαρακτήρα, απευθυνόμενο κατ' αυτόν τον τρόπο σε ευρύτερο ακροατήριο και κυρίως στις περιθωριοποιημένες και καταπιεσμένες ομάδες (Grigoriadis, 2016, σ. 40; Celcer, 2018, σσ. 6-7; Gunes, 2019b, σ. 262).

Το HDP δημιούργησε γρήγορα ένα ευρύ οργανωτικό δίκτυο και ξεχωριστούς βραχίονες νεολαίας και γυναικών, καλύπτοντας όλες τις Τουρκικές επαρχίες και κυρίως τις μεγάλες πόλεις στα δυτικά παράλια. Ο κύριος πολιτικός στόχος του HDP είναι να καταστεί εκπρόσωπος των ομάδων εκείνων της Τουρκικής κοινωνίας, οι οποίες ιστορικά έχουν περιθωριοποιηθεί από το Τουρκικό

κράτος και αγνοούνται από τα παραδοσιακά μεγάλα Τουρκικά κόμματα. Έτερος σημαντικός πολιτικός στόχος του HDP είναι ένα νέο Τουρκικό δημοκρατικό σύνταγμα, το οποίο να ενδυναμώνει το κοινοβουλευτικό σύστημα, να εγγυάται αστικά/πολιτικά δικαιώματα των πολιτών της χώρας, καθώς και να συμβάλλει στην επίλυση του *Κουρδικού Ζητήματος*. Το HDP προτείνει ένα αποκεντρωμένο Τουρκικό πολιτικό σύστημα, με κύριο χαρακτηριστικό την τοπική αυτοδιοίκηση για την κάλυψη των αναγκών των διαφορετικών μειονοτικών ομάδων και την προστασία της κουλτούρας/ταυτότητάς τους (Gunes, 2019b, σ. 263).

Κατά όμοιο τρόπο με το BDP, το HDP έχει θέσει την από κοινού ανάληψη ανώτερων ηγετικών θέσεων σε άνδρες και γυναίκες, ενώ εξ αρχής τέθηκε το 50% ως ποσοστό συμμετοχής των γυναικών ως υποψήφιοι για τις εθνικές και τοπικές εκλογές της Τουρκίας. Επίσης, το HDP είναι υπέρ των αιτημάτων των Αλεβιτών μουσουλμάνων της Τουρκίας και κυρίως του αιτήματος που αφορά στην κατάργηση της υποχρεωτικής θρησκευτικής παιδείας από το εθνικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Συναφώς, το HDP αντιτίθεται στην αυστηρή εφαρμογή της κοσμικότητας κατά τα κεμαλικά πρότυπα. Συγκεκριμένα, στηρίζει τον πλήρη διαχωρισμό του κράτους από την θρησκεία, επιδιώκοντας την αναδόμηση της σχέσης ανάμεσα στο κράτος και τις θρησκευτικές αρχές, βάσει ενός νέου μοντέλου κοσμικότητας που προστατεύει την ανεξιθρησκεία (Gunter, 2018, σ. 132; Gunes, 2019b, σ. 264).

Τον Ιούνιο του 2014, την από κοινού προεδρία του HDP ανέλαβαν ο Selahattin Demirtaş και η Figen Yükksekdağ. Ειδικά ο Demirtaş, είχε ήδη αρκετή εμπειρία ως μέλος Κουρδικών κομμάτων και βουλευτής στην TBMM. Αναλυτικότερα, το 2007, όντας μέλος του κόμματος DTP εξελέγη βουλευτής ως ανεξάρτητος υποψήφιος, ένεκα του τεθέντος ορίου του 10%. Κατόπιν της παύσης λειτουργίας του DTP το 2009, εξελέγη στην από κοινού προεδρία του κόμματος BDP, το οποίο εν συνεχεία ενσωματώθηκε στο νεότευκτο HDP, όπου και ανέλαβε την από κοινού προεδρία με την Yükksekdağ. Ο Demirtaş αναδείχθηκε σε εμβληματική μορφή του HDP και της Τουρκικής πολιτικής σκηνής, αρχής γενομένης από τις πρώτες προεδρικές εκλογές που διεξήχθησαν στην Τουρκία στις 10 Αυγούστου 2014, όπου και τέθηκε υποψήφιος για το χρίσμα του προέδρου της χώρας.

Κατά την προεκλογική εκστρατεία του HDP, ο Demirtaş επικέντρωσε σημαντικά στη ρητορική εναντίον του Erdoğan, διατυπώνοντας τη χαρακτηριστική ρήση «Δεν θα σε κάνουμε πρόεδρο». Κατ' αυτόν τον τρόπο τόνισε την αντίθεσή του στην πρόθεση του Erdoğan να τροποποιήσει το σύνταγμα, προκειμένου να καταργήσει το κοινοβουλευτικό σύστημα και να καθιερώσει προεδρικό σύστημα. Εντούτοις, ο Demirtaş έλαβε ποσοστό 9,76%, το οποίο αν και μικρότερο του ισχύοντος ορίου, εντούτοις έδινε σημαντικές ελπίδες για τις επικείμενες κοινοβουλευτικές εκλογές του Ιουνίου του 2015 (Köse, 2017, σ. 153; Grigoriadis, 2016, σσ. 41-42; Celep, 2018, σ. 16; Gunter, 2018, σσ. 88, 132).

Το πλέον σημαντικό στοιχείο της υποψηφιότητας του HDP στις κοινοβουλευτικές εκλογές του 2015, ήταν η απόφαση να λάβει μέρος σε αυτές ως ενιαίο πολιτικό κόμμα και όχι να υποστηρίξει ανεξάρτητους υποψηφίους. Η παραπάνω απόφαση θεωρήθηκε σε κάθε περίπτωση υψηλού ρίσκου, δεδομένου ότι ενδεχόμενη μη επίτευξη ποσοστού 10% και άνω, θα σήμαινε αυτόματα την πολιτική ηγεμονία του Erdoğan, ένεκα της μη ύπαρξης αντιπολίτευσης Κουρδικού προσανατολισμού εντός της TBMM. Στις εκλογές του 2015, το HDP απευθύνθηκε κατά κύριο λόγο στην κοσμικού προσανατολισμού μερίδα της μεσαίας τάξης της Τουρκίας, η οποία είχε απογοητευθεί από την πολιτική των κυβερνήσεων του Erdoğan και ήταν εναντίον της εισαγωγής του προεδρικού συστήματος.

Οι εκλογές στις 7 Ιουνίου 2015 είχαν ιδιαίτερα θετική έκβαση για το HDP, δεδομένου ότι κατάφερε να λάβει την τέταρτη γενική θέση και να επιτύχει ποσοστό 13,1%, καθιστώντας το έτσι το πρώτο Κουρδικό πολιτικό κόμμα στην Τουρκία που καταφέρνει υπέρβαση του τεθέντος ορίου του 10%. Το παραπάνω αποτέλεσμα εξασφάλισε στο HDP 80 έδρες στην TBMM, εδραιώνοντας το έτσι ως σημαντικό δρώντα στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας. Από την πλευρά του κυβερνώντος AKP, το επιτευχθέν ποσοστό του 40,9% δεν αποτέλεσε ευχάριστη εξέλιξη, λαμβάνοντας υπόψη ότι δεν εξασφάλιζε την κοινοβουλευτική πλειοψηφία (258 έδρες εκ των 550). Ένεκα της αδυναμίας σχηματισμού κυβέρνησης συνασπισμού, επανακηρύχθηκαν κοινοβουλευτικές εκλογές με ορισθείσα ημερομηνία διεξαγωγής την 1 Νοεμβρίου 2015. Υπό το διαμορφωθέν πολιτικό σκηνικό και σε συνδυασμό με την επανέναρξη των εχθροπραξιών του Τουρκικού στρατού με το PKK, το AKP επιχείρησε να κερδίσει το χαμένο εκλογικό έδαφος κατηγορώντας έντονα το HDP για διασυνδέσεις με το PKK.

Το HDP και ειδικότερα ο Demirtaş, τόνισαν σε δημόσιες δηλώσεις την ξεκάθαρη διαφοροποίησή τους έναντι του ΡΚΚ. Εντούτοις, οι αποκλίνουσες φωνές εντός του HDP, οι παρεμβάσεις από ηγετικά στελέχη του ΡΚΚ συμπεριλαμβανομένου και του Öcalan, καθώς και οι μείζονες τρομοκρατικές επιθέσεις που έλαβαν χώρα στο αμέσως επόμενο διάστημα δεν συνεισέφεραν θετικά στην επιχειρηθείσα αποστασιοποίηση του HDP από το ΡΚΚ. Αποτέλεσμα της ρητορικής του AKP, ήταν η μείωση του ποσοστού του HDP στο 10,76% στις εκλογές της 1^{ης} Νοεμβρίου 2015 και συνακόλουθα των εδρών στην TBMM από 80 σε 59. Αντίθετα, το AKP με ποσοστό 49,5% εξασφάλισε 317 έδρες στην TBMM και συνακόλουθα την κυρίαρχη πλειοψηφία (Grigoriadis, 2016, σσ. 42-44; Bardakçi, 2016, σσ. 8-9; Celep, 2018, σσ. 2,10-11; Gurses, 2020, σ. 4).

Στις 20 Μαΐου 2016, η TBMM υπερψήφισε νόμο για την άρση της ασυλίας των βουλευτών του HDP, με αρκετούς εξ αυτών να συλλαμβάνονται και να φυλακίζονται ένεκα κατηγοριών σχετιζόμενες με προπαγάνδα υπέρ του ΡΚΚ. Ακόμη και οι προεδρεύοντες του HDP Selahattin Demirtaş και η Figen Yüksekdağ συνελήφθησαν τον Νοέμβριο του 2016 με πρόσχημα όμοιες κατηγορίες, παραμένοντας μέχρι σήμερα φυλακισμένοι. Εντούτοις, στις κοινοβουλευτικές εκλογές στις 24 Ιουνίου 2018, το HDP κατάφερε και πάλι να εισέλθει στην TBMM, επιτυγχάνοντας ποσοστό 11,7% και λαμβάνοντας 67 έδρες.

Έτερο πρόσφατο δείγμα της ισχυρής εκλογικής βάσης του HDP, παρά τη συνεχιζόμενη φυλάκιση της ηγεσίας του, αποτελεί η έκβαση των Τουρκικών τοπικών εκλογών του Ιουνίου του 2019. Συγκεκριμένα, το HDP διατήρησε τη θέση του ως πλειοψηφία στις Κουρδικές πόλεις της νοτιοανατολικής Τουρκίας, ενώ παράλληλα λόγω της κινητοποίησης που προκάλεσε στην υπόλοιπη Τουρκία, συνέβαλλε στην ήττα του AKP τόσο στην Άγκυρα όσο και στην Κωνσταντινούπολη. Ειδικά όσον αφορά στην Κωνσταντινούπολη, η ήττα του AKP επήλθε μετά από κυριαρχία χρονολογηθείσα από 1994 όπου και χρίσθηκε δήμαρχος ο Erdoğan, γεγονός το οποίο καταδεικνύει τη δυναμική που κατέχει πλέον το HDP στην Τουρκική πολιτική σκηνή (Geerdink, 2019; Gunes, 2019a, σ. 57; Gunes, 2019b, σσ. 268-269; Duvar English, 2020a; Gurses, 2020).

5.2 Πολιτική Erdoğan έναντι των Κούρδων στο εσωτερικό της Τουρκίας

Στις Τουρκικές κοινοβουλευτικές εκλογές του Νοεμβρίου του 2002, το AKP του Recep Tayyip Erdoğan σημείωσε σημαντικών διαστάσεων νίκη. Παρά το γεγονός ότι έλαβε περί το 34% των ψήφων, εντούτοις λόγω του ορίου του 10% για την εισαγωγή στην TBMM, κατάφερε να κερδίσει περί τα 2/3 των εδρών της. Ένεκα της ποινής φυλάκισης την οποία εξέτιε ο Erdoğan, προσωρινός πρωθυπουργός ορίσθηκε ο Abdullah Gül. Κατόπιν ψήφισης σχετικής συνταγματικής ρύθμισης, ο Erdoğan ανέλαβε πρωθυπουργός τον Μάρτιο του 2003.

Η εκπνευσμένη από το AKP διαφοροποιημένη στάση έναντι των έτερων παραδοσιακών Τουρκικών πολιτικών κομμάτων επί του *Κουρδικού Ζητήματος*, αποτέλεσε πόλο έλξης για τους Κούρδους ψηφοφόρους. Ειδικότερα, οι Κούρδοι με έντονες ισλαμικές καταβολές αποτέλεσαν σημαντικό τμήμα του εκλογικού σώματος που ψήφισε υπέρ του AKP, συμβάλλοντας καθοριστικά στην εκλογική νίκη που πέτυχε τον Νοέμβριο του 2002. Μάλιστα, ο Erdoğan κατόπιν των υπόψη εκλογών όρισε ως αναπληρωτή αρχηγό του AKP, τον Κουρδικής καταγωγής βουλευτή του κόμματος Dengir Mir Firat.

Η νεότευκτη κυβέρνηση του Erdoğan είχε την τύχη να αναλάβει τα ηνία της Τουρκίας, κατόπιν της εφαρμογής σημαντικών μεταρρυθμίσεων στο πλαίσιο ένταξης της στην ΕΕ. Συγκεκριμένα, τον Οκτώβριο του 2001 ψηφίσθηκαν τροποποιήσεις του συντάγματος, βάσει των οποίων αίρονταν οι νομικές απαγορεύσεις περί της χρήσης άλλων γλωσσών πλην της Τουρκικής, ενώ τον Οκτώβριο του 2002 καταργήθηκε η θανατική καταδίκη, γεγονός το οποίο κατέστησε εφικτή τη μετατροπή της ποινής του Öcalan σε ισόβια κάθειρξη.

Υπό αυτό το πλαίσιο, η κυβέρνηση του Erdoğan αρχικά προέβη στην καθολική άρση του καθεστώτος έκτακτης ανάγκης (OHAL). Εντούτοις, η προώθηση και ψήφιση τα έτη 2003 και 2004 πέντε νομοθετικών πακέτων εναρμόνισης με τις ενταξιακές αξιώσεις της ΕΕ, αποτέλεσαν τον καταλύτη για την έναρξη της θετικής μεταστροφής του Τουρκικού κράτους έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος*. Σημαντικότερες προβλέψεις αποτέλεσαν η άρση των περιορισμών στην ελευθερία έκφρασης, η επαναφορά των Κουρδικών ονομάτων των

Κουρδικών χωριών, η δυνατότητα τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών μεταδόσεων στην Κουρδική γλώσσα, η εισαγωγή νόμου για μερική χορήγηση αμνηστίας σε αντάρτες του ΡΚΚ, καθώς και η εφαρμογή πλαισίου επιστροφής εσωτερικά εκτοπισμένων Κούρδων στις εστίες τους στη νοτιοανατολική Τουρκία (Yavuz & Özcan, 2006, σσ. 108-109; Bachcheli & Noel, 2010, σσ. 105-106; Weiss, 2016, σ. 7; Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σσ. 56-57).

Πέραν από τα άρτι ψηφισθέντα μεταρρυθμιστικά νομοθετικά πακέτα, η ρητορική του Erdoğan κατά το έτος 2005 περί του *Κουρδικού Ζητήματος*, συνέβαλλε ακόμη περισσότερο στη δημιουργία θετικής εικόνας εκ μέρους των Κούρδων της Τουρκίας. Συγκεκριμένα, στις αρχές Αυγούστου του 2005, στο πλαίσιο συνάντησης του Erdoğan με ακαδημαϊκούς στην Άγκυρα, ο Erdoğan έκανε μνεία στην ύπαρξη του *Κουρδικού Ζητήματος* και στην «Τουρκική ιθαγένεια» για το σύνολο των Τούρκων πολιτών. Βέβαια, η ομιλία που ακολούθως έλαβε χώρα στις 12 Αυγούστου 2005, κατά την επίσκεψη του Erdoğan στην πόλη Diyarbakir της νοτιοανατολικής Τουρκίας, συνέβαλλε ακόμη περισσότερο στην υπόψη θετική εικόνα. Σε αυτήν, ο Erdoğan αναγνώρισε τα λάθη των παρελθουσών κυβερνήσεων για το *Κουρδικό Ζήτημα*, τονίζοντας συνακόλουθα τη δέσμευσή του για την επίλυσή του, μέσω του εκδημοκρατισμού και της οικονομικής προόδου. Ως αποτέλεσμα της διαμορφωθείσας θετικής εικόνας, τον Οκτώβριο του 2005 η ΕΕ κήρυξε την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Τουρκία (Yavuz & Özcan, 2006, σ. 111; Ensaroğlu, 2013, σ. 12; Köse, 2017, σ. 141; Gunter, 2018, σ. 104).

Παρά τη θέση σε ισχύ των προαναφερθέντων νομοθετικών πακέτων και της προσέγγισης των Κούρδων μέσω της αναγνώρισης της ύπαρξης του *Κουρδικού Ζητήματος*, η κυβέρνηση Erdoğan υπό την πίεση της επανέναρξης των εχθροπραξιών με το ΡΚΚ τον Ιούνιο του 2004 και της αντίδρασης της ηγεσίας των Τουρκικών ΕΔ για τη στάση του έναντι των Κούρδων, προέβη το 2006 σε διαταγή έναρξης στρατιωτικών επιχειρήσεων στο βόρειο Ιράκ εναντίον θέσεων του ΡΚΚ. Ταυτόχρονα, η κυβέρνηση Erdoğan έθεσε το 2006 σε ισχύ νέο αντιτρομοκρατικό νόμο, βάσει του οποίου επιτρέπεται στις Τουρκικές αρχές να διώξουν ποινικά αφενός τους τρομοκράτες του ΡΚΚ και τους άμεσους συνεργάτες τους και αφετέρου οποιονδήποτε πολιτικό, δημοσιογράφο ή εν γένει ακτιβιστή εκφράζεται

υπέρ τους (Bachcheli & Noel, 2010, σσ. 108-109; Updegraff, 2012, σ. 124; Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σ. 57).

Οι επόμενες Τουρκικές κοινοβουλευτικές εκλογές στις 23 Ιουλίου 2007, διεξήχθησαν υπό τη σκιά της ακύρωσης από το Συνταγματικό Δικαστήριο της Τουρκίας, τον Μάιο του 2007, της εκλογής στην προεδρία του υποψηφίου του ΑΚΡ Abdullah Gül. Εντούτοις, ο Erdoğan επανεξελέγη θριαμβευτικά πρωθυπουργός, κατόπιν της επίτευξης του εντυπωσιακού ποσοστού του 47%, που του παρείχε την κυριαρχική πλειοψηφία στην TBMM. Βέβαια, η εκλογική επίδοση του ΑΚΡ στις περιοχές της Τουρκίας με μεγάλους Κουρδικούς πληθυσμούς ήταν εξίσου εντυπωσιακή. Ειδικά στο Diyarbakir, το ποσοστό ψήφων του ΑΚΡ σχεδόν τριπλασιάστηκε εν σχέσει με το ποσοστό των εκλογών του 2002, ενώ 75 εκ των εκλεγέντων βουλευτών του ΑΚΡ ήταν Κουρδικής καταγωγής. Εν κατακλείδι, το αποτέλεσμα των κοινοβουλευτικών εκλογών του 2007 κατέδειξε ότι παρά την επανέναρξη της σύγκρουσης των Τουρκικών αρχών με το ΡΚΚ, μεγάλη μερίδα μετριοπαθών Κούρδων θεώρησε ότι η κυβέρνηση Erdoğan κινήθηκε στη σωστή κατεύθυνση αναφορικά με το *Κουρδικό Ζήτημα* (Güzeldere, 2009, σ. 295; Bachcheli & Noel, 2010, σσ. 111-113; Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σ. 58).

Η εκλογική νίκη του Erdoğan τον Ιούλιο του 2007, ενίσχυσε περαιτέρω τη θέση του στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας. Υπό αυτό το πρίσμα, τον Αύγουστο του 2007 αμέσως μετά τον σχηματισμό της νέας TBMM, ο Erdoğan υποδέχθηκε στην Άγκυρα τον Ιρακινό πρωθυπουργό Al-Maliki, με τους δύο ηγέτες να συνυπογράφουν μνημόνιο συνεργασίας για την καταστολή του ΡΚΚ στο βόρειο Ιράκ. Βέβαια, η επίθεση του ΡΚΚ εναντίον Τουρκικών δυνάμεων στις 21 Οκτωβρίου 2007, προκάλεσε πολλές εσωτερικές αντιδράσεις, με την TBMM να εγκρίνει τη διεξαγωγή στρατιωτικής επιχείρησης στο βόρειο Ιράκ.

Πέραν των στρατιωτικών μέσων, ο Erdoğan επεδίωξε να εμπλέξει και διπλωματικά μέσα για την εξάλειψη της απειλής του ΡΚΚ. Ως εκ τούτου, ο Erdoğan στράφηκε προς τις ΗΠΑ, με τον ίδιο να επισκέπτεται τον Αμερικανό πρόεδρο Bush στην Washington, στις 5 Νοεμβρίου 2007. Στο πλαίσιο της επίσκεψης, ο Erdoğan αιτήθηκε τη δέσμευση των ΗΠΑ αναφορικά με την ενίσχυση της στρατιωτικής συνεργασίας και ειδικά την ανταλλαγή πληροφοριών εναντίον του ΡΚΚ. Σε συνέχεια των αιτημάτων του Erdoğan, ο πρόεδρος Bush συμφώνησε αναφορικά

με την ενισχυμένη συνεργασία για ανταλλαγή πληροφοριών και τη δημιουργία ενός τριμερούς μηχανισμού στρατιωτικής συνεργασίας, αποτελούμενο από τα Γενικά Επιτελεία των ΕΔ ΗΠΑ/Τουρκίας και τον Στρατιωτικό Διοικητή των ΗΠΑ στο Ιράκ. Συναφώς, Erdoğan και Bush συμφώνησαν στην εξάλειψη των βάσεων του PKK στο βόρειο Ιράκ και των πηγών χρηματοδότησης αυτού σε διεθνές επίπεδο (Efegil, 2008, σ. 59; Somer & Liaras, 2010, σ. 155; Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σ. 65; Cagaptay, 2020, σσ. 98-99).

Επιστρέφοντας από τις ΗΠΑ, ο Erdoğan κλήθηκε να αντιμετωπίσει την υπαρξιακή απειλή εναντίον του AKP, η οποία αναδύθηκε κατόπιν της αγωγής του ανώτατου εισαγγελέα του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Άγκυρας στις 16 Νοεμβρίου 2007. Σύμφωνα με αυτήν, το AKP κατηγορούνταν για δράση εναντίον της κοσμικότητας του Τουρκικού κράτους. Εντούτοις, το AKP απέφυγε την παύση λειτουργίας του, κατόπιν αθωωτικού βουλεύματος του Συνταγματικού Δικαστηρίου τον Ιούλιο του 2008. Κατά τη διάρκεια εκδίκασης της προαναφερθείσας υπόθεσης και συγκεκριμένα τον Φεβρουάριο του 2008, οι Τουρκικές ΕΔ διεξήγαγαν συνδυασμένη αεροπορική και χερσαία επιχείρηση στο βόρειο Ιράκ, εναντίον βάσεων του PKK, με περιορισμένη όμως επιτυχία.

Ταυτόχρονα με την αντιμετώπιση του PKK, τον Φεβρουάριο του 2008, ο Erdoğan προσπάθησε να διατηρήσει την πρότερη μετριοπαθή του στάση εν σχέσει με το *Κουρδικό Ζήτημα* στο εσωτερικό της Τουρκίας. Συγκεκριμένα, ανακοίνωσε την ίδρυση Κουρδικού τηλεοπτικού καναλιού στο προσεχές χρονικό διάστημα, ανήκον στο κρατικό δίκτυο της Τουρκικής Ραδιοτηλεόρασης. Συνακόλουθα, τον Μάιο του 2008, ανακοίνωσε σχέδιο επενδύσεων και βελτίωσης της δημόσιας εκπαίδευσης στην περιοχή της Ανατολίας. Παρ' όλα αυτά, το φθινόπωρο του 2008, ο Erdoğan έτυχε άσχημης υποδοχής από Κούρδους διαδηλωτές κατά την επίσκεψή του στο Diyarbakir, γεγονός το οποίο προκάλεσε τη δήλωσή του προς τους αντιτιθέμενους Κούρδους να αγαπήσουν την Τουρκία ή να την εγκαταλείψουν. Με την έλευση του 2009 και συγκεκριμένα στις 1 Ιανουαρίου 2009, η υπόσχεση του Erdoğan για ίδρυση και λειτουργία Κουρδικού τηλεοπτικού καναλιού υλοποιήθηκε, με το άρτι ιδρυθέν κανάλι εθνικής εμβέλειας να λαμβάνει την ονομασία TRT-6 (Bachcheli & Noel, 2010, σ. 115; Somer & Liaras, 2010, σ. 155; Pusane, 2014, σ. 86; Gunter, 2018, σ. 36).

Κατόπιν της μονομερούς εκχειρίδας του ΡΚΚ τον Απρίλιο του 2009, η κυβέρνηση Erdoğan τον Ιούλιο του 2009 προέβη στην έναρξη του πολιτικού εγχειρήματος έναντι των Κούρδων της Τουρκίας, υπό την ονομασία «Κουρδικό Άνοιγμα» (Kürt Açılımı) ή εναλλακτικά «Δημοκρατικό Άνοιγμα» (Demokratik Açılım). Κύριοι στόχοι του υπόψη πολιτικού εγχειρήματος ήταν ο αφοπλισμός του ΡΚΚ, καθώς και η εξεύρεση μίας ειρηνικής λύσης για το *Κουρδικό Ζήτημα*. Στους μήνες που ακολούθησαν την έναρξη του «Κουρδικού Ανοίγματος», η κυβέρνηση Erdoğan άρχισε εκστρατεία ενημέρωσης της Τουρκικής κοινωνίας, αναφορικά με τα στοιχεία αυτού του εγχειρήματος. Ο ίδιος ο Erdoğan συναντήθηκε με διάφορες ομάδες και προσωπικότητες, όπως δημοσιογράφοι, συγγραφείς και ηθοποιοί.

Επίσης, το AKP εξέδωσε φυλλάδιο σχετικό με το «Κουρδικό Άνοιγμα», το οποίο έθεσε και στην ιστοσελίδα του. Αν και δεν παρασχέθηκαν πολλές λεπτομέρειες, το υπόψη εγχείρημα θα περιελάμβανε μέτρα όπως η επαναφορά των Κουρδικών ονομάτων σε συγκεκριμένες πόλεις της νοτιοανατολικής Τουρκίας, η δυνατότητα διδασκαλίας στην Κουρδική γλώσσα σε συγκεκριμένα σχολικά μαθήματα, η χορήγηση αμνηστίας σε αντάρτες του ΡΚΚ, καθώς και η τροποποίηση του συντάγματος προκειμένου να επαναπροσδιορίσει το πλαίσιο της Τουρκικής ιθαγένειας (Pusane, 2014, σσ. 81,86,88; Köse, 2017, σ. 141; Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σ. 68).

Αναφορικά με τους παράγοντες που οδήγησαν την κυβέρνηση Erdoğan να προβεί στο «Κουρδικό Άνοιγμα», αυτοί σε κάθε περίπτωση εκτιμάται ότι αφορούσαν αφενός την εσωτερική πολιτική σκηνή και αφετέρου το εγγύς εξωτερικό περιβάλλον. Πρώτον, συμβάδιζε με την Τουρκική πολιτική «μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες» που καθιέρωσε ο Davutoğlu. Δεύτερον, ένεκα του αυξημένου ποσοστού που έλαβε το Κουρδικό κόμμα DTP στις τοπικές εκλογές του Μαρτίου του 2009, το «Κουρδικό Άνοιγμα» θα αποτελούσε ισχυρό μέσο για την ανάκτηση από το AKP των ψήφων των Κούρδων. Τρίτον, οι ανεπιτυχείς στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντίον θέσεων του ΡΚΚ στο βόρειο Ιράκ και η υπό εξέλιξη αποχώρηση των Αμερικανικών στρατευμάτων από το Ιράκ, δημιούργησαν ένα μη ευνοϊκό κλίμα στην νοτιοανατολική Τουρκία. Τέταρτον, η εξιχνίαση της υπόθεσης Ergenekon κατέστησε εφικτή την εξουδετέρωση στοιχείων στις Τουρκικές ΕΔ με ακραίες απόψεις περί του *Κουρδικού Ζητήματος*, διευκολύνοντας έτσι την υιοθέτηση μη στρατιωτικών μέσων για την επίλυσή του. Τέλος, οικονομικοί

παράγοντες όπως η διέλευση αγωγών υδρογονανθράκων, πρόκριναν την επίλυση του *Κουρδικού Ζητήματος* με μη στρατιωτικά μέσα (Nykänen, 2013, σσ. 86-87).

Το πρώτο κομβικό γεγονός κατά τη διάρκεια του «Κουρδικού Ανοίγματος» αποτέλεσε η είσοδος στις 19 Οκτωβρίου 2009, 34 ανταρτών του ΡΚΚ στην Τουρκική επικράτεια, μέσω του συνοριακού σταθμού Habur που βρίσκεται στα σύνορα με το Ιράκ. Οι αντάρτες του ΡΚΚ θα παραδίδονταν στις Τουρκικές αρχές, ως σημάδι καλής θέλησης για την εν εξελίξει διαδικασία του «Κουρδικού Ανοίγματος». Εντούτοις, δεκάδες χιλιάδες Κούρδων – συμπεριλαμβανομένων και μελών του ΡΚΚ και του DTP – υποδέχθηκαν με ευφημισμούς τους αντάρτες.

Το όλο γεγονός εκλήφθηκε αρνητικά από τα κόμματα της Τουρκικής αντιπολίτευσης, τις Τουρκικές ΕΔ, καθώς και από σημαντική μερίδα της Τουρκικής κοινωνίας. Κατόπιν πολύωρης σύσκεψης του Τουρκικού Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας στις 20 Οκτωβρίου 2009, εξεδώθησαν την επομένη επίσημες δηλώσεις του Erdoğan και λοιπών κυβερνητικών αξιωματούχων, με τις οποίες διατυπώθηκε η δυσαρέσκεια έναντι της Κουρδικής πλευράς, καθώς και η πρόθεση να ανασταλεί η είσοδος με όμοιο τρόπο, έτερων ανταρτών του ΡΚΚ. Τις επόμενες ημέρες, τα κύρια κόμματα της αντιπολίτευσης (κυρίως CHP και MHP) κατηγόρησαν την κυβέρνηση για προδοσία, ενώ εκφράσθηκε ευρέως η δυσαρέσκεια των Τούρκων πολιτών αναφορικά με τον τρόπο που χειρίσθηκε η κυβέρνηση το «Κουρδικό Άνοιγμα».

Εν συνεχεία, τον Δεκέμβριο του 2009, η επίθεση του ΡΚΚ στην πόλη Reşadiye στη βορειοανατολική Τουρκία, η οποία είχε ως αποτέλεσμα επτά νεκρούς Τούρκους στρατιώτες, αποτέλεσε το έτερο κύριο γεγονός που έδωσε το έναυσμα για την υιοθέτηση σκληρής γραμμής από την κυβέρνηση Erdoğan και την παντελή απώλεια προοπτικής για το «Κουρδικό Άνοιγμα». Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτέλεσαν η παύση λειτουργίας του Κουρδικού κόμματος DTP από το Τουρκικό Συνταγματικό δικαστήριο στις 11 Δεκεμβρίου 2009, ο πενταετής αποκλεισμός από την ενεργό πολιτική του Κούρδου πολιτικού Ahmet Turk, καθώς και η απόδοση κατηγοριών για συμμετοχή σε τρομοκρατική οργάνωση στον δήμαρχο του Diyarbakir Osman Baydemir (Aydinli & Ozcan, 2011, σσ. 445-446; Pusane, 2014, σ. 86; Ünal, 2015, σσ. 15-16).

Τα δείγματα γραφής του Erdoğan εν σχέσει με τη διαφοροποιημένη στάση του τόσο για το «Κουρδικό Άνοιγμα» όσο και για το *Κουρδικό Ζήτημα* γενικότερα, άρχισαν να διαφαίνονται έντονα τον Μάρτιο του 2010. Συγκεκριμένα, στις συνταγματικές τροποποιήσεις που έφερε προς ψήφιση στην TBMM, σε κανένα σημείο τους δεν γίνονταν μνεία στους Κούρδους. Ακολούθως, τον Ιούλιο του 2010, στη συνάντηση που διεξήγαγε ο Erdoğan με εκπροσώπους των κομμάτων της αντιπολίτευσης, δεν προσκάλεσε το Κουρδικό κόμμα BDP, το οποίο με τη σειρά του μπούκοτάρισε το συνταγματικό δημοψήφισμα τον Σεπτέμβριο του 2010. Ταυτόχρονα, το κλίμα φορτίστηκε περαιτέρω από την παύση της εκεχειρίας του PKK τον Μάιο του 2010, η οποία όμως επανατέθηκε σε ισχύ από τον Αύγουστο του 2010 μέχρι και τον Ιούνιο του 2011.

Το έτος 2011, η στάση του Erdoğan έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος* σκλήρυνε περαιτέρω, λαμβάνοντας υπόψη και τις επικείμενες κοινοβουλευτικές εκλογές του Ιουνίου του 2011. Χαρακτηριστικά, στον προεκλογικό του λόγο τον Απρίλιο του 2011 στο Diyarbakir, ο Erdoğan ανέφερε χαρακτηριστικά ότι «δεν υπάρχει κανένα *Κουρδικό Ζήτημα* σε αυτή τη χώρα, υπάρχει ένα πρόβλημα του PKK». Η προεκλογική εκστρατεία του Erdoğan και του AKP γενικότερα ενόψει των εκλογών του Ιουνίου του 2011, διαφοροποιήθηκε σημαντικά από την αντίστοιχη του 2007 αναφορικά με το *Κουρδικό Ζήτημα*. Συγκεκριμένα, στόχευσε στην αποκομιδή ψήφων από ψηφοφόρους του υπερεθνικιστικού κόμματος MHP, προκειμένου να το θέσει εκτός κοινοβουλίου.

Στις εκλογές της 12^{ης} Ιουνίου 2011, το AKP πέτυχε εντυπωσιακή νίκη αποκομίζοντας ποσοστό σχεδόν 50%. Εντούτοις, το Κουρδικό κόμμα BDP κατάφερε να εκλέξει 36 βουλευτές, ενώ ταυτόχρονα το MHP κατάφερε να ξεπεράσει το όριο του 10% και να εισέλθει στην TBMM. Το «Κουρδικό Άνοιγμα» πλέον άρχισε να δέχεται χαριστικές βολές, αρχής γενομένης με τη σύλληψη νεοεκλεγέντων βουλευτών του BDP, με κατηγορίες για συνεργασία με τρομοκράτες. Η κατάσταση επιδεινώθηκε με τις αυξημένες επιθέσεις του PKK τον Ιούλιο και τον Σεπτέμβριο του 2011. Ως εκ τούτου, στα τέλη του 2011, η κυβέρνηση Erdoğan διατύπωσε αναθεωρημένη στρατηγική εναντίον του PKK, κατά την οποία υιοθετούνταν κυρίως στρατιωτικά μέσα, παρά πολιτικά (Bengio, 2011, σ. 623; Satana, 2012, σ. 177; Updegraff, 2012, σ. 126; Pusane, 2014, σσ. 87,89; Gunter, 2017, σ. 229; Park, 2017, σ. 201).

Βέβαια, είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι ταυτόχρονα με το «Κουρδικό Άνοιγμα», έλαβαν χώρα μυστικές διαβουλεύσεις εκπροσώπων των Τουρκικών αρχών με εκπροσώπους του ΡΚΚ, γνωστές πλέον και ως «Διαδικασία του Oslo» ή εναλλακτικά «Διαπραγματεύσεις του Oslo». Σύμφωνα με τις διαθέσιμες πληροφορίες, κατά τη «Διαδικασία του Oslo» πραγματοποιήθηκαν πέντε μυστικές συσκέψεις ανάμεσα σε εκπροσώπους της Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (ΜΙΤ) και εκπροσώπους του ΡΚΚ προερχόμενους από το βόρειο Ιράκ και την Ευρώπη. Στις διαβουλεύσεις, εκτιμάται ότι έλαβαν μέρος ως διαμεσολαβητές και αξιωματούχοι του Ηνωμένου Βασιλείου ή εκπρόσωποι του Νορβηγικού ιδρύματος PRIO (Peace Research Institute Oslo).

Η περίοδος διεξαγωγής της «Διαδικασίας του Oslo» ήταν πιθανότατα από τον Σεπτέμβριο του 2008 μέχρι τα μέσα του 2011, οπότε και τερματίστηκαν ταυτόχρονα με το «Κουρδικό Άνοιγμα». Ωστόσο, η απόφαση εκ μέρους της Τουρκικής κυβέρνησης για την έναρξη της «Διαδικασίας του Oslo» τοποθετείται κατά κάποιες πηγές το έτος 2007, στο πλαίσιο συνεδρίασης του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας. Το πιο σημαντικό αντικείμενο της υπόψη διαδικασίας ήταν τα τρία πρωτόκολλα του Öcalan, τα οποία περιείχαν τους προτεινόμενους κατ' αυτόν κανόνες και δράσεις, για την επίτευξη της ειρήνης ανάμεσα στην Τουρκία και το ΡΚΚ. Συγκεκριμένα, το πρώτο πρωτόκολλο περιείχε τους προτεινόμενους κανόνες ενός δημοκρατικού συντάγματος, το δεύτερο πρωτόκολλο αφορούσε στην αναδιοργάνωση των σχέσεων κράτους-κοινωνίας, ενώ το τρίτο πρωτόκολλο περιείχε ένα σχέδιο επείγουσας δράσης.

Οι εκπρόσωποι των Τουρκικών αρχών εικάζεται ότι θα κατέθεταν την απόφαση της Τουρκικής κυβέρνησης έναντι των προτάσεων των πρωτοκόλλων, μετά τις κοινοβουλευτικές εκλογές του Ιουνίου του 2011. Κατόπιν των εξελίξεων που έλαβαν χώρα μετά τις εκλογές και ειδικά η επανέναρξη των επιθέσεων του ΡΚΚ, είχαν ως αποτέλεσμα τη διακοπή της «Διαδικασίας του Oslo». Η δημόσια αποκάλυψη για τη διεξαγωγή των προαναφερθεισών διαβουλεύσεων έγινε τον Σεπτέμβριο του 2011, κατόπιν διαρροής ηχογραφημένων συνομιλιών της πέμπτης και τελευταίας σύσκεψης, από ΜΜΕ της Τουρκίας. Παρά την ατυχή έκβαση της «Διαδικασίας του Oslo», αυτή εκτιμάται ότι αφενός συνέβαλλε στην προώθηση του «Κουρδικού Ανοίγματος» εκ μέρους της κυβέρνησης Erdoğan και αφετέρου κάθε

πλευρά απέκτησε καλύτερη εικόνα για τις απαιτήσεις της άλλης (Ercan, 2013, σσ. 120-121; Ünal, 2015, σσ. 14-16; Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σσ. 68-70).

Το έτος 2012, σημειώθηκε χαρακτηριστική αύξηση στις συλλήψεις ακαδημαϊκών με την κατηγορία διασύνδεσής τους με το PKK ή ακόμη και το BDP. Βέβαια, το μείζον ζήτημα που προέκυπτε αναφορικά με τις υπόψη συλλήψεις, ήταν το γεγονός ότι αφενός διατάσσονταν χωρίς αδιάσειστα νομικά τεκμήρια και αφετέρου συνεχίζονταν επ' αόριστον χωρίς τη διεξαγωγή δίκης. Επίσης, κατά το 2012 φυλακίσθηκαν διακεκριμένοι Κούρδοι πολιτικοί, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τη Leyla Zana, η οποία κατ' επανάληψη στο παρελθόν είχε φυλακισθεί με κατηγορίες σχετιζόμενες με συνεργασία με τρομοκράτες του PKK. Αυτή τη φορά, η καταδίκη της Leyla Zana αφορούσε σε διασπορά προπαγάνδας υπέρ του PKK, στο πλαίσιο δημόσιων ομιλιών της. Συναφώς, το 2012 οι συγκρούσεις των Τουρκικών ΕΔ με το PKK αυξήθηκαν σε αριθμό και ένταση. Ειδικότερα, μεταξύ Ιουνίου και Σεπτεμβρίου του 2012, σημειώθηκαν 800 νεκροί, εκ των οποίων περί τους 500 αντάρτες του PKK και 200 μέλη των Τουρκικών αρχών (Weiss, 2016, σ. 9; Gunter, 2017, σσ. 228-229; Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σσ. 76-77).

Στις 29 Δεκεμβρίου 2012, πραγματοποιήθηκε αξιοσημείωτη αλλαγή πλεύσης του Ergođan αναφορικά με το *Κουρδικό Ζήτημα*. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο τηλεοπτικής συνέντευξης, ανακοίνωσε ότι η ΜΙΤ ήταν σε διαδικασία συνομιλιών με τον φυλακισμένο Öcalan. Εν συνεχεία, στις 3 Ιανουαρίου 2013, αντιπροσωπεία μελών του Κουρδικού κόμματος BDP/HDP επισκέφθηκε τον Öcalan στη φυλακή της νήσου İmralı. Από την πλευρά της κυβέρνησης Ergođan, αυτή προέβη σε δύο αξιοσημείωτες πράξεις ως ένδειξη καλής θέλησης. Η πρώτη αφορούσε στην ψήφιση νόμου στις 24 Ιανουαρίου 2013 από την TBMM, με τον οποίο επετράπη η νομική υπεράσπιση στη μητρική γλώσσα, ενώ η δεύτερη στην αποφυλάκιση στις 19 Φεβρουαρίου 2013 δέκα μελών του KCK.

Στις 23 Φεβρουαρίου, οι εκπρόσωποι του BDP/HDP επισκέφθηκαν και πάλι τον Öcalan στη φυλακή, ενώ το PKK με τη σειρά του ανταπέδωσε τα δείγματα καλής θέλησης της Τουρκικής κυβέρνησης. Αναλυτικότερα, στις 13 Μαρτίου 2013 απελευθερώθηκαν οκτώ κρατικοί υπάλληλοι που κρατούνται από αντάρτες του PKK, ενώ στις 15 Μαρτίου 2013 ο στρατιωτικός διοικητής του PKK Murat

Karayilan ανακοίνωσε την πρόθεση του ΡΚΚ να συμμετάσχει ενεργά στη διαδικασία διαπραγματεύσεων των Τουρκικών αρχών με τον Öcalan. Την επομένη των εορτασμών του Κουρδικού νέου έτους, ήτοι στις 23 Μαρτίου 2019, το ΡΚΚ ανακοίνωσε κατάπαυση πυρός. Κατ' αυτόν τον τρόπο, θεμελιώθηκε η λεγόμενη «Διαδικασία Ειρήνευσης» (Peace Process) ή «Διαδικασία Συμφιλίωσης» (Reconciliation Process) (Ensaroğlu, 2013, σσ. 14-15; Köse, 2017, σσ. 143-144; Miley, Hammy, & Yıldız, 2018, σσ. 77-78,80,83).

Στο πλαίσιο της νεότευκτης «Διαδικασίας Ειρήνευσης», η Κουρδική πλευρά ανέμενε τη λήψη ευνοϊκών μέτρων εκ μέρους της Τουρκικής κυβέρνησης για το *Κουρδικό Ζήτημα*. Πρώτο εξ αυτών, ήταν η αποφυλάκιση περίπου 5.000 ακτιβιστών του ΚΚΚ. Δεύτερο μέτρο ήταν η βελτίωση των συνθηκών εγκλεισμού του Öcalan, ενώ τρίτο μέτρο ήταν η καθιέρωση της Κουρδικής γλώσσας στο πλαίσιο της εκπαίδευσης των Κούρδων. Τέταρτο και εξόχως σημαντικό μέτρο ήταν η κατάργηση του ορίου του 10% για την είσοδο πολιτικών κομμάτων στην ΤΒΜΜ. Πέμπτο μέτρο ήταν η επέκταση των ελευθεριών που σχετίζονται με την έκφραση απόψεων και το συνέρχεσθαι, ενώ έκτο μέτρο ήταν η παύση υπαγωγής του ΡΚΚ στον κατάλογο των τρομοκρατικών οργανώσεων, δεδομένου ότι η Τουρκική κυβέρνηση δέχθηκε να διεξάγει συνομιλίες με εκπροσώπους του (Gunter, 2017, σσ. 230-231).

Αναφορικά με την εκπροσώπηση στο πλαίσιο της «Διαδικασίας Ειρήνευσης», αυτή ήταν μικρότερου εύρους από την αντίστοιχη κατά τη διάρκεια της «Διαδικασίας του Oslo». Η Κουρδική πλευρά εκπροσωπούταν από τον ίδιο τον Öcalan, βουλευτές του κόμματος ΒDP/ΗDP, καθώς και την ανώτατη διοίκηση του ΡΚΚ στο βόρειο Ιράκ. Συναφώς, η Τουρκική πλευρά εκπροσωπούταν από αξιωματούχους της ΜΙΤ και του υπουργείου δικαιοσύνης, καθώς και βουλευτές του κυβερνώντος ΑΚΡ. Ένεκα της μη δυνατότητας φυσικής παρουσίας του συνόλου των εκπροσώπων του ΡΚΚ, τις άμεσες επαφές με την Τουρκική κυβέρνηση ανέλαβαν οι βουλευτές του ΒDP/ΗDP, διαβιβάζοντας επιστολές των απόντων στελεχών. Υπό αυτό το πλαίσιο, στις αρχές Απριλίου του 2013, κατόπιν της τέταρτης κατά σειρά συνάντησης των βουλευτών του ΒDP/ΗDP με τον Öcalan, διαβιβάσθηκε επιστολή του Öcalan προς τη διοίκηση του ΡΚΚ στο βόρειο Ιράκ, με την οποία δίδονταν εντολή για απόσυρση των ανταρτών του ΡΚΚ από την Τουρκική επικράτεια (Miley, Hammy, & Yıldız, 2018, σ. 84).

Πλέον αξιοσημείωτη πρωτοβουλία της Τουρκικής κυβέρνησης στο πλαίσιο της έναρξης της «Διαδικασίας Ειρήνευσης», ήταν ότι δημιούργησε τη λεγόμενη «Επιτροπή των Σοφών» (Akil İnsanlar Heyeti), προκειμένου να προετοιμάσει την Τουρκική κοινωνία για τις επικείμενες μεταρρυθμίσεις και συνακόλουθα να εξασφαλίσει την ευρεία στήριξη εντός αυτής. Στις 3 Απριλίου 2013, ο Erdoğan ανακοίνωσε τη σύνθεση της «Επιτροπής των Σοφών», στην οποία συμπεριλαμβάνονταν 63 μέλη (41 άνδρες και 22 γυναίκες), κυρίως ακαδημαϊκοί, καλλιτέχνες, καθώς και εκπρόσωποι μη κυβερνητικών οργανώσεων. Την επόμενη ημέρα, στην πρώτη συνάντηση της επιτροπής, ο Erdoğan τόνισε ότι η επιτροπή θα εργαζόταν ανεξάρτητα και όχι για λογαριασμό του AKP ή της Τουρκικής κυβέρνησης.

Η υπόψη επιτροπή εκτέλεσε δίμηνη περιοδεία στην Τουρκική επικράτεια, μεταφέροντας το περιεχόμενο των κυβερνητικών προθέσεων για την υπό εξέλιξη «Διαδικασία Ειρήνευσης» και λαμβάνοντας συνακόλουθα απτά στοιχεία για τον βαθμό ανταπόκρισης της Τουρκικής κοινωνίας εν σχέσει με αυτή. Εντούτοις, σημειώθηκε σφοδρή αντίδραση των κυρίων κομμάτων της αντιπολίτευσης και ειδικά του CHP και του MHP, τα οποία τάχθηκαν κατά της συσταθείσας επιτροπής και αμφισβήτησαν τη διαφάνεια των ενεργειών της. Έτσι, παρά τις προσπάθειες που κατεβλήθησαν από την «Επιτροπή των Σοφών», δεν κατέστη εφικτή η επίτευξη ικανοποιητικού βαθμού αποδοχής από την Τουρκική κοινωνία.

Εν τω μεταξύ, σε εκτέλεση της εντολής του Öcalan, οι δυνάμεις του PKK άρχισαν να αποσύρονται τον Μάιο του 2013 από την Τουρκική επικράτεια προς το βόρειο Ιράκ. Βέβαια, η απόσυρση εκτελέστηκε με αργό ρυθμό, με τον Erdoğan να εκφράζει έντονες ενστάσεις στο πλαίσιο της τελευταίας συνάντησης της «Επιτροπής των Σοφών» στα τέλη Ιουνίου, για την απόσυρση μόνο του 15% των ανταρτών του PKK. Τον Ιούλιο του 2013, η «Διαδικασία Ειρήνευσης» απώλεσε μέρος της δυναμικής της, κατόπιν της δυσαρέσκειας που εκφράστηκε από την Κουρδική πλευρά για τη διαφαινόμενη ολιγωρία της Τουρκικής κυβέρνησης να προχωρήσει σε σημαντικές μεταρρυθμίσεις. Μάλιστα, τον Αύγουστο του 2013 ο Murat Karayılan απείλησε με παύση εκχειρίσας λόγω των εξελίξεων στη Rojava της Συρίας, ενώ τον επόμενο μήνα η απόσυρση των ανταρτών του PKK σταμάτησε παρά την αρχική δέσμευση (Ensaroğlu, 2013, σ. 15; Ünal, 2015, σ. 18; Köse, 2017, σσ. 144-145; Miley, Hammy, & Yıldız, 2018, σσ. 85,89).

Στις 30 Σεπτεμβρίου 2013, ο Erdoğan ανακοίνωσε δημόσια το πολυαναμενόμενο «Πακέτο Εκδημοκρατισμού». Παρά τις προβλέψεις του υπόψη πακέτου εν σχέσει με τα δικαιώματα των Κούρδων, εντούτοις η πλειονότητα των Κούρδων – συμπεριλαμβανομένων και των βουλευτών του BDP/HDP – δεν το εξέλαβε θετικά, διατυπώνοντας μάλιστα ότι αποτελεί μία χειρονομία κενή οποιουδήποτε απτού δημοκρατικού στοιχείου. Χαρακτηριστικότερες εκ των προβλέψεων για τα δικαιώματα των Κούρδων, ήταν αφενός η ελευθερία εκφοράς πολιτικού λόγου στην Κουρδική γλώσσα και αφετέρου η κατάργηση του όρκου πίστης των μαθητών στα Τουρκικά σχολεία, ο οποίος άρχιζε με την έκφραση «Είμαι ένας Τούρκος». Έτερες σημαντικές προβλέψεις ήταν η δυνατότητα ίδρυσης ιδιωτικών σχολείων με διδασκαλία στην Κουρδική γλώσσα, καθώς και η επαναφορά των πρότερων Κουρδικών ονομάτων σε Κουρδικά χωριά (Gunter, 2017, σσ. 230-231; Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σ. 89).

Το έτος 2014, επρόκειτο να διεξαχθούν τοπικές εκλογές τον μήνα Μάρτιο και εθνικές εκλογές τον μήνα Αύγουστο. Βέβαια, οι εθνικές εκλογές ήταν ιστορικής σημασίας, δεδομένου ότι ήταν οι πρώτες εκλογές στις οποίες εκλέγονταν ο πρόεδρος της Τουρκίας και όχι ο πρωθυπουργός. Τον Ιούλιο του 2014, επικυρώθηκε κατόπιν υπερψήφισης από την TBMM, το «Πακέτο Εκδημοκρατισμού», καθιστώντας έτσι το σύνολο των προβλέψεων του ως επίσημο νόμο του κράτους. Εν συνεχεία, στις 10 Αυγούστου 2014, οι διεξαχθείσες προεδρικές εκλογές ανέδειξαν πρόεδρο τον Erdoğan, με το άκρως εντυπωσιακό ποσοστό του 52%.

Την εβδομάδα μετά τις προεδρικές εκλογές, οι Τουρκικές αρχές επενέβησαν βίαια στην πόλη Lice της επαρχίας Diyarbakir, όταν κάτοικοι Κουρδικής καταγωγής προέβησαν σε ανέγερση αγάλματος του θανόντος στρατιωτικού διοικητή του PKK Mahsum Korkmaz, για να εορτάσουν την 30^η επέτειο από την παρθενική επίθεση του PKK σε Τουρκικό έδαφος. Βέβαια, εξίσου σημαντική εξέλιξη ήταν και ο ορισμός του Yalçın Akdoğan στη θέση του αναπληρωτή πρωθυπουργού στα τέλη Αυγούστου του 2014, δεδομένης της φήμης που κατείχε αναφορικά με την ιδιαίτερα σκληρή στάση τόσο απέναντι στην αντιμετώπιση των Κούρδων ανταρτών, όσο των άμαχων Κούρδων (Bardakçi, 2016, σ. 6; Gürbüz & Akyol, 2017, σ. 2; Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σσ. 91-94).

Στις 28 Φεβρουαρίου 2015, κατόπιν συνάντησης εκπροσώπων του HDP με τον αναπληρωτή πρωθυπουργό Akdoğan, ο εκπρόσωπος του HDP Sirri Süreyya Önder ανάγνωσε ένα μήνυμα του Öcalan, το οποίο σκιαγραφούσε ένα σχέδιο ειρήνευσης. Το συγκεκριμένο σχέδιο, το οποίο έλαβε το προσωπικό «Συμφωνία του Dolmabahçe», περιείχε δέκα άρθρα περιέχοντα τις προτάσεις του Öcalan για τον εκδημοκρατισμό της Τουρκίας. Ο Akdoğan αρχικά διατύπωσε θετική άποψη, τονίζοντας την απαίτηση επιτάχυνσης του αφοπλισμού του PKK, ενώ εν συνεχεία ο πρωθυπουργός Davutoğlu αναφέρθηκε στο σχέδιο του Öcalan ως την έναρξη μίας νέας φάσης ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων. Ο πρόεδρος Erdoğan με τη σειρά του εμφανίστηκε θετικά προσκείμενος στο σχέδιο του Öcalan, αναφέροντας ότι ήταν ένα σημαντικό κάλεσμα.

Παρά τις αρχικές θετικές δηλώσεις, μέχρι τα μέσα Μαρτίου του 2015, η Τουρκική κυβέρνηση αποστασιοποιήθηκε και εν συνεχεία ανέστρεψε τη στάση της έναντι του σχεδίου του Öcalan. Μάλιστα, ο Erdoğan αρνήθηκε την ύπαρξη οποιασδήποτε συμφωνίας, καθώς και την ύπαρξη *Κουρδικού Ζητήματος* εντός της Τουρκίας. Επίσης, ο Erdoğan χαρακτηριστικά ανέφερε ότι «δεν μπορεί να υπάρξει συμφωνία με ένα κόμμα που υποστηρίζεται από μία τρομοκρατική οργάνωση», ενώ στις 5 Απριλίου 2015 ήταν η τελευταία φορά που επετράπη σε εκπροσώπους του HDP να συναντήσουν τον Öcalan. Εν κατακλείδι, ο Erdoğan άλλαξε τη στάση του, θέτοντας ως πρώτη προτεραιότητα την εδαφική ακεραιότητα και την εθνική ενότητα της Τουρκίας (Köse, 2017, σ. 156; Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σσ. 102-103, 106).

Οι επικείμενες κοινοβουλευτικές εκλογές της 7^{ης} Ιουνίου 2015, ήταν καθοριστικής σημασίας για τον Erdoğan, δεδομένου ότι στην περίπτωση που το AKP κέρδιζε 330 ή περισσότερες έδρες στην TBMM, θα επέτρεπε να τεθεί σε δημοψήφισμα η τροποποίηση του συντάγματος για μετάβαση από κοινοβουλευτικό σύστημα σε προεδρικό σύστημα διακυβέρνησης. Βέβαια, η ανάδυση του HDP ως κύριος δρώντας της Τουρκικής πολιτικής σκηνής, αποτελούσε ανασταλτικό παράγοντα για μία ευρεία νίκη του AKP, ειδικά στη νοτιοανατολική Τουρκία, όπου το HDP αποκτούσε αυξημένη δυναμική. Σε κάθε περίπτωση, το ενδεχόμενο να ξεπεράσει το HDP το τεθέν όριο του 10% και να αποκτήσει εκπροσώπους στην TBMM, αποτελούσε για το AKP και τον Erdoğan προσωπικά, μία εξόχως αθέμιτη έκβαση.

Στη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας, ο πρόεδρος Erdoğan ταξίδεψε στην Τουρκική επικράτεια και διεξήγαγε λόγους υπέρ του AKP, παρά το γεγονός ότι η υπόψη πρακτική αντιβαίνει στα Άρθρα 101-103 του συντάγματος περί αμεροληψίας του προέδρου της Τουρκίας. Στο πλαίσιο των λόγων του, έδωσε βαρύτητα στην απαίτηση μετάβασης σε προεδρικό σύστημα διακυβέρνησης, έχοντας ως κύριο επιχείρημα την αρνητική πορεία της Τουρκικής οικονομίας. Αναφορικά με τη ρητορική του AKP κατά την προεκλογική εκστρατεία, αυτή επικεντρώθηκε στη δριμεία κριτική εναντίον του HDP. Συγκεκριμένα, έθεσε έντονα στο προσκήνιο την άποψη περί συσχετισμού του HDP με τη βία, κατηγορώντας το για διασύνδεσή του με το PKK. Επίσης, το AKP κατηγόρησε το HDP για την φιλελεύθερη στάση του απέναντι στη θρησκεία και την εκπεφρασμένη πρόθεσή του να καταργήσει τη Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων (Diyanet İşleri Başkanlığı), προκειμένου να αποτρέψει τους θρησκόληπτους Κούρδους να ψηφίσουν υπέρ του (Bardakçi, 2016, σσ. 4-5, 7; Gunter, 2017, σσ. 202-203).

Βέβαια, τις τελευταίες εβδομάδες της προεκλογικής περιόδου, έλαβαν χώρα αρκετά βίαια γεγονότα με στόχο το HDP. Χαρακτηριστικότερο εξ αυτών, ήταν η επέμβαση της Τουρκικής αστυνομίας στην οικία του προέδρου του HDP Selahattin Demirtaş στα μέσα Μαΐου του 2015, υπό το πρόσχημα της έρευνας για διασύνδεση με καταζητούμενο εγκληματία. Επίσης, σημειώθηκαν αρκετές βομβιστικές επιθέσεις εναντίον γραφείων του HDP σε όλη την Τουρκική επικράτεια, ενώ αξιοσημείωτη ήταν και η βομβιστική επίθεση κατά τη διάρκεια της τελευταίας προεκλογικής συγκέντρωσης του HDP στο Diyarbakir, με αποτέλεσμα πέντε νεκρούς και περίπου 400 τραυματίες. Συναφώς, χρήζει αναφορά το γεγονός ότι σύμφωνα με το *Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, κατά την προεκλογική εκστρατεία συνελήφθησαν 185 μέλη του HDP, εκ των οποίων 33 υπέστησαν βασανιστήρια (Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σσ. 106-108).

Το αποτέλεσμα των εκλογών της 7^{ης} Ιουνίου 2015 ήταν απογοητευτικό για το AKP και τον Erdoğan. Κατά πρώτον, το ποσοστό που έλαβε το AKP ανέρχονταν σε 40,9%, με αποτέλεσμα να απωλέσει την πλειοψηφία της TBMM ένεκα των 258 εδρών (εκ των 550) που πλέον κατείχε. Επίσης, το HDP σημείωσε το άνευ προηγουμένου ποσοστό του 13,1%, γεγονός που το καθιστούσε τέταρτο κόμμα στην TBMM με 80 έδρες. Αποφασιστικό σημείο για τα παραπάνω αποτελέσματα αποτέλεσαν οι σοβαρές απώλειες ψήφων για το AKP στην

Ανατολία, όπου από το περίπου 50% στις εκλογές του 2011, το ποσοστό στις εκλογές του 2015 έπεσε περίπου στο 33%. Συναφώς, πρέπει να σημειωθεί και η σημαντική άνοδος του MHP (80 έδρες το 2015, έναντι 53 εδρών το 2011), η οποία κατά πολλούς ήταν αποτέλεσμα της δυσαρέσκειας μερίδας Τούρκων εν σχέσει με την πρωτοβουλία της Τουρκικής κυβέρνησης για τη «Διαδικασία Ειρήνευσης».

Μετά τις εκλογές της 7^{ης} Ιουνίου 2015, οι συγκρούσεις μεταξύ ΡΚΚ και Τουρκικών ΕΔ έλαβαν αυξημένη δυναμική, με το ΡΚΚ να ανακοινώνει στις 11 Ιουλίου 2015 το πέρας της κατάπαυσης πυρός, σηματοδοτώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον ουσιαστικό τερματισμό της «Διαδικασίας Ειρήνευσης». Υπό τις διαμορφωθείσες συνθήκες, ο Erdoğan στις 28 Ιουλίου 2015 κάλεσε την TBMM να προβεί σε άρση της κοινοβουλευτικής ασυλίας των βουλευτών του HDP και την απόδοση κατηγοριών εναντίον τους για διασύνδεση με την τρομοκρατία. Έτσι, στις αρχές του Αυγούστου του 2015, άρχισε η δικαστική έρευνα σε βουλευτές και μέλη του HDP, ένεκα κατηγοριών σχετιζόμενων με προπαγάνδα υπέρ της τρομοκρατίας (Bardakçi, 2016, σσ. 8-9; Köse, 2017, σ. 149; Gunter, 2018, σ. 38).

Το AKP διεξήγαγε διαπραγματεύσεις με το υπερεθνικιστικό κόμμα MHP για τον σχηματισμό κυβέρνησης συνασπισμού, στις 17 Αυγούστου 2015. Εντούτοις, αυτές απέβησαν άκαρπες ένεκα της διάστασης απόψεων αναφορικά με τον ρόλο του Erdoğan στο κυβερνητικό σχήμα, καθώς και την πρότερη στρατηγική του AKP εν σχέσει με το *Κουρδικό Ζήτημα* και ειδικά τη «Διαδικασία Ειρήνευσης». Επίσης, το MHP αρνήθηκε να συζητήσει οποιοδήποτε ενδεχόμενο σχηματισμού κυβέρνησης συνασπισμού με το CHP και το HDP, δεδομένης της σφοδρής αντιπαράθεσης του με το HDP. Υπό το τεθέν πρίσμα αδυναμίας σχηματισμού κυβέρνησης, ο πρόεδρος Erdoğan ανακήρυξε επαναληπτικές κοινοβουλευτικές εκλογές με ημερομηνία διεξαγωγής την 1^η Νοεμβρίου 2015.

Βέβαια, η ένταση και το εν γένει κλίμα πόλωσης, ήταν τα εξέχοντα χαρακτηριστικά κατά το διάστημα από τον Σεπτέμβριο του 2015 μέχρι τις εκλογές της 1^{ης} Νοεμβρίου 2015, με τις Τουρκικές αρχές μάλιστα να προβαίνουν σε απαγορεύσεις κυκλοφορίας σε επαρχίες της ανατολικής/νοτιοανατολικής Τουρκίας. Η προεκλογική ρητορική του AKP, πέραν από την έμφαση στη διατήρηση της οικονομικής και πολιτικής σταθερότητας, στηλίτευσε δριμύτατα το HDP για την αδυναμία συμβολής του στην επίλυση του *Κουρδικού Ζητήματος*, επικαλούμενο

κατ' επανάληψη τη διασύνδεσή του με το ΡΚΚ. Επίσης, είναι άξιο αναφοράς το γεγονός ότι ο πρόεδρος Erdoğan απείχε από δημόσιες δηλώσεις κατά την περίοδο αυτή. Από την πλευρά του ΗΔΡ, παρά το γεγονός ότι έκανε έκκληση για παύση των συγκρούσεων μεταξύ των Τουρκικών ΕΔ και του ΡΚΚ, δεν κατάφερε να διαχωρίσει επαρκώς τη θέση του έναντι του ΡΚΚ. Πέραν τούτου, οι επιθέσεις εναντίον μελών και γραφείων του ΗΔΡ συνεχίστηκαν, με αποτέλεσμα να κατηγορήσει ευθέως την κυβέρνηση για συνέργεια.

Οι εκλογές της 1^{ης} Νοεμβρίου 2015 αναδείχθηκαν σε θρίαμβο για το ΑΚΡ, το οποίο απέσπασε ποσοστό 49,5% και 317 έδρες στην ΤΒΜΜ. Οι μεγάλοι χαμένοι ήταν αφενός το ΗΔΡ και αφετέρου το ΜΗΡ. Εντούτοις, το ΗΔΡ με το ποσοστό 10,8% που πέτυχε κατάφερε να εισέλθει στην ΤΒΜΜ, αν και ο αριθμός των εδρών του ήταν πλέον 59. Βέβαια, το ΜΗΡ σημείωσε τις μεγαλύτερες απώλειες, δεδομένου ότι έπεσε από το 16,3% του Ιουνίου του 2015 στο 11,9%, χάνοντας παράλληλα τις μισές έδρες (από 80 σε 40). Βάσει των υπόψη εκλογικών αποτελεσμάτων, κατέστη εμφανές ότι η μεταστροφή της Τουρκικής κυβέρνησης αναφορικά με το *Κουρδικό Ζήτημα* και ειδικά η σκλήρυνση της στάσης της έναντι του ΡΚΚ, καθώς και οι αυξανόμενες συγκρούσεις και τρομοκρατικές ενέργειες στην Τουρκική επικράτεια, προκάλεσαν μετακίνηση σημαντικής μερίδας ψηφοφόρων του ΜΗΡ στο ΑΚΡ (Bardakçi, 2016, σσ. 12-16; Grigoriadis, 2016, σσ. 43-44; Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σσ. 109-111; Park, 2019, σ. 289).

Τον Ιανουάριο του 2016, πλειάδα ακαδημαϊκών από ποικίλα κράτη υπέγραψε και δημοσίευσε υπόμνημα, με το οποίο καλούσε την Τουρκική κυβέρνηση να τερματίσει τις βιαιοπραγίες και τις καταναγκαστικές εκτοπίσεις εναντίον Κούρδων. Οι διαμένοντες στην Τουρκία ακαδημαϊκοί συνελήφθησαν άμεσα από την Τουρκική αστυνομία. Ο Erdoğan με τη σειρά του καταφέρθηκε εναντίον των συλληφθέντων ακαδημαϊκών, καλώντας την Τουρκική δικαιοσύνη να λάβει μέτρα έναντι της διαπραχθείσας κατ' αυτόν προδοσίας. Ως εκ τούτου, το σύνολο των ανωτέρω ακαδημαϊκών παύθηκε από τα διδακτικά του καθήκοντα στα μέσα Μαρτίου του 2016, με την πρεσβεία των ΗΠΑ στην Άγκυρα να εκδίδει ανακοινωθέν, με το οποίο εξέφρασε την ανησυχία της για τους πολιτικούς θεσμούς της Τουρκίας. Συναφώς, τον Ιανουάριο του 2016, 18 αντιδήμαρχοι και 29 αιρετά μέλη της τοπικής αυτοδιοίκησης σε επαρχίες της ανατολικής/νοτιοανατολικής

Τουρκίας, φυλακίσθηκαν με την κατηγορία της προδοσίας και της συνεργασίας με το PKK (Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σσ. 113-114; Gunes, 2019a, σ. 56).

Βέβαια, η πλέον σημαντική εξέλιξη στο πρώτο εξάμηνο του 2016, υπήρξε η πρόταση της Τουρκικής κυβέρνησης τον Απρίλιο του 2016, για εισαγωγή νομοσχεδίου με σκοπό την άρση της κοινοβουλευτικής ασυλίας σε υπό δίωξη βουλευτές, το οποίο συνακόλουθα υπερψηφίσθηκε στις 20 Μαΐου 2016 από την TBMM. Μετά την απόπειρα πραξικοπήματος της 15^{ης} Ιουλίου 2016 και συγκεκριμένα στις 4 Νοεμβρίου 2016, 11 βουλευτές του HDP συμπεριλαμβανομένων των προεδρευόντων του κόμματος Selahattin Demirtaş και Figen Yükksekdağ, φυλακίσθηκαν ένεκα εκκρεμών κατηγοριών που είχαν απαγγελθεί στο εγγύς παρελθόν από Τουρκικά δικαστήρια, σχετιζόμενες κυρίως με υποστήριξη τρομοκρατίας (Miley, Hammy, & Yildiz, 2018, σ. 113; Toktamis & David, 2018, σ. 4; Gunes, 2019a, σ. 54).

Πέραν της εθνικής πολιτικής αντιπροσώπευσης των Κούρδων, το δεύτερο εξάμηνο του 2016 η Τουρκική κυβέρνηση έθεσε στο στόχαστρο και την τοπική τους αντιπροσώπευση. Αναλυτικότερα, στις 15 Αυγούστου 2016 εξέδωσε διάταγμα, βάσει του οποίου της δίδονταν η δυνατότητα να παύσει εκλεγμένους δημάρχους και να τους αντικαταστήσει με διορισμένους επιμελητές. Στο πλαίσιο του υπόψη διατάγματος, το Τουρκικό υπουργείο εσωτερικών προέβη στις 11 Σεπτεμβρίου 2016 στην καθαίρεση και αντικατάσταση δημάρχων προσκείμενων στο HDP, σε 25 δήμους της νοτιοανατολικής Τουρκίας. Ταυτόχρονα, τον Σεπτέμβριο του 2016, το Τουρκικό Υπουργείο Παιδείας έθεσε σε διαθεσιμότητα 11.285 εκπαιδευτικούς, οι οποίοι ήταν ύποπτοι για παροχή στήριξης στο PKK. Σε συνέχεια των ανωτέρω ενεργειών, ο Erdoğan δήλωσε δημόσια ότι αυτές ήταν μέρος της εκστρατείας της Τουρκίας εναντίον της Κουρδικής τρομοκρατίας (Gunter, 2017, σ. 239; Gunter, 2018, σσ. 210-211; Gunes, 2019a, σ. 55).

Το έτος 2017, αποτέλεσε σημείο καμπής για την πολιτειακή δομή της Τουρκίας, δεδομένου ότι αντικαταστάθηκε το κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης με προεδρικό σύστημα διακυβέρνησης, σε συνέχεια δημοψηφίσματος που διεξήχθη στις 16 Απριλίου, κατόπιν πρότασης του AKP και με τη στήριξη του MHP. Ταυτόχρονα, η δράση της Τουρκικής κυβέρνησης εναντίον βουλευτών του HDP συνεχίσθηκε αμείωτη. Χαρακτηριστικά παραδείγματα

αποτελέσαν η παύση της βουλευτικής ιδιότητας της πρώην προέδρου Figen Yükksekdağ τον Φεβρουάριο και της Nursel Aydoğan τον Μάιο, λόγω των ποινών που επεβλήθησαν εις βάρος τους από Τουρκικά δικαστήρια για υποθέσεις χρονολογούμενες από το 2013 και 2011 αντίστοιχα. Επίσης, έτεροι βουλευτές του HDP στους οποίους επεβλήθησαν συνακόλουθα δικαστικές ποινές για υποστήριξη τρομοκρατικών οργανώσεων, ήταν η Burcu Çelik στις 6 Οκτωβρίου 2017 και ο İdris Baluken στις 4 Ιανουαρίου 2018 (Musil & Vašenda, 2019, σ. 2; Gunes, 2019a, σσ. 54-55; Gunes, 2019b, σ. 269; Park, 2019, σ. 289).

Παρά τις συνεχείς προσπάθειες της Τουρκικής κυβέρνησης να αποδυναμώσει το HDP, το αποτέλεσμα των κοινοβουλευτικών εκλογών της 24^{ης} Ιουνίου 2018 κατέδειξε ότι το HDP παρέμεινε πολιτικά ισχυρό, λαμβάνοντας υπόψη τις 67 έδρες που κέρδισε σε αυτές. Επίσης, στις τοπικές εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 2019, 65 υποψήφιοι προσκείμενοι στο HDP κατήγαγαν νίκες, οι περισσότεροι στις επαρχίες της ανατολικής/νοτιοανατολικής Τουρκίας. Εντούτοις, κατά όμοιο τρόπο με τον Σεπτέμβριο του 2016, το Τουρκικό Υπουργείο Εσωτερικών προέβη σε αντικατάσταση 47 δημάρχων προσκείμενων στο HDP, με εξέχοντα παραδείγματα τις πόλεις Diyarbakir, Van και Mardin. Εκ των των παυθέντων δημάρχων, σύμφωνα με επικαιροποιημένα στοιχεία (Ιούνιος 2020), οι 18 παραμένουν φυλακισμένοι. Συναφώς, εντός του 2019, 1.870 μέλη του HDP συνελήφθησαν και 206 φυλακίσθηκαν.

Η πρακτική της Τουρκικής κυβέρνησης να προβαίνει σε παύση βουλευτικής ιδιότητας σε βουλευτές του HDP συνεχίσθηκε και το 2020. Συγκεκριμένα τον Ιούνιο του 2020, παύθηκε η βουλευτική ιδιότητα σε δύο βουλευτές του HDP, ένεκα εκκρεμών κατηγοριών εις βάρος τους. Επίσης, τον Σεπτέμβριο του 2020, το Ακυρωτικό Δικαστήριο της Τουρκίας, εξέδωσε απόφαση με την οποία διατηρείται το σύνολο των επιβληθεισών ποινών εναντίον Κούρδων πολιτικών, οι οποίοι ήταν μέλη του KCK. Τέλος, βάσει των διαθέσιμων στοιχείων, τα θεσπισθέντα προαιρετικά μαθήματα στην Κουρδική γλώσσα συνεχίζονται επί του παρόντος να διεξάγονται σε δημόσια σχολεία και πανεπιστημιακά ιδρύματα. Εντούτοις, η αναστολή λειτουργίας Κουρδικών γλωσσικών ινστιτούτων και μέσων ενημέρωσης, η οποία αποφασίσθηκε από την Τουρκική κυβέρνηση αμέσως μετά την απόπειρα πραξικοπήματος της 15^{ης} Ιουλίου 2016, συνεχίζεται επ' αόριστον (European Commission, 2020, σσ. 5,11,13,16-17,35,42).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Λαμβάνοντας υπόψη την προηγηθείσα ανάλυση, το *Κουρδικό Ζήτημα* αποτελεί διαχρονικά, σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης της Τουρκικής εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Ειδικότερα, τόσο στην προ Erdoğan εποχή όσο και κατά την εποχή Erdoğan, το ενδεχόμενο δημιουργίας αυτόνομης Κουρδικής κρατικής οντότητας ακόμη και εκτός της Τουρκικής επικράτειας, συνιστούσε και συνιστά σε κάθε περίπτωση για την Τουρκία μία εξόχως σοβαρή απειλή της εδαφικής της ακεραιότητας και της εθνικής της ενότητας. Βέβαια, τα όμορα κράτη με σημαντικούς Κουρδικούς πληθυσμούς (Συρία, Ιράκ, Ιράν) εκλαμβάνουν με πανομοιότυπο τρόπο τις τάσεις αυτονόμησης των Κουρδικών κοινοτήτων εντός της επικράτειάς τους.

Αναφορικά με τους Κούρδους της Συρίας, η *de facto* αυτονόμησή τους με τη δημιουργία των Κουρδικών καντονιών στη Rojava και τη συνακόλουθη ίδρυση της *Δημοκρατικής Ομοσπονδίας της Βόρειας Συρίας* (DFNS), έχει εξ αρχής εκληφθεί από την Τουρκία ως ευθεία απειλή της εδαφικής της ακεραιότητας και ταυτόχρονα αρνητικό παράδειγμα για τους Κούρδους στο εσωτερικό της. Η κατ' επανάληψη χρήση στρατιωτικών μέσων για την παρεμπόδιση της γεωγραφικής ένωσης των καντονιών της Rojava, έχει καταδείξει ότι η Τουρκία είναι αποφασισμένη να αποσοβήσει αυτό το ενδεχόμενο. Ταυτόχρονα δε, μέσω των συνεχών στρατιωτικών επεμβάσεων, η Τουρκία θέλει να καταστεί ως ρυθμιστής στην εν εξελίξει *Συριακή Κρίση*.

Επιπρόσθετα, το ζήτημα της αυτονόμησης των Κούρδων της Συρίας, επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τις σχέσεις της Τουρκίας με το καθεστώς Assad, καθώς και με τις ΗΠΑ και τη Ρωσία. Επί τούτου, είναι σκόπιμο να λεχθεί ότι η στήριξη των ΗΠΑ στις δυνάμεις του PYD/YPG και της Ρωσίας στο καθεστώς Assad, έχουν δημιουργήσει ένα πολύπλοκο πλαίσιο στο οποίο η Τουρκία έχει δράσει αμφίσημα μεν, αλλά επιτυχημένα δε. Επί του παρόντος, η Τουρκία έχει καταφέρει να περιορίσει σημαντικά τις δυνάμεις του PYD/YPG στη βόρεια Συρία, παρά το γεγονός ότι τόσο οι ΗΠΑ όσο και η Ρωσία έχουν προβεί σε ποικίλα εγχειρήματα προσέγγισης των Κούρδων της Συρίας και κυρίως του PYD/YPG, στα οποία η Τουρκία δεν διστάζει να εκδηλώσει ανοιχτά την αντίθεσή της. Σε κάθε περίπτωση, ο Erdoğan έχοντας ως απώτερο στόχο την αποφυγή δημιουργίας

Κουρδικής κρατικής οντότητας στη βόρεια Συρία, εμπλέκει σε διαρκή βάση στρατιωτικά και διπλωματικά μέσα έναντι του συνόλου των δρώντων της *Συριακής Κρίσης*.

Εν αντιθέσει με τη DFNS στη βόρεια Συρία, η *Περιφερειακή Κυβέρνηση του Κουρδιστάν* (KRG) στο βόρειο Ιράκ τυγχάνει μίας αντιδιαμετρικής αντιμετώπισης από την Τουρκία. Με εξαίρεση την περίοδο 2016-2017 όπου η κυβέρνηση της KRG επεδίωξε την ανεξαρτησία της από το Ιράκ μέσω δημοψηφίσματος, η πολιτική Erdoğan έναντι της χαρακτηρίζεται ως θετικά προσκείμενη. Από την προηγηθείσα ανάλυση, συνάγεται ότι, παρά την επίτευξη σημαντικού βαθμού αυτονομίας της KRG, αφενός λόγω της σύναψης οικονομικών συμφωνιών (ειδικά για εξαγωγή υδρογονανθράκων) και αφετέρου λόγω της από κοινού συνεργασίας εναντίον του PKK, η Τουρκία δεν αντιλαμβάνεται την ύπαρξη της KRG ως απειλή για την εδαφική της ακεραιότητα κατ' αντίστοιχο τρόπο με τη DFNS στη βόρεια Συρία.

Βέβαια, αποτελεί αρνητική εξέλιξη για την Τουρκία ότι η βελτίωση των σχέσεων της με την KRG την εποχή του Erdoğan και ειδικά την περίοδο 2009-2015, δεν συνδυάστηκε με αντίστοιχη βελτίωση των σχέσεων με την κεντρική κυβέρνηση του Ιράκ. Η Τουρκική κυβέρνηση προτίμησε την ανάπτυξη οικονομικών σχέσεων με την KRG, εις βάρος των σχέσεων με την κεντρική κυβέρνηση του Ιράκ. Εντούτοις, από τα τέλη του 2015 και έπειτα, ένεκα του δημοψηφίσματος ανεξαρτησίας της KRG, η Τουρκία διαβλέποντας την ανάδυση της απειλής που συνιστούσε αυτό το ενδεχόμενο για την ασφάλειά της, προέβη σε επαναπροσέγγιση της κεντρικής κυβέρνησης του Ιράκ και στη συνακόλουθη βελτίωση των μεταξύ τους σχέσεων. Το συγκεκριμένο γεγονός καταδεικνύει ότι η Τουρκία παρά την πρόσκαιρη επικέντρωσή της σε συμφέροντα όπως η οικονομία, αυτά τίθενται σε δεύτερη μοίρα στην περίπτωση όπου ανακύπτουν μη ευνοϊκές εξελίξεις εν σχέσει με το *Κουρδικό Ζήτημα*, αναπροσαρμόζοντας ανάλογα την πολιτική της.

Παρά την πρόσκαιρη επιδείνωση των σχέσεων Τουρκίας-KRG, η σημαντική βελτίωσή τους κατά την τελευταία διετία, αποτελεί σοβαρή ένδειξη ότι ο Erdoğan επιθυμεί να προσεταιρισθεί την KRG για να προσπορισθεί οικονομικά οφέλη, παραβλέποντας σε αρκετές περιπτώσεις το γεγονός ότι η KRG έχει εξελιχθεί σε

μία υπο-κρατική οντότητα, η οποία δρα σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητα από την κεντρική κυβέρνηση του Ιράκ. Σε αυτή την αμφίσημη στάση του Erdoğan, εκτιμάται ότι καθοριστικό ρόλο παίζει η δυνατότητα των Τουρκικών ΕΔ να επιχειρούν ανεμπόδιστα εναντίον του ΡΚΚ στο βόρειο Ιράκ, καθώς και το γεγονός ότι η ΚRG έχει συνεργασθεί κατ' επανάληψη με την Τουρκία για την αντιμετώπιση της απειλής του ΡΚΚ.

Κατά την εποχή Erdoğan, παρά τις διακυμάνσεις που έχουν εμφανίσει οι σχέσεις Τουρκίας-Ιράν, οι πολιτικές των δύο κρατών είναι ευθυγραμμισμένες στο ζήτημα της αντιμετώπισης των ΡΚΚ και ΡJAK. Αυτό κυρίως καταδεικνύεται από τη σύναψη πληθώρας μνημονίων συνεργασίας σε στρατιωτικό επίπεδο εναντίον των προαναφερθέντων Κουρδικών οργανώσεων. Συναφώς, οι πρόσφατες κοινές στρατιωτικές επιχειρήσεις των ΕΔ Τουρκίας και Ιράν στο βόρειο Ιράκ, αποτελούν απτή επιβεβαίωση της άποψης περί της βούλησης των δύο κρατών για συνεργασία έναντι της απειλής των ΡΚΚ και ΡJAK, παραβλέποντας τα αποκλίνοντα συμφέροντα που έχουν εν σχέσει με την εξελισσόμενη *Συριακή Κρίση*.

Βάσει των προαναφερθέντων, καθίσταται σαφές ότι Τουρκία παραβλέπει τις ενδεχόμενες αποκλίσεις συμφερόντων των όμορων κρατών, προβαίνοντας στη δημιουργία *ad hoc* συμμαχιών, προκειμένου να αντιμετωπίσει την απειλή που συνιστά το ΡΚΚ και οι προσκείμενες σε αυτό οργανώσεις. Ως εκ τούτου, επιβεβαιώνεται η θεωρία του Walt (1987) περί συμμαχιών κυρίως για την εξισορρόπηση απειλών, παρά για λόγους που σχετίζονται με την κατανομή ισχύος.

Αναφορικά με την πολιτική Erdoğan για το *Κουρδικό Ζήτημα* εντός Τουρκίας, αυτή αρχικά ήταν διαφοροποιημένη εν σχέσει με την πλειονότητα των παρελθόντων κυβερνήσεων της Τουρκίας. Εκμεταλλευόμενος ταυτόχρονα τις μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο της έναρξης διαπραγματεύσεων για την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ, ο Erdoğan κατάφερε να δημιουργήσει εξόχως θετικές εντυπώσεις στους Κούρδους της Τουρκίας. Παρ' όλα αυτά, η άρση της εκκευρίας του ΡΚΚ το 2004 και η συνακόλουθη αντίδραση της ηγεσίας των Τουρκικών ΕΔ, επέφεραν κυβερνητικά μέτρα, τα οποία επισκίασαν τις πρότερες θετικές πρωτοβουλίες του Erdoğan.

Σε κάθε περίπτωση, η έναρξη του «Κουρδικού Ανοίγματος» το καλοκαίρι του 2009 δημιούργησε μία ιδιαίτερα θετική προοπτική για την επίλυση του *Κουρδικού Ζητήματος*. Εντούτοις, το γεγονός που έλαβε χώρα στον συνοριακό σταθμό του Habur (19 Οκτωβρίου 2009) και οι αντιδράσεις που ακολούθησαν από τα κόμματα της Τουρκικής αντιπολίτευσης και σημαντική μερίδα της Τουρκικής κοινωνίας, εκτιμάται ότι αποτέλεσαν τον καταλύτη αφενός για να αποτύχει το «Κουρδικό Άνοιγμα» και αφετέρου για να προκληθεί μεταστροφή του Erdoğan έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος*, γεγονός το οποίο επιβεβαιώθηκε στην προεκλογική εκστρατεία του 2011.

Σημαντικό χαρακτηριστικό της πολιτικής Erdoğan για το *Κουρδικό Ζήτημα* εντός Τουρκίας, αποτέλεσε και η διεξαγωγή συνομιλιών με τον Öcalan και εκπροσώπους του PKK, τόσο κατά τη μυστική «Διαδικασία του Oslo» όσο και κατά την δημοσίως διεξαχθείσα «Διαδικασία Ειρήνευσης». Η σημαντικότητα έγκειται κυρίως στο ότι αυτές έλαβαν χώρα, παρά το γεγονός ότι το PKK χαρακτηρίζονταν και χαρακτηρίζεται ακόμη από την Τουρκική κυβέρνηση ως τρομοκρατική οργάνωση. Αναφορικά με τη «Διαδικασία Ειρήνευσης», η σφοδρή αντίθεση των κομμάτων της Τουρκικής αντιπολίτευσης, καθώς και η αποτυχία του PKK να τηρήσει τις δεσμεύσεις του συνέβαλλαν αποφασιστικά στην αποτυχία της.

Κατόπιν της αποτυχίας της «Διαδικασίας Ειρήνευσης» έως και σήμερα, η πολιτική Erdoğan έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος* δεν διαφέρει ουσιαστικά από τις καταπιεστικές πολιτικές που παραδοσιακά εφαρμόζονταν κατά κόρον από τις παρελθούσες Τουρκικές κυβερνήσεις και συγκεκριμένα των δεκαετιών 1980 και 1990. Κύριο κοινό χαρακτηριστικό αποτελούν οι συνεχώς αυξανόμενες ποινικές διώξεις και φυλακίσεις Κούρδων πολιτικών, καθώς και Τούρκων πολιτών θετικά προσκείμενοι σε Κουρδικά κινήματα, με την προσχηματική κατηγορία της συνεργασίας με το PKK. Συναφώς, έτερο σημαντικό κοινό χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι τόσο ο Erdoğan όσο και τα κυβερνητικά στελέχη, τεκμηριώνουν την αναγκαιότητα της τήρησης σκληρής στάσης έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος*, επικαλούμενοι την διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας και της εθνικής ενότητας της Τουρκίας.

Σε σύγκριση με την πολιτική έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος* κατά τη διακυβέρνηση Özal, αυτό που δύναται να σημειωθεί ως μείζονα διαφορά εν σχέσει

με την διακυβέρνηση Erdoğan, είναι η διαδικασία μεταστροφής. Αναλυτικότερα, κατόπιν ανάληψης της πρωθυπουργίας, η πολιτική Özal ήταν εξόχως σκληρή, με χαρακτηριστικότερα παραδείγματα τον θεσμό των «Φρουρών των Χωριών» και το «Καθεστώς Έκτακτης Ανάγκης» των επαρχιών της νοτιοανατολικής Τουρκίας. Εν συνεχεία, ως πρόεδρος, ο Özal άλλαξε ριζικά την στάση του έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος*, αναγνωρίζοντας αρχικά τα λάθη του Τουρκικού κράτους και εν συνεχεία προβαίνοντας σε συνομιλίες με την Κουρδική πλευρά.

Αντίθετα, ο Erdoğan από την ανάληψη της πρωθυπουργίας το 2002 μέχρι την κατάρρευση του «Κουρδικού Ανοίγματος» (άνοιξη 2011) προέβη σε πλειάδα θετικών μεταρρυθμίσεων για την επίλυση του *Κουρδικού Ζητήματος*, αναγνωρίζοντας παράλληλα τα λάθη των παρελθουσών Τουρκικών κυβερνήσεων. Η αρνητική μεταστροφή του Erdoğan άρχισε από την προεκλογική εκστρατεία του 2011, ενώ από τις κοινοβουλευτικές εκλογές του 2015 μέχρι σήμερα, έχει υιοθετηθεί εκ μέρους του μία εξόχως σκληρή στάση έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος*, με κύριο χαρακτηριστικό την «ασφαλειοποίησή» του. Υπό αυτό το πλαίσιο της «ασφαλειοποίησης», το οποίο ενισχύθηκε σε μεγάλο βαθμό μετά την απόπειρα πραξικοπήματος της 15^{ης} Ιουνίου 2016, έχουν καθιερωθεί καταπιεστικά μέτρα με το πρόσχημα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας του PKK.

Η υπόψη πρακτική «ασφαλειοποίησης» του *Κουρδικού Ζητήματος* αποτελεί ταυτόχρονα επί μακρόν προεξέχον χαρακτηριστικό της Τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, η οποία υιοθετήθηκε άρδην και επί της εποχής Erdoğan. Ειδικά στο πλαίσιο των σχέσεων της με τις ΗΠΑ, η Τουρκία δεν παύει να τονίζει την ύπαρξη της απαίτησης ανάληψης δράσης έναντι της τρομοκρατικής απειλής που συνιστά το PKK και οι προσκείμενες σε αυτό οργανώσεις, τόσο στο εσωτερικό της Τουρκίας όσο και σε κράτη όπως η Συρία και το Ιράκ.

Την παρούσα χρονική περίοδο, διαφαίνεται ότι η πολιτική Erdoğan έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος* θα εξακολουθήσει να είναι εξόχως άκαμπτη. Παρά το γεγονός ότι η Τουρκία έχει αναπτύξει καλές σχέσεις με την KRG, εντούτοις η συνέχιση των επιχειρήσεων εναντίον του PKK σε Τουρκία και βόρειο Ιράκ, καθώς και η *de facto* Κουρδική αυτονομία στη βόρεια Συρία, αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για τη διατήρηση σκληρής γραμμής έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος*.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η εποχή της διακυβέρνησης Erdoğan, αποτελεί σε κάθε περίπτωση σημαντική καμπή της ιστορικής διαδρομής της Τουρκίας, παρά το γεγονός ότι επί του παρόντος είναι ακόμη σε εξέλιξη. Ταυτόχρονα, η εποχή διακυβέρνησης Erdoğan σηματοδότησε και την πορεία του *Κουρδικού Ζητήματος* τόσο εντός όσο και εκτός Τουρκίας. Ειδικά κατά τη διάρκεια της πρώτης πρωθυπουργικής θητείας του Erdoğan, διαφάνηκε μία εξόχως θετική προοπτική επίλυσης του *Κουρδικού Ζητήματος*. Εντούτοις, η επίδραση παραγόντων όπως η δράση του PKK και η αντίθεση των παραδοσιακών μεγάλων κομμάτων και των Ενόπλων Δυνάμεων της Τουρκίας, ανέτρεψαν τη συγκεκριμένη θετική προοπτική.

Με βάση την επικρατούσα κατάσταση, καθίσταται σαφές ότι στην παρούσα χρονική περίοδο το *Κουρδικό Ζήτημα* έχει περιέλθει σε μία κατάσταση διαρκούς στασιμότητας, ειδικά εντός Τουρκίας. Η Τουρκική κυβέρνηση έχει επαναφέρει το σύνολο σχεδόν των αναχρονιστικών πολιτικών που εφάρμοζε στις δεκαετίες 1980 και 1990, εν σχέσει με το *Κουρδικό Ζήτημα*, χωρίς να διαφαίνεται οποιαδήποτε ενδεχόμενη βελτίωση, ένεκα κυρίως των υπερεθνικιστικών αντιλήψεων οι οποίες έχουν κυριαρχήσει στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας, ειδικά μετά την απόπειρα πραξικοπήματος της 15^{ης} Ιουλίου 2016.

Εν κατακλείδι, η παρούσα πολιτική Erdoğan έναντι του *Κουρδικού Ζητήματος* καταδεικνύει την ότι αυτή είναι εγκλωβισμένη στη βαθιά εδραιωμένη αντίληψη του Τουρκικού κράτους, ότι το *Κουρδικό Ζήτημα* είναι αφενός ένα κοινωνικο-οικονομικό πρόβλημα στη νοτιοανατολική περιφέρεια της Τουρκίας και αφετέρου ένα πρόβλημα που αφορά στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας. Ως εκ τούτου, εκτιμάται ότι σε συνδυασμό με την άκαμπτη στάση ακραίων Κουρδικών στοιχείων και ειδικά του PKK, το υφιστάμενο αδιέξοδο στο *Κουρδικό Ζήτημα* θα συνεχισθεί, αποτελώντας βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα ένα εκ των κύριων ρυθμιστών της Τουρκικής εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ahval. (2020a, Jun 17). *Turkey, Iran Defy Iraq's Sovereignty in Seemingly Coordinated Airstrikes*. Ανάκτηση Sep 26, 2020, από Ahval News: <https://ahvalnews.com/turkey-iraq/turkey-iran-defy-iraqs-sovereignty-seemingly-coordinated-strikes>
- Ahval. (2020b, Jun 20). *Iraq's Kurdistan Regional Government Calls on Turkey, PKK to Respect Sovereignty*. Ανάκτηση Sep 26, 2020, από Ahval News: https://ahvalnews.com/kurdistan-regional-government/iraqs-kurdistan-regional-government-calls-turkey-pkk-respect?language_content_entity=en
- Ahval. (2020c, Sep 5). *Iraqi Kurdistan to Open Representation Office in Ankara*. Ανάκτηση Sep 26, 2020, από Ahval News: https://ahvalnews.com/turkey-krq/iraqi-kurdistan-open-representation-office-ankara?language_content_entity=en
- Akbarzadeh, S., Ahmed, Z. S., Laoutides, C., & Gourlay, W. (2019). The Kurds in Iran: balancing national and ethnic identity in a securitised environment. *Third World Quarterly*, 40(6), 1145-1162.
- Akkaya, A. H., & Jongerden, J. (2010). The PKK in the 2000s. Στο M. Casier, & J. Jongerden, *Nationalisms and Politics in Turkey: Political Islam, Kemalism and the Kurdish Issue* (σσ. 143-162). Abingdon, UK: Routledge.
- Akturk, A. S. (2019). The Development of the Kurdish National Movement in Turkey from Mahmud II to Mustafa Kemal Atatürk. Στο M. M. Gunter, *Routledge Handbook on the Kurds* (σσ. 62-75). Abingdon, UK: Routledge.
- Allsop, H. (2017). Kurdish Political Parties and the Syrian Uprising. Στο G. Stansfield, & M. Shareef, *The Kurdish Question Revisited* (σσ. 289-304). New York, NY: Oxford University Press.
- American Psychological Association. (2010). *Publication Manual of the American Psychological Association* (6η εκδ.). Washington, DC: American Psychological Association.
- Ayata, B., & Hakyemez, S. (2013). The AKP's engagement with Turkey's past crimes: an analysis of PM Erdogan's "Dersim Apology". *Dialectical Anthropology*, 37(1), 131-143.
- Aydinli, E., & Ozcan, N. A. (2011). The Conflict Resolution and Counterterrorism Dilemma: Turkey Faces its Kurdish Question. *Terrorism and Political Violence*, 23(3), 438-457.
- Bachcheli, T., & Noel, S. (2010). The Justice and Development Party and the Kurdish Question. Στο M. Casier, & J. Jongerden, *Nationalisms and Politics in Turkey: Political Islam, Kemalism and the Kurdish Issue* (σσ. 101-120). Abingdon, UK: Routledge.
- Bardakçi, M. (2016). 2015 parliamentary elections in Turkey: demise and revival of AKP's single-party rule. *Turkish Studies*, 17(1), 4-18.
- Barkey, H. (2017). The Transformation of Turkey's Kurdish Question. Στο G. Stansfield, & M. Shareef, *The Kurdish Question Revisited* (σσ. 211-224). New York, NY: Oxford University Press.

- Barkey, H. J., & Fuller, G. E. (1997). Turkey's Kurdish Question: Critical Turning Points and Missed Opportunities. *The Middle East Journal*, 51(1), 59-79.
- Bengio, O. (2011). The "Kurdish Spring" in Turkey and its Impact on Turkish Foreign Relations in the Middle East. *Turkish Studies*, 12(4), 619-632.
- Bishku, M. B. (2019). The Geopolitics of Kurds since World War I: Between Iraq and other Hard Places. Στο M. M. Gunter, *Routledge Handbook on the Kurds* (σσ. 217-227). Abingdon, UK: Routledge.
- Bozarslan, H. (2019). An Overview of Kurdistan of the 19th Century. Στο M. M. Gunter, *Routledge Handbook on the Kurds* (σσ. 48-61). Abingdon, UK: Routledge.
- Brandon, J. (2007). PJAK Faces Turkish-Iranian Storm. *Terrorism Monitor*, 5(21).
- Brandon, J. (2018). Party for Free Life in Kurdistan: The PKK's Iranian Wing Bides its Time. *Terrorism Monitor*, 16(1).
- Buzan, B., Wæver, O., & De Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. London, UK: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Cagaptay, S. (2020). *Erdogan's Empire: Turkey and the Politics of the Middle East*. London, UK: I.B. Tauris.
- Can, A. (2018). Sociopolitical Factors Giving Rise to the Kurdish Question in Turkey. Στο A. Farazmand, *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance* (σσ. S1-S5). Cham, CH: Springer.
- Celep, Ö. (2018). The moderation of Turkey's Kurdish left: the Peoples' Democratic Party (HDP). *Turkish Studies*, 19(5), 723-747.
- Clarry, S. (2019). Roaming Iraqi Kurdistan. Στο M. M. Gunter, *Routledge Handbook on the Kurds* (σσ. 228-235). Abingdon, UK: Routledge.
- Cornell, S. E. (2001). The Kurdish Question in Turkish Politics. *Orbis*, 45(1), 31-46.
- Duvar English. (2020a, Sep 22). *Turkish court rules for continued imprisonment of former HDP co-chairs*. Ανάκτηση Oct 05, 2020, από Duvar English: <https://www.duvarenglish.com/politics/2020/09/22/turkish-court-rules-for-continued-imprisonment-of-former-hdp-co-chairs/>
- Efegil, E. (2008). Turkey's New Approaches toward the PKK, Iraqi Kurds and the Kurdish Question. *Insight Turkey*, 10(3), 53-73.
- Efegil, E. (2011). Analysis of the AKP Government's Policy Toward the Kurdish Issue. *Turkish Studies*, 12(1), 27-40.
- Ensaroğlu, Y. (2013). Turkey's Kurdish Question and the Peace Process. *Insight Turkey*, 15(2), 7-17.
- Entessar, N. (2019). Iran and the Kurds. Στο M. M. Gunter, *Routledge Handbook on the Kurds* (σσ. 399-409). Abingdon, UK: Routledge.
- Eppel, M. (2016). *A People Without a State: The Kurds from the Rise of Islam to the Dawn of Nationalism*. Austin, TX: University of Texas Press.
- Ercan, H. (2013). Talking to the ontological other: armed struggle and the negotiations between the Turkish state and the PKK. *Dialectical Anthropology*, 37(1), 113-122.

- Erdemir, A. (2020, June 26). *Turkey and Iran Orchestrate Joint Military Operations Against Kurdish Insurgents*. Ανάκτηση August 03, 2020, από Foundation for Defense of Democracies: <https://www.fdd.org/analysis/2020/06/26/turkey-iran-joint-military-operations-kurds/>
- European Commission. (2020). *Turkey 2020 Report*. Brussels: European Commission. Ανάκτηση Oct 9, 2020, από https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/turkey_report_2020.pdf
- Geerdink, F. (2019, Sep 19). *Selahattin Demirtaş: release order upon release order, but still in jail*. Ανάκτηση Oct 05, 2020, από Ahval News: <https://ahvalnews.com/selahattin-demirtas/selahattin-demirtas-release-order-upon-release-order-still-jail>
- Goddard, W., & Melville, S. (2001). *Research Methodology: An Introduction* (2η εκδ.). Landsowne, UK: Juta & Co, Ltd.
- Grigoriadis, I. N. (2016). The Peoples' Democratic Party (HDP) and the 2015 elections. *Turkish Studies*, 17(1), 39-46.
- Guida, M. (2008). The Sèvres Syndrome and "Komplo" Theories in the Islamist and Secular Press. *Turkish Studies*, 9(1), 37-52.
- Gunes, C. (2017). Mobilization of Kurds in Turkey During the 1980s and 1990s. Στο G. Stansfield, & M. Shareef, *The Kurdish Question Revisited* (σσ. 187-198). New York, NY: Oxford University Press.
- Gunes, C. (2019). Approaches to Kurdish Autonomy in the Middle East. *Nationalities Papers*, 48(2), 323-338.
- Gunes, C. (2019a). *The Kurds in a New Middle East: The Changing Geopolitics of a Regional Conflict*. Cham, CH: Palgrave MacMillan.
- Gunes, C. (2019b). The Rise of the Pro-Kurdish Democratic Movement in Turkey. Στο M. M. Gunter, *Routledge Handbook on the Kurds* (σσ. 259-269). Abingdon, UK: Routledge.
- Gunter, M. M. (2006). The Kurdish Problem in International Politics. Στο J. S. Joseph, *Turkey and the European Union: Internal Dynamics and External Challenges* (σσ. 96-121). Basingstoke, UK: Palgrave MacMillan.
- Gunter, M. M. (2010). Turgut Özal and the Kurdish Question. Στο M. Casier, & J. Jorgenden, *Nationalisms and Politics in Turkey: Political Islam, Kemalism and the Kurdish Issue* (σσ. 85-100). Abingdon, UK: Routledge.
- Gunter, M. M. (2017). Contrasting Turkish Paradigms Toward the Volatile Kurdish Question. Στο G. Stansfield, & M. Shareef, *The Kurdish Question Revisited* (σσ. 225-243). New York, NY: Oxford University Press.
- Gunter, M. M. (2018). *Historical Dictionary of the Kurds*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Gürbüz, M., & Akyol, Ş. (2017). Ethnic reforms and the puzzle of public reframing: the case of Kurds in Turkey. *Contemporary Islam*, 11(2), 157-169.
- Gurses, M. (2020). The Evolving Question in Turkey. *Middle East Critique*, 1-12.

- Güzeldere, E. E. (2009). Turkey: Regional Elections and the Kurdish Question. *Caucasian Review of International Affairs*, 3(3), 291-306.
- Hoffman, M. (2019). *The State of the Turkish-Kurdish Conflict*. Washington, DC: Center for American Progress. Ανάκτηση Sep 13, 2020, από <https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2019/08/12/473508/state-turkish-kurdish-conflict/>
- Iddon, P. (2020, Sep 20). *The Significance of Turkey and Iran's Military Cooperation Against PKK*. Ανάκτηση Sep 26, 2020, από Ahval News: <https://ahvalnews.com/kurdish-question/significance-turkey-and-irans-military-cooperation-against-pkk>
- Jahn, E. (2015). *International Politics: Political Issues Under Debate* (Τόμ. 1). Berlin Heidelberg, DE: Springer.
- Jongerden, J., & Jongya, A. H. (2011). Born from the Left: The Making of the PKK. Στο M. Casier, & J. Jongerden, *Nationalisms and Politics in Turkey: Political Islam, Kemalism and the Kurdish Issue* (σσ. 123-142). Abingdon, UK.
- Jongerden, J., & Akkaya, A. H. (2019). The Kurdistan Workers Party (PKK) and Kurdish Political Parties in the 1970s. Στο M. M. Gunter, *Routledge Handbook on the Kurds* (σσ. 270-281). Abingdon, UK: Routledge.
- Jørgensen, K. E. (2018). *International Relations: A New Introduction* (2η εκδ.). London, UK: Palgrave.
- Kaya, Z., & Lowe, R. (2017). The Curious Question of the PYD-PKK Relationship. Στο G. Stansfield, & M. Shareef, *The Kurdish Question Revisited* (σσ. 275-287). New York, NY: Oxford University Press.
- Keohane, R. O. (1986). Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond. Στο R. O. Keohane, *Neorealism and Its Critics* (σσ. 158-203). New York, NY: Columbia University Press.
- Knapp, M. (2019). The Roots of Democratic Autonomy in Northern Syria - Rojava. Στο M. M. Gunter, *Routledge Handbook on the Kurds* (σσ. 382-395). Abingdon, UK: Routledge.
- Koolae, E., & Hafezian, H. (2017). The Kurdish Question and Iranian-Turkish Relations: 1991-2015. *International Studies Journal*, 14(2), 67-90.
- Köse, T. (2017). Rise and Fall of the AK Party's Kurdish Peace Initiatives. *Insight Turkey*, 19(2), 139-165.
- Kothari, C. R. (2004). *Research Methodology: Methods & Techniques*. New Delhi: New Age International Publishers.
- Kumar, C. R. (2008). *Research Methodology*. New Delhi: APH Publishing Corporation.
- Larrabee, F. S., & Nader, A. (2013). *Turkish-Iranian Relations in a Changing Middle East*. Santa Monica, CA: RAND National Defense Research Institute.
- Mansour, R. (2017). In Pursuit of Friends: The Kurdistan Region's Affairs and Diplomacy. Στο G. Stansfield, & M. Shareef, *The Kurdish Question Revisited* (σσ. 449-461). New York, NY: Oxford University Press.

- McCurdy, D. (2008). Turkish-Iranian Relations: When Opposites Attract. *Turkish Policy Quarterly*, 7(2), 87-106.
- Miley, T. J., Hammy, C., & Yıldız, G. (2018). The Turkish-Kurdish Conflict in Historical Context. Στο T. J. Miley, & F. Venturini, *Your Freedom and Mine: Abdullah Öcalan and the Kurdish Question in Erdoğan's Turkey* (σσ. 3-121). Montréal, QC: Black Rose Books.
- Mills, C. (2019). *Operation Peace Spring: A Timeline*. Toronto, ON: Geopolitical Monitor. Ανάκτηση Sep 19, 2020, από <https://www.geopoliticalmonitor.com/operation-peace-spring-a-timeline/>
- Morgenthau, H. J. (1954). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (2η εκδ.). New York: Alfred A. Knopf.
- Musil, P. A., & Vašenda, J. (2019). Party regulation in Turkey: a comparison with modern Europe. *Turkish Studies*, 21(1), 83-107.
- Nagmode, M. S. (2019). Literature Survey and Problem Statement. Στο V. Bairagi, & M. V. Munit, *Research Methodology: A Practical and Scientific Approach* (σσ. 25-68). New York, NY: CRC Press.
- Nykänen, J. (2013). Identity, Narrative and Frames: Assessing Turkey's Kurdish Initiatives. *Insight Turkey*, 15(2), 85-101.
- Owtram, F. (2019). The State We're In: Postcolonial Sequestration and the Kurdish Quest for Independence since the First World War. Στο M. M. Gunter, *Routledge Handbook on the Kurds* (σσ. 299-317). Abingdon, UK: Routledge.
- Özcan, A. K. (2006). *Turkey's Kurds: A Theoretical Analysis of the PKK and Abdullah Öcalan*. Abingdon, UK: Routledge.
- Park, B. (2017). Turkey's Kurdish Problems, The Kurds Turkish Problems. Στο G. Stansfield, & M. Shareef, *The Kurdish Question Revisited* (σσ. 199-209). New York, NY: Oxford University Press.
- Park, B. (2019). Turkey's Kurdish Complexes and its Syrian Quagmire. Στο M. M. Gunter, *Routledge Handbook on the Kurds* (σσ. 282-295). Abingdon, UK: Routledge.
- Peters, B. G. (2013). *Strategy for Comparative Research in Political Science: Theory and Methods*. Basingstoke, UK: Palgrave MacMillan.
- Powner, L. C. (2015). *Empirical Research and Writing: A Political Science Student's Practical Guide*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Inc.-CQ Press.
- Presidency of the Republic of Turkey. (2020, August 29). *Recep Tayyip Erdoğan: Biography*. Ανάκτηση από Presidency of the Republic of Turkey: <https://www.tccb.gov.tr/en/receptayyiperdogan/biography/>
- Pusane, Ö. K. (2014). Turkey's Kurdish Opening: Long Awaited Achievements and Failed Expectations. *Turkish Studies*, 15(1), 81-99.
- Pusane, Ö. K. (2019a). The role of context in desecuritization: Turkish foreign policy towards Northern Iraq (2008–2017). *Turkish Studies*, 21(3), 392-413.

- Pusane, Ö. K. (2019b, Sep 9). *Two Years After the Independence Referendum: Are Turkey-KRG Relations Normalizing?* Ανάκτηση Sep 26, 2020, από Turkish Policy Quarterly: <http://turkishpolicy.com/blog/38/two-years-after-the-independence-referendum-are-turkey-krp-relations-normalizing>
- Renard, T. (2008). PJAK in Northern Iraq: Tangle Interests and Proxy Wars. *Terrorism Monitor*, 6(10), 1-3.
- Roselle, L., Spray, S., & Shelton, J. T. (2020). *Research and Writing in International Relations*. New York, NY: Routledge.
- RUDAW. (2018, August 12). *PJAK calls for unity as Iranian and Turkish border guards hold talks*. Ανάκτηση August 08, 2020, από Rudaw: <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/120820183>
- Saeed, S. (2020). The Kurds in Middle Eastern Politics: A Historical Survey. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 1-13.
- Satana, N. S. (2012). The Kurdish Issue in June 2011 Elections: Continuity or Change in Turkey's Democratization? *Turkish Studies*, 13(2), 169-189.
- Savelsberg, E. (2019). The Kurdish PYD and the Syrian Civil War. Στο M. M. Gunter, *Routledge Handbook on the Kurds* (σσ. 357-365). Abingdon, UK: Routledge.
- Shlykov, P. (2019). Peace Process, International Organizations and the Kurdish Question. Στο A. Kulnazarova, & V. Popovski, *The Palgrave Handbook of Global Approaches to Peace* (σσ. 519-544). Cham, CH: Palgrave MacMillan.
- Sinkaya, B. (2018). The Kurdish Question in Iran and its Effects on Iran-Turkey Relations. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 45(5), 840-859.
- Somer, M., & Liaras, E. G. (2010). Turkey's New Kurdish Opening: Religious Versus Secular Values. *Middle East Policy*, 17(2), 152-165.
- Stansfield, G. (2017). The Kurdish Experience in Post-Saddam Iraq. Στο G. Stansfield, & M. Shareef, *The Kurdish Question Revisited* (σσ. 355-374). New York, NY: Oxford University Press.
- Tanir, I. (2020, Aug 31). *Lavrov meets with Syrian Kurdish delegation in Moscow amid visit by Turkish officials*. Ανάκτηση Sep 20, 2020, από Ahval News: <https://ahvalnews.com/russia-turkey/lavrov-meets-syrian-kurdish-delegation-moscow-amid-visitturkish->
- Tejel, J. (2019). The Evolution of Kurdish Struggle in Syria: Between Pan-Kurdism and Syrianization, 1920-2016. Στο M. M. Gunter, *Routledge Handbook on the Kurds* (σσ. 366-381). Abingdon, UK: Routledge.
- The Arab Weekly. (2020, Jul 3). *Is Turkey Working with KRG to Further Its Expansionist Agenda?* Ανάκτηση Sep 26, 2020, από The Arab Weekly: <https://the arabweekly.com/turkey-working-krp-further-its-expansionist-agenda>
- Toktamis, K. F., & David, I. (2018). Repression and resistance – fragments of Kurdish politics in Turkey under the AKP regime. *Turkish Studies*, 19(5), 661-670.

- UK Home Office. (2020). *Country Policy and Information Note - Turkey: Kurdistan Workers Party (PKK)*. London, UK: Independent Advisory Group on Country Information. Ανάκτηση Sep 13, 2020, από https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/866092/Turkey_country_policy_and_information_note_Kurdistan_workers_party_PKK_February_2020.pdf
- Ünal, M. C. (2015). Is it ripe yet? Resolving Turkey's 30 years of conflict with the PKK. *Turkish Studies*, 17(1), 91-125.
- Updegraff, R. (2012). The Kurdish Question. *Journal of Democracy*, 23(1), 119-128.
- Uras, U. (2019a, Oct 23). *Turkey, Russia reach deal for YPG move out of Syria border area*. Ανάκτηση Sep 19, 2020, από Al Jazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2019/10/turkey-russia-agree-set-syria-safe-zone-jointpatrols-191022171933484.html>
- Uras, U. (2019b, Nov 8). *Turkey's Operation Peace Spring in northern Syria: One month on*. Ανάκτηση Sep 19, 2020, από Al Jazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2019/11/turkey-operation-peace-spring-northern-syria-month-191106083300140.html>
- Uzun, A. (2018). Living Freedom: The Evolution of the Turkish-Kurdish Conflict and Efforts to Resolve It. Στο T. J. Miley, & F. Venturini, *Your Freedom and Mine: Abdullah Öcalan and the Kurdish Question in Erdoğan's Turkey* (σσ. 122-163). Montréal, QC: Black Rose Books.
- Walt, S. M. (1987). *The Origins of Alliances*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Company.
- Weiss, M. (2016). From constructive engagement to renewed estrangement? Securitization and Turkey's deteriorating relations with its Kurdish minority. *Turkish Studies*, 17(4), 567-598.
- Yavuz, M. H., & Özcan, N. A. (2006). The Kurdish Question and Turkey's Justice and Development Party. *Middle East Policy*, 13(1), 102-119.
- Yücesoy, V. (2019). The recent rapprochement between Iran and Turkey: is it durable or is it a relationship of convenience? *Turkish Studies*, 21(2), 274-296.
- Κουσκουβέλης, Η. (2004). *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.
- Πλακούδας, Σ. (2019, Nov 13). *Επιχείρηση "Πηγή Ειρήνης": Μια αποτίμηση*. Ανάκτηση Sep 20, 2020, από Liberal.gr: <https://www.liberal.gr/diplomacy/epicheirisi-pigi-eirinis-mia-apotimisi/273995>
- ΥΠΕΞ Τουρκίας. (2020). *No 190, 31 August 2020, Press Release Regarding the Visit of a Group Belonging to the PKK/YPG-Dominated So-called "Syrian Democratic Council" to the Russian Federation*. Ankara: Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. Ανάκτηση Sep 19, 2020, από http://www.mfa.gov.tr/no_-190_-pkk-ypg-gudumundeki-sozde-suriye-demokratik-konseyi-mensubu-grubun-rusya-federasyonu-nu-ziyareti-hk.en.mfa

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»: ΧΑΡΤΕΣ ¹

Χάρτης 1: Περιοχές με Κουρδικούς Πληθυσμούς σε Μέση Ανατολή και Καύκασο

¹ Το σύνολο των παρατιθέμενων χαρτών πάρθηκε από το βιβλίο των G. Stansfield και M. Shareef υπό τον τίτλο «The Kurdish Question Revisited» (2017, New York, Oxford University Press).

Χάρτης 2: Περιοχές με Κουρδικούς Πληθυσμούς στην Επικράτεια της Τουρκίας

Χάρτης 3: Περιοχές με Κουρδικούς Πληθυσμούς στην Επικράτεια του Ιράκ

Χάρτης 4: Περιοχές με Κουρδικούς Πληθυσμούς στην Επικράτεια του Ιράν

Χάρτης 5: Κουρδικά Καντόνια της Βόρειας Συρίας (2014-2016)

Χάρτης 6: Δημοκρατική Ομοσπονδία της Βόρειας Συρίας (2016-σήμερα)